

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Palle Mørch

INDUSTRI- OG HÅNDVÆRKERFORENINGEN

Udstilling

OMSTÆTNING:
"VA"
EISEN.

Nykøbingensernes mødested siden 1852

Palle Mørch

INDUSTRI- OG HÅNDVÆRKERFORENINGEN

Nykøbingensernes mødested
siden 1852

Udgivet af Industri- og Håndværkerforeningen for Nykøbing F. og Omegn

© **Palle Mørch og Industri- og Håndværkerforeningen, 1986.**
Udgiver: Industri- og Håndværkerforeningen for Nykøbing F. og
Omegn med økonomisk bistand af
Kulturudvalget i Nykøbing F.
Sparekassen SDS
Andelsbanken
Handelsbanken
Privatbanken
Den Danske Bank
Arbejdernes Landsbank
Jyske Bank
Byggeriets Realkredit Fond BRF
Nykredit
Kreditforeningen Danmark

ISBN 87-982316-1-8

Layout, sats og tryk:
Central-Trykkeriet A/s, Nykøbing F.

Indhold

Det 19. århundrede

Sådan begyndte det	7
Nykøbing i midten af 1800-tallet	9
Håndværkerne danner en forening	16
De første år	19
Dagligt liv i Håndværkerforeningen	24
Kultur og skole	27
Industriforeningen dannes	31
Byen får et nyt teater	34
Kobbersmeden bliver formand	40
Den ny forening lægger ud	44
Fremgang og pladsproblemer	47
Der virkes for faget	52
Stemmen i lokalsamfundet	56
Snitteskolen – socialt og fagligt eksperiment	59
Aften- og Tegneskolen døbes »Teknisk Skole«	62
Fortsat vækst og store udstillinger	65

Det 20. århundrede

Nykøbing ved århundredskiftet	71
Økonomiske trængsler	80
Fremad – trods krise	85
Teknisk Skole – hjerte- og smertensbarnet	90
Teaterbranden	96
Efter branden	100
Teaterbygningen sælges	107
Nykøbing i midten af det 20. århundrede	110
Industri- og Håndværkerskolen	114
Teaterservituten	120
Ikke teater alt sammen	124
Selvansagelse	131
Aktuel status	135
Formænd og bestyrelsesmedlemmer i Håndværkerforeningen	138
Formænd og bestyrelsesmedlemmer i Industriforeningen	139
Formænd og bestyrelsesmedlemmer i Industri- og Håndværkerforeningen ...	140
Kildehenvisninger	144

Forord

Denne bog er blevet til på foranledning af bestyrelsen for Industri- og Håndværkerforeningen. Inden for rammerne af et begrænset sidetal har det været opgaven at samle nogle af de brikker, som tilsammen udgør mosaikken omkring foreningens historie siden 1852 op til den nyere tid.

Kildematerialet har været stort. Derfor har det også været en hovedbestræbelse at udvælge, bearbejde og begrænse stoffet i en koncentreret, nutidig form og ved eksempler at belyse foreningens liv og virke uden at fortabe sig i detaljer. Pladshensyn har bevirket, at meget har måttet udelades.

Foreningens seneste år repræsenterer en fortid, som endnu er så ung, at den ikke har fået perspektiv. Derfor har der været lagt mere vægt på at bringe glimt fra den ældre tid end fra den nyere. Bestyrelsen har ment, at Palle Mørch, der er gammel nykøbingenser og har erfaring i at bearbejde lokalhistorien, var den rette person til at løse opgaven.

Vi mener, at han har levet op til forventningerne, og håber, at læserne deler denne opfattelse.

Jørn Erichsen

Formand for Industri- og Håndværkerforeningen
for Nykøbing F. og Omegn

Sådan begyndte det . . .

Tiden omkring midten af forrige århundrede, da Håndværkerforeningen i Nykøbing så dagens lys, var en gennembrudstid for nye folkelige strømninger, som politisk var inspireret af »ånden fra 48«, en lykkelig afslutning af 3-års krigen og Danmarks ny demokratiske grundlov.

»Et lidet fattigt land« – sådan havde Nykøbing-studenten Poul Martin Møller 30 år forinden beskrevet en fremmeds indtryk af Danmark. Et land uden folkeligt liv. Men ånden op til det demokratiske gennembrud, den såkaldte guldalder, var kulturelt set en rig tid, som Lolland-Falster havde sin andel i. Et af mange eksempler var digteren Christian Winther, der sammen med Poul Martin Møller voksede op i Købelev Præstegaard på Vestlolland. En anden af Guldalderens digtere var Emil Aarestrup, der var læge i Nysted.

Landsdelens førende erhvervsmand var Edward Tesdorpf, Orupgaard – Sukkerfabrikkens stifter, som i fasen omkring finansieringen af en industribygning på Torvet i Nykøbing spillede en vigtig rolle for den senere Industri- og Håndværkerforening. Politisk var Lolland-Falster og Nykøbing udgangspunkt for Ditlev Godthard Monrads

ationale virke. Han var Grundlovens hovedforfatter, og han skrev den i Vester Ulslev Præstegaard. I flere perioder var han medlem af regeringen, en kort overgang konseilspræsident og indtil sin død biskop over Lolland-Falsters Stift med domicil på bispegården i Nykøbing.

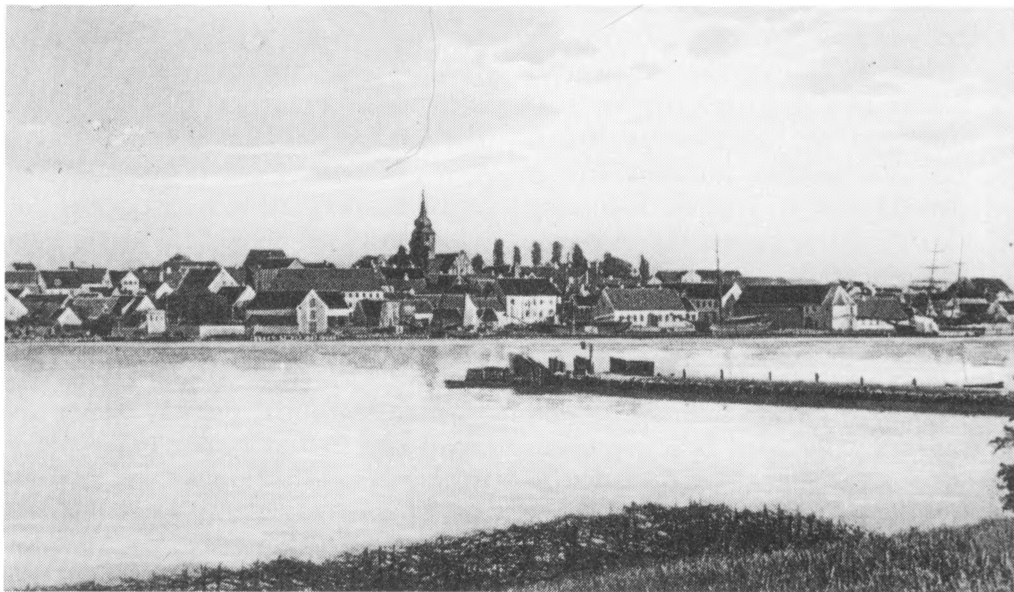
Men som igangsætter og inspirator af den ny folkelighed var vel især Grundtvig med til at give sine samtidige en kulturarv, der har sat sig sine spor også i efterfølgende generationer. Andelsbevægelsen, højskoler, friskoler mv. bidrog til, at der i befolkningen opstod et ønske om at mødes i foreninger med et sigte, der rakte ud over det personlige, selskabelige og tidsfordrivende.

Det stigende oplysningsniveau i forbindelse med demokratiets fremmarch udviklede således blandt håndværkerne en stands- og fagbevidsthed; hvis sigte var uddannelse, dygtiggørelse og kollegialt samarbejde. Sådan opstod da håndværkerforeningerne, som i 1852 nåede til Nykøbing. Nogle år senere kom også en industriforening til, og i 1871 blev de to foreninger sluttet sammen til én, som tilsammen blev en integrerende del af byens sociale, faglige og selskabelige liv, og som

derved bidrog til at gøre byen til det, den er i dag.

Som årene gik, og nye tider ændrede lokalsamfundets levevis fik Industri- og Håndværkerforeningen en anden og – i oprindelig forstand – mindre betydning. Men endnu er den en af sin bys

største foreninger, og lokalhistorisk har dens indflydelse været så omfattende, at bestyrelsen har fundet det rigtigt, at dens historie bliver samlet og nedskrevet, mens tid er. Denne bog er resultatet af disse bestræbelser.

Nykøbing set fra Lolland ved den gamle færgebro, ca. 1860.

Nykøbing i midten af 1800-tallet

Nykøbings indbyggertal var hastigt stigende i årene omkring stiftelsen af Håndværkerforeningen. Det skyldtes både en generel forlængelse af levealderen og en betydelig tilvandring, som tilsammen havde fordoblet befolkningen fra 1.079 ved århundredets begyndelse til 2.028 50 år senere.

Denne udvikling gik endnu stærkere i de efterfølgende år, og det samme gjaldt oplandet, som dog endnu ikke omfattede Lolland, fordi Guldborgsund måtte befares med skib. Men alene på Falster boede der 18.000 mennesker, der hovedsageligt brugte Nykøbing som indkøbssted – til glæde for håndværkere og handlende, men i skarp konkurrence med tilrejsende markeder og landhåndværkere – et problem, som det netop blev en af Håndværkerforeningens første opgaver at søge løst.

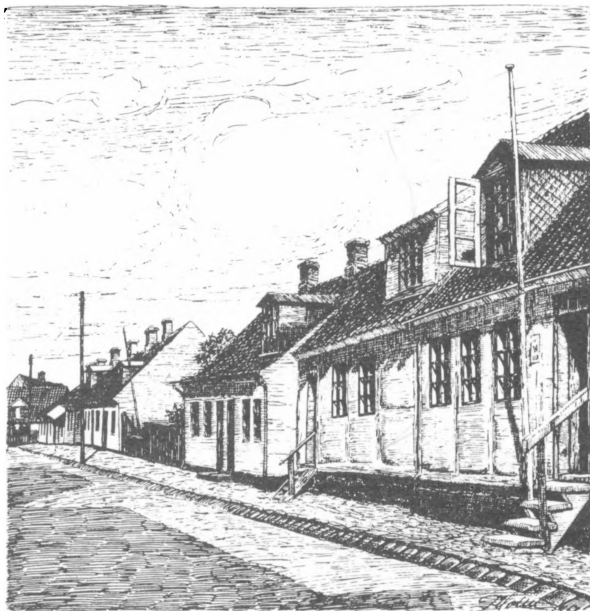
Håndværkerne

Fremgangslinjen inden for levestandard og indbyggertal afspejledes naturligvis også i håndværkernes aktivitet. Gamle tiders knapmagere, kandestøbere, parykmagere og pottemagere var ved at blive afløst og/eller suppleret af fag som blikkenslagere, buntmagere, bødkere, gørtlere, hjulmagere, kobbersmede, tobaksspindere og urmagere.

Andre nye folk i håndværksstanden var lavsinddelte bryggere, brændevinsbrændere, skibsbyggere og bogtrykkere, ligesom handelen udviklede sig med nye virksomheder. Korn var datidens store salgsartikel, men byens købmandsgårde spændte over et bredt register. Den Sidenius'ke købmandsgård i Slotsgade og den over for liggende vinkælder stammer fra denne periode.

Industrien

Industrielt var Nykøbing på vej mod en række virksomheder, som fik betydning for beskæftigelse og velstand. E. Nobels Tobaksspinderi var grundlagt i 1835, oprindeligt som en beskeden håndværksvirksomhed, men efterhånden i et omfang, som efter datidens forhold fik en industriel karakter. Beskæftigelsesmæssigt svingede skibsbyggeriet op og ned i takt med ordremassen, men var i skiftende perioder af stor betydning. Et tilløb til industrialisering udgjorde købmand Froms brændevinsbrænderi, men den egentlige begyndelse til industri i Nykøbing blev gjort med jernstøberiet »Bruunshaab«, der grundlagdes i 1842 og i en senere fase fik den betydning for Industri- og Håndværkerforeningen, at indehaveren af virksomheden blev foreningens formand og dynamiske leder i en

*Gade i Staldgården
(efter tegning af P. Holm).*

*Billedet næste side:
Nykøbing år 1860. Jernbanegade
hed dengang Grønnegade og gik fra
Lilletorv til Skolegade. Der var
endnu ingen jernbane.*

Torvet, Czarens Hus.

V e s t e n b o r g E n g e

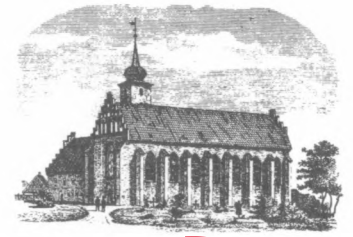
GULDBORG

SUND

NYKJØBING

paa
FALSTER
1860

- a Kirken
- b Rindskul
- c Højskule
- d Sognekasse
- e Pattigvarden
- f Cathedralskolen
- g Borgerskolen
- h Toldhus
- i Spritkvarn
- k Falsters Thorshus
- l Staldbygning, Leving fra Slots
- m Løghus
- n Ayl

Valghandling på Torvet, ca. 1860. Afstemningen fandt sted ved håndsoprækning.

Gård i Frisegade.

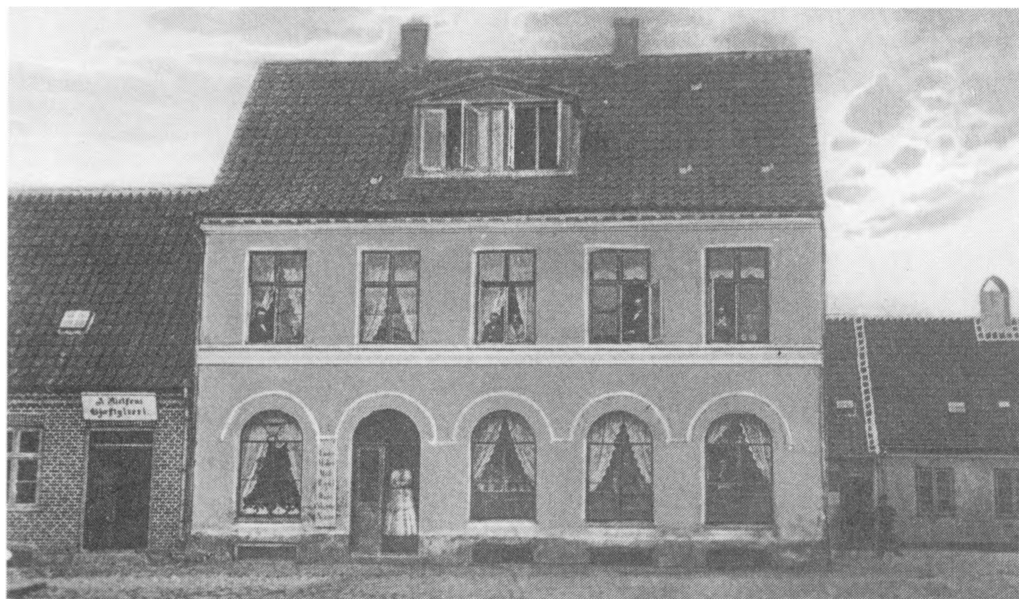

stormomsust tid, hvor økonomiske problemer truede med at vælte foreningen omkuld.

Desuden var der i byen et kalkværk og en ganske omfattende tekstilindustri – et bomuldsvæveri (omend kun med 3 vævere og 5 arbejdsmænd), en vafabrik og et farveri, som ved hjælp af en dampmaskine behandlede landboernes vadmél. Alt i alt et betydeligt aktivitetsniveau, der også gav beskæftigelse til byens håndværkere og omsætning til købmændene.

Fattigdommen

Alligevel var fattigdommen stor, og for de værst stillede bestod overlevelsesmuligheden i at komme på Fattiggår-

Fattiggården på Torvet.

den, der var beliggende på Torvet, og som omkring midten af 1800-tallet suppleredes med en arbejdsanstalt, hvor alumnerne skulle spinde, sy og strikke for folk. Et asyl var i 1838 blevet åbnet for børn af daglejere, tjenestefolk, håndværkssvende, enker og andre fattige familier, og desuden var der fra gammel tid et hospital – eller som det senere kom til at hedde: Nykøbing Kloster – der gav husly og pleje til 40 kvinder fra Lolland-Falster.

For alle institutioners vedkommende gjaldt, at forholdene var barske og de økonomiske midler små. Privat velgørenhed, bazarer mv. formåede kun i ringe grad at mildne kårene for samfundets allersvageste, som i den pågældende periode ansås for at omfatte i det mindste 100 personer eller ca. 5% af byens befolkning.

Trommeslageren – byens nyhedsformidler.

Sidenius-slægtens købmandsgård i Slotsgade. Opført af Chr. Dresler i 1860.

Fritiden

En pålidelig kilde til, hvad der foregik i byen, er det dengang eneste dagblad, Lolland-Falsters Stiftstidende. Marker og dyrskuer var årets store begivenheder, der tiltrak både falstringer og lolliker, sidstnævnte med båd over Guldborgsund. Den manglende begejstring hos Nykøbings handlende og håndværkere for denne uønskede konkurrence opvejedes til gengæld af gæstgiverne, der havde kronede dage. Det førende forlystelsesetablisement var Thomsens Gjæstgiveri i Frisegade,

som også på andre tider af året var stedet, hvor man mødtes. Om aftenen var der musik, på Kongens fødselsdag fyrværkeri. Når monarker eller kongelige højheder besøgte byen var der bal og souper, og på grå hverdage var der danseskole for børn og voksne.

Fastelavnsmandag fejredes (ifølge Stiftstidende) med »optog og optøjer«. På Løveapotekets loft og i Rådstuen (fløjen af Nykøbing kirke) blev der spillet teater, på Katedralskolen var der kunstudstillinger, og så småt beredte det stigende undervisningsniveau også jordbunden for etableringen

Lilletorv og Nygade med den gamle voldmølle i baggrunden, ca. 1850.

af det, der langt senere skulle blive til folkebiblioteker. Hertil bidrog den classenske bogsamling, som i 1838 var blevet flyttet fra Korselitze til Rådstuen i Nykøbing – til at begynde med kun »til belæring«, men fra 1853 også »til underholdning« – måske inspireret af at også byens boghandlere var begyndt at udlåne skønlitteratur. I denne udvikling medvirkede desuden Håndværkerforeningen, som fra starten påbegyndte opbygningen af en bogsamling – dog kun for foreningens medlemmer.

Byens styre

Nykøbings kommunale anliggender blev klaret af en borgmester (der tillige var byfoged samt by- og rådstueskriver) og af 6 valgte borgerrepræsentanter. For at opnå stemmeret krævedes

borgerbrev, dvs. at man havde ret til at drive borgerlig næring. Valgbare var både grundejere og næringsdrivende, hvis de betalte næringskat af en nærmere fastsat størrelse. Valgene blev bekendtgjort i Stiftstidende og ved opslag på Torvet, og de fandt sted på rådstuen, hvor også de valgte repræsentanter aflagde troskabsed.

Blandt borgerrepræsentanternes opgaver var at forestå ligningen og påse, at skatterne blev inddrevet, at bære ansvar for økonomien, herunder optagelse af lån, fastsættelse af lønninger, afhændelse eller køb af ejendomme mv. – alt forud for kancelliets, evt. kongens, godkendelse.

Af valgbare fandtes i midten af 1800-tallet ca. 75 og af stemmeberettigede godt 100. Mange mænd – og samtlige kvinder – var i Nykøbing som andre steder udelukket fra at deltage i valg-handlingerne.

Håndværkerne danner en forening

Allerede i 1840'erne var der dannet håndværkerforeninger i en række større jyske byer, f.eks. Ålborg, Randers, Århus og Fredericia, og i begyndelsen af 50'erne bredte de sig til den øvrige del af landet.

I Nykøbing begyndte det med et læserbrev i Stiftstidende (26.11.51), hvor en anonym håndværker bl.a. skrev: »... En håndværkerforening kan bidrage til enighed og selvstændighed, og den kan virke belærende og opmuntrende. Skulle der findes mænd, der kunne og ville virke for en sådan, er indsenderen heraf villig til, om det ønskes, at række en hjælpende hånd.«

Der nedsættes et udvalg

Det er vistnok aldrig blevet opklaret, hvem indsenderen var, men læserbrevet blev bemærket, og det førte til et par møder på rådstuen. Der blev nedsat et udvalg til at arbejde videre med sagen. Der udarbejdedes forslag til et sæt provisoriske love. Der taltes meget mand og mand imellem. Jordbunden var ved at blive gødet.

Og den 30. maj 1852 var forberedelserne så langt fremme, at der kunne udsendes en »indbydelse til oprettelse af en håndværkerforening i Nykjøbing paa Falster«. Indbyderne var kobber-

smedemester Chr. Haagensen, skomagermester J. H. Jensen, glarmester og forgylder, lieutenant K. Knudsen og bagermester C. Kryger.

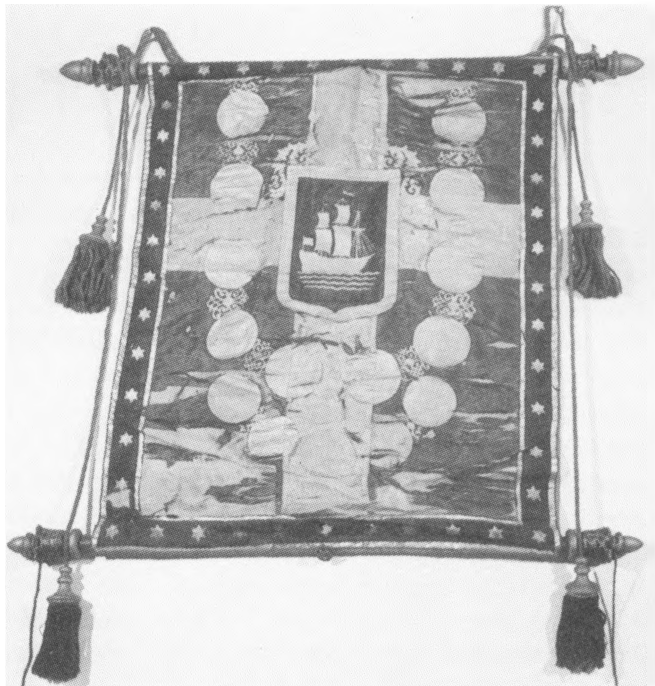
Indbydelsen

Skrivelsen, der var stilet til »ærede kolleger og medborgere af håndværksstanden«, indledtes med en opfordring til at »foranledige et møde, ved hvilket såvel foreningens virken og øvrige forhold kunne bestemmes og en bestyrelse vælges.« Oplægget byggede på en forening af håndværksmestre, som »ved ugentlige sammenkomster i et passende lokale finde adspredelse og nyttig underholdning ved læsning af industrielle tidsskrifter og andre blade, ved oplysende og belærende foredrag og ved forekommende lejligheder at diskutere såvel over sager, der berørte standen i særdeleshed, som også over kommunale anliggender.«

Eksempler på foreningsopgaver kunne være en forbedring af håndværkerlærlingenes uddannelse og påvirkning af lovgivningen omkring spørgsmål der »berørte håndværkernes livseksistens, f.eks. den længe bebudede omordning af laugs- og næringsforholdene.«

De 4 indbydere underskrev opfordringen på rådstuen den 1. juni 1852,

*Håndværkerforeningens fane,
1853.*

og dagen efter blev den tiltrådt af yderligere 85 håndværksmestre, som ved den stiftende generalforsamling, 13. juni 1852, valgte følgende bestyrelse: Bogbindermester J. Madsen (formand), garvermester F. Møller (viceformand), kobbersmedemester Chr. Haagensen (sekretær), skomagermester J. H. Jensen (kasserer) og som revisorer: snedkermester A. Schneider og murermester F. Hørup.

Love og vedtægter

På generalforsamlingen vedtoges et sæt love, der var omhyggeligt forberedt hjemmefra og stærkt inspireret af Kø-

benhavns Håndværkerforening. I formålsparagraffen hed det, at foreningen »skal iagttage og fremme håndværkerstandens tarv på enhver hensigtsmæssig måde ved de midler, som står til dens rådighed, og som dertil må anses lovlige og hensigtsmæssige«. I alt indeholdt lovene 24 paragraffer om optagelsesbestemmelser, kontingent, valg til bestyrelse, kompetencefordeling mv. De adskilte sig ikke markant fra andre foreningslove og skal derfor ikke i detaljer gennemgås her. Dog bør nævnes paragraf 5 om disciplinære regler, der ifølge protokollen ansås for meget vigtig: »Under forhandlingerne skulle alle slags kort- og terningspil og andet, der kan anses forstyrrende, aldeles være

Stifts = Tidende.

Privilegeret til Forsendelse med de Kongelige Brevpøster.

Redigeret, forlagt og udgivet af C. F. Libemann, Procurator.

Trykt i Wilhelm Haub's Officin i Nykøbing.

Torsdagen den 1te October 1835.

forment. Hvo som handler derimod eller endogså på anden måde forårsager uorden, kan – efter forgæves at være advaret af formanden eller den i hans sted fungerende – udvises. Hvo som uden bemyndigelse borttager blade eller skrifter fra foreningens lokale eller gjentagende har begået uorden, taber sin medlemsret.«

Love

for

Haandværkerforeningen

i Nykøbing paa Falster.

Forretningsordenen

Supplerende vedtoges en forretningsorden, som på en måde der ikke kunne misforstås understregede ønsket om en parlamentarisk debat: »Ethvert medlem, som i foreningens møder ønsker ordet, har herom at henvende sig til formanden, der i anmeldte orden giver ham ordet. Medens et medlem, som er givet ordet, taler, må ingen falde ham i tale, eller på nogen måde forstyrre ham. Forglemmer nogen sig i den retning, eller taleren går uden for den orden, loven byder, kaldes han til orden af formanden, og slutteligt kan lovenes § 5 bringes i anvendelse. Ingen kan i eet og samme møde begære ordet mere end trede gange.«

§ 1.

Foreningens Formaal er: at iagttage og fremme Haandværkstandens Lære paa enhver hensigtsmæssig Maade, ved de Ritbler, der staae til dens Raadighed og dertil maae ansees lovlige og hensigtsfærende.

§ 2.

Enhver pletfri Haandværker eller Borger, der som saadan driver selvstændig Næring eller fører egen Huusstand, som oafaa Foreningens Medlemmer her ere Best-
"A-her eller B-"

De første år

Foreningen var nu en realitet, og hverdagen begyndte. Der blev taget fat med grundighed og alvor. Generalforsamling to gange om året og medlemsmøde hver 14. dag. Dagen før mødet mødtes bestyrelsen for at få sagerne forelagt og forberedt til endelig drøftelse i medlemsmødet, der fandt sted hos gæstgiver Thomsen på Stad Nykøbing i Frisegade, og første opgave var et problem, der længe havde været en torn i øjet på byens fastboende håndværkere, nemlig konkurrencen fra de omrejsende krammarkeder.

Krammarkedernes afskaffelse

Dette emnes behandling kan tjene til belysning af måden, hvorpå medlemmerne gik til værks. Først blev det sat på dagsordenen på medlemsmødet – det første efter den stiftende generalforsamling, men ifølge de strenge procedureregler kun som »anmeldt« – fordi det var indleveret for sent. Diskussionen måtte derfor udsættes til næste møde 14 dage senere – efter påny at være vendt en gang i luften hos bestyrelsen. Samtidig skaffede man sig 138 samtykkende underskrifter fra byens næringsdrivende, og man anmodede (dog forgæves) om tilslutning fra Stubbekøbing Håndværkerforening, hvorpå

endnu et medlemsmøde vedtog at se bort fra Stubbekøbing og uden videre fremsætte andragendet til ministeriet. Ønsket blev ikke opfyldt i denne omgang, men eksemplet viser, at datidens håndværkere gik til sagen med en ildhu som senere tiders græsrodder – omend under mere parlamentariske former.

Håndværkeruddannelsen

Allerede i stiftelsesåret fremkom der et ønske om at oprette en »søndagsskole« for håndværkerlærlinge. Udtrykket skal ikke misforstås. Det handlede ikke om salmesang og gudsdyrkelse, men om undervisning. Arbejdsdagen var jo så lang, at hvis de unge også skulle have lidt teknisk viden, så var der af ugens dage kun søndag tilbage.

Forslaget kom fra en af byens skomagermestre. Der nedsattes en komité »til udarbejdelse af et grundlag for oprettelse, beståen og virken«. Tankerne blev nedfældet i ord, og en måned senere udsendtes et opråb til medlemmerne om at tegne sig for frivillige pengebidrag. Samtidig vedtog et medlemsmøde at lade foreningskassen understøtte skolen med et månedligt bidrag på 3 Rd. – en beslutning, som dog allerede dagen efter gav bestyrelsen kolde fødder, fordi to fremtrædende

Hotel Stad Nykjøbing (Thomsens Gæstgiveri), hvor møderne holdtes i begyndelsen.

Hotel Stad Nykjøbings have, ca. 1870.

medlemmer protesterede og truede med at melde sig ud. De var urolige for, at »medlemsbidraget derved ville blive gjort afhængigt af udgifterne og blive så ubestemt, at det måske ville stige til det dobbelte eller mere på kort tid.«

Tænkepause

På denne baggrund besluttede bestyrelsen egenhændigt at annullere medlemsmødets beslutning »for at forebygge en spaltning af foreningen«, og sagen blev underkastet en ny overvejelse.

Ved generalforsamlingen i december 1852 erkendtes det, at man nok burde have tøvet lidt med at oprette skolen, indtil foreningen havde flere midler til rådighed, men at man i øvrigt var fast

besluttet på at gennemføre projektet så hurtigt som muligt.

I mellemtiden lykkedes det at få en aftale med Teknisk Institut i København om brug af fortegninger mv., og for de frivillige bidrag indkøbtes nu borde, hovedlinealer, papir, blyanter etc. Foreningskassen ydede et såkaldt »éngangsbidrag« til støtte for sagen, og den 14. februar 1853 åbnedes skolen for 40 elever, eller lige så mange, som lokalerne kunne rumme. Undervisningen foregik i den kommunale borgerskole i Langgade (hvor senere Landmandsbanken fik til huse), og fagene var dansk, skrivning, regning og frihåndstegning. Lærerkrafterne var lokale håndværksmestre, der underviste uden at få løn for det. – Uviljen mod at lade skolens udgifter finansiere over medlemskontingentet blev klaret gen-

Præsten i Tingsted, cand. theol. og magister artium Jacob Christian Lindberg, der fik møderet i foreningen, men ikke stemmeret. (Billedet er udlånt af præstens tipoldebarn, forstander Paul Storck, Industri- og Håndværkerskolen).

nem private indsamlinger og afholdelse af tombolaer.

Det som i en langt senere fase blev til Teknisk Skole og i nutiden til Industri- og Håndværkerskolen kan således dateres tilbage til 1853, men starten var, som man ser, yderst beskedne, og ingen så vel dengang de perspektiver for den senere udvikling af håndværkeruddannelsen, som blev resultatet af Håndværkerforeningens skole dengang.

Medlemsoptagelsen

Håndværksmestrene så gerne, at deres forening blev så eksklusiv som muligt. De havde jo også selv sørget for, at der i vedtægterne var kommet til at stå, at

kun mestre kunne blive medlemmer – og kun ved »ballotation« efter forudgående opslag i mødelokalet. Håndværkersvende var der ikke plads til – end ikke ved danseballerne . . .

Formanden var egentlig tilhænger af lidt mere liberale optagelsesbestemmelser, men måtte indkassere et nederlag på sit forslag om, at »alle agtede borgere« skulle kunne få adgang, og da præsten i Tingsted ytrede ønske om at blive optaget i den fornemme kreds, var betænkelighederne store. Bølgerne gik højt ved et medlemsmøde, men til sidst fik præsten da besked om, at han var velkommen ved møderne – men uden stemmeret!

En lignende debat gik om, hvem, der kunne optages i læringskolen. Hvad med lærlinge hos ikke-medlemmer af foreningen? Eller lærlinge hos enker efter håndværksmestre? Og kunne lærlinge hos mestre, der ikke havde borgerret, søge skolen?

De fleste af sådanne spørgsmål fandt dog en fornuftig løsning. Som helhed havde mestrene et socialt og menneskeligt sigte med deres skole, men det kunne ofte vare længe at nå frem til en konklusion.

Andre opgaver

Heller ikke i andre henseender skortede det på social forståelse. Blandt opgaverne i de første år var at skaffe midler til en »stiftelse for værdige og trængende borgere og deres enker« – en sag som dog først fandt sin løsning langt senere, da det i 1867 på en

Christian IX's Bro, som i 1867 afløste færgeforbindelsen over Guldborgsund.

generalforsamling blev vedtaget at oprette sådanne friboliger – hvilket senere førte til Borgerstiftelsen i Tværgade, der blev oprettet med støtte af kræfter uden for foreningen.

Lokalpolitisk gav Håndværkerforeningen sit besyv med, så ofte der var lejlighed til det. Man søgte f.eks. at få indflydelse på valgene til borgerrepræsentationen og ligningskommissionen. Man arbejdede for at få ansat en regnskabskyndig kæmner i kommunen, og man overtalte byrådet til at lade sine forhandlinger offentliggøre i Stiftsti-

dende, så borgerne kunne være orienteret om, hvad der foregik.

Spørgsmålet om en bro over Guldborgsund nævntes første gang i 1854, dog uden nævneværdig medlemsreaktion. Det lød nok for utroligt til, at nogen turde tro, det kunne lade sig gøre. Men fra slutningen af 50'erne dukkede det jævnlige op i debatten på medlemsmøderne, og foreningen har velsagtens haft nogen indflydelse på den opinion, som i 1867 førte til, at Christian IX's Bro kunne indvies.

Dagligt liv i Håndværkerforeningen

I midten af 1850'erne havde Nykøbing godt 2.500 indbyggere, og selv om byen var i rivende vækst, var forholdene små. Kommunikationen med hovedstaden var begrænset til den kørende post, og når isen lagde til mellem Gaabense og Vordingborg, eller hvis bølgene var for høje, indstilledes skibstrafikken, og så var isolationen fuldkommen. De lokale problemer – og verdenssituationen – blev ordnet i Håndværkerforeningen, hvor mestrene vejrede hos hinanden, hvad der rørte sig i tiden. Der var kun én avis, Stiftstidende, og tog, telefon og telegraf var endnu fremtidsmusik. Piberne dampede hyggeligt. Man passiarede, diskuterede, fik sig et slag kort og en toddy. Udsynet var småt. Det var provinsbyen i det lille format.

Håndværkernes tømmermænd

Slet så hyggeligt foregik det nu ikke altid i Håndværkerforeningen, og da de første års entusiasme havde lagt sig, fik håndværkerne tømmermænd. Medlemstallet begyndte at falde – fra de oprindelige 85 til ca. 60. Bestyrelsen tog mere lemfældigt på sine opgaver. Protokollernes sparsomme oplysninger vidner derom. Et år åbnede håndværkerskolen ikke til den fastsatte tid, og i

flere måneder opkrævedes der ikke kontingent.

Nedgangslinjen blev søgt afbødet ved at indføre mere selskabelighed – månedlige baller med damer. Der blev også stillet forslag om at udvide medlemskredsen med skippere, bådførere og håndværkssvende, men det ville medlemmerne ikke høre tale om, og til de månedlige balaftener blev de hjemme.

Planer om at medvirke til åbning af et kreditinstitut kunne man ikke enes om. Et sangkor, som var blevet startet i Håndværkerforeningens regie, lå bestyrelsen i evig strid med. Og selv et så ubetydeligt spørgsmål som finansieringen af en foreningsfane blev diskuteret ved møde efter møde.

Udviklingen vender

I situationen var der øjensynligt brug for en samlende personlighed, og her meldte kobbersmed Haagensen sig. Han havde været med i foreningen fra begyndelsen – en overgang i bestyrelsen, og da der var hårdest brug for ham, vendte han tilbage. Formand ville han ikke være. Men han ville gerne trække i trådene. »Den grå eminence« ville han blive kaldt i vore dage.

Haagensen så klart, at optagelsesbe-

Indbydelse.

I Circulaire af 24de Januar d. A. har Indenrigsministeriet udtalt, at efterat Næringsloven af 29de December 1857 er traadt i Kraft, og Udøvelsen af Haandværksdrift er gjort uafhængig af de gamle Laugsforbindelser og de ved samme anordnede Prøver, anseer Ministeriet det for afgjort, at de have tabt deres Betydning, og at det er ved andre Midler Haandværksstanden maa søge at bevare det Sammenhold, som er saa vigtigt for dens Medlemmers Vel. Det har derhos yttret, at efter Kjøbstædernes Vilkaar turde det bedste Middel hertil være Dannelsen af frie, alle Haandværkere omfattende, Foreninger, som staae aabne for Enhver, der har erhvervet Borgerskab paa et Haandværk, og have til Formaal, med forenede Kræfter at virke for Deeltagerens Dygtighed og Velstand (saasom ved Industriskoler, Udstillinger, Reiseunderstøttelser, Kreditanstalter og deslige), eller at afhjælpe Trang (saasom ved Understøttelser i Sygdom eller Alderdom, igjennem særegne Stiftelser, Begravelseshjælp osv.)

I Henhold til dette Circulaire, har Byens Kommunalbestyrelse, der igjennem Stiftamtet var opfordret til at virke for den antydede Sag, foranlediget, at denne er bleven nærmere overveiet og behandlet af en Komitee, bestaaende af nogle af dens Medlemmer samt Medlemmer af den allerede her i Byen værende Haandværkerforening og Oldermændene for de hidtil værende men nu opløste Laug, hvilken Komitee først forsøgte ved Underhandlinger med Haandværkerforeningen at bevirke, at denne omdannede sig til en saadan fri og almindelig Forening, som den af Ministeriet tilsigtede; men da dette ikke kunde opnaaes og et snævrere Udvalg var bleven nedsat til at fremme Sagen ad anden Vei, er efter Indbydelse af dette et Møde bleven afholdt, hvorved vi Undertegnede, i Erkjendelse af Øiemedets Vigtighed, bleve enige om at gjøre Skridt til Oprettelsen af en almindelig Forening her i Byen, omfattende ikke blot Haandværkere og Industridrivende, men ogsaa de ved disse Næringsgrene beskjæftigede Arbeidere, samt alle andre af Byens Indvaanere, som have Interesse for denne almeennyttige Sag.

Medens vi saaledes ansee det for rigtigst at stræbe efter at gjøre den tilsigtede Forening saa omfattende og saa almindelig som muligt med Hensyn til Deeltagerne, have vi ikke turdet regne paa at den, naar den kommer i Stand, vil, i alt Fald i den første Tid, have Kræfter til at virke i alle de af Ministeriet antydede Retninger, hvorimod vi tænke os, at den foreløbig kun bør sætte sig som sine væsentligste Formaal:

- 1) at tilveiebringe ugentlige Sammenkomster, ved hvilke der igjennem belærende Foredrag, Oplæsninger og Samtale om almeennyttige, i Særdeleshed for Haandværk og Industri vigtige, Gjenstande kunde virkes til Medlemmernes Underholdning og Uddannelse;
- 2) at foranstalte en Udstilling af Prøver paa Frembringelser i de forskellige Haandværks- og Industriefag, der dels kunde tjene til Belæring og Samtale blandt Foreningens Medlemmer, dels kunde frembyde et Middel for Afsætning ved Udstillingens Aabning ogsaa for andre end Medlemmerne;
- 3) at virke til Dannelsen af en almindelig Understøttelses- og Sygehjælps-Forening ved Sammenslutning af de allerede i dette Øiemed bestaaende Stiftelser.

Hvorledes Foreningen i det enkelte bør ordnes saavelsom hvad der ellers kan foretages til Hensigtens Opnaaelse maa formentlig, dersom den møder saadan Deeltagelse at den kan stiftes, overlades en almindelig Forsamling af Deeltagerne til Afgjørelse, idet vi kun, saavidt muligt, skulle sørge for Forelæggelse af et Udkast til Love for den; men vi kunne dog ikke unnlade at udtale som vort Haab, at en Sammenkomst

den nuværende Haandværk

og en Adspaltelse af Kræfter

stemmelserne måtte liberaliseres. »Mesterforeningen« gav et for begrænset medlemsgrundlag. Men en så revolutionerende tanke tog det år at realisere, og det var først efter, at håndværkerne havde fået konkurrence fra en nyligt dannet industriforening, at nødvendighedens lov blev erkendt af håndværkerne.

I 1865 nedsattes et udvalg til at udarbejde forslag, der »tilstedte frihed for mænd, som havde lyst, og som det var ønskeligt at have i vor forening som medlemmer«, og året efter vedtog en generalforsamling, at »enhver uplettet borger kan optages i Håndværkerforeningen imod at underkaste sig ballotation og forudsat han vil overholde foreningens love.« Dog kunne fortsat kun håndværkere sidde i bestyrelsen. – De bredere adgangsbestemmelser fordoblede i løbet af de næste 3 år medlems-tallet til 128.

Industriforeningen dannes

I 1862 havde bestyrelsen for Håndværkerforeningen fået en henvendelse fra ministeriet om at interessere sig for at danne en industriforening, men bestyrelsens holdning var kølig og tilbageholdende. Alligevel blev industriforeningen startet – af andre kræfter i byen, og i de følgende år gik den nydannede Industriforening jævnlige på frierfodder til Håndværkerforeningen for at få et samarbejde i gang med henblik på en mulig fremtidig sammenslutning. Men den ombejlede da-

me var knibsk og gav kun nødtigt sit ja.

I visse tilfælde lykkedes det dog at få et samarbejde i gang, f.eks. omkring etableringen af et industrilotteri og omkring ændringer i vedtægten for den kommunale skatteligning, men et forslag om at gå sammen om en erhvervsudstilling faldt absolut ikke i håndværkernes smag, og det famøse ønske om sammenslutning mødte kun massiv modstand – selv om en lignende udvikling var i gang på den øvrige del af Lolland-Falster, og Stiftstidende støttede ideen.

Håndværkerne går til biddet

Det var først omkring 1870, da Industriforeningen luftede nogle planer om at åbne en såkaldt »snitteskole« for den kommende håndværkerungdom – en tanke, som Håndværkerforeningen mente at have eneret på – at stemningen begyndte at vende. 2 håndværkerskoler var byen trods alt for lille til – så i 1870 accepterede to på hinanden følgende generalforsamlinger en sammenslutning »i princippet«. På en ny generalforsamling i januar 1871 forelagde bestyrelsen en detaljeret opstilling over, hvordan aktiver og passiver skulle fordeles, hvis foreningerne gik sammen, og Stiftstidende erklærede med fryd (22.12.71), at »nu falder den unaturlige skillevæg mellem de to foreninger for tidens fyldige tanke«. Men så let skulle det nu ikke gå. Herom i et senere afsnit.

Kultur og skole

Som det fremgår, gjorde den gamle håndværkerforening, trods stor uenighed på mange fronter, en betydelig indsats på sociale, humanitære og politiske områder. Der var dengang et langt større behov for et privat initiativ på disse felter end i senere tider, og dette ansvar levede foreningen altså op til. Men afsnittet om Håndværkerforeningens sidste år før sammenslutningen bør ikke sluttes uden en særlig fremhævelse af den gerning, de gamle håndværkere øvede på især kultur- og skoleområdet.

Foreningsbiblioteket

På den tid var folkebibliotekerne endnu ikke opfundet. Læselysten var måske heller ikke så stor, men med det stigende oplysningsniveau i forbindelse med bedre skoleuddannelse blev også de kredse større, som gennem læsning ønskede at videreuddanne sig og efterhånden tillige at underholdes. Her gjorde Håndværkerforeningen en pionerindsats ved at anlægge en bogsamling, som gav en større del af befolkningen adgang til litteraturen.

Det begyndte med, at en garvermester gav et bidrag, som allerede i 1852 blev til 23 indbundne bøger og skrifter. Ved køb og subskription steg antallet i

de efterfølgende år, og efterhånden var der så mange, at bøgerne kunne deles i to afdelinger: en for underholdende og en anden for almenyttig, teknisk og videnskabelig litteratur. Ved sammenslutningen med Industriforeningen i 1871 var antallet af bind nået op på 1.067 med over 2.000 årlige udlån. Til sammenligning tjener, at Industriforeningens bogsamling på samme tidspunkt kun omfattede ca. 150 bind – men denne forening havde naturligvis også haft færre år til at samle dem. Ikke desto mindre kunne altså de to foreninger tilsammen mønstre godt 1.200 bind ved sammenslutningen i 1871, og da samtidig Industri- og Håndværkerforeningen gennem mere liberale optagelsesbestemmelser fik en langt bredere berøringsflade end tidligere, løste den således her en opgave, som fik megen betydning for lokalbefolkningen på et tidspunkt, hvor det offentlige endnu ikke var kommet ind i billedet.

Lærlingeuddannelsen

Uddannelsen af håndværkerlærlinge havde også været forsøgt, før Håndværkerforeningen tog denne opgave op. Allerede i 1828 havde der (if. Stiftstidende, 15.1.30) været tegneundervis-

ning for lærlinge i Nykøbing, og i 1836 havde to præster forsøgt en »aftenskole for den konfirmerede ungdom«. Forsøget fik dog kun en kort levetid, og det samme gjaldt en »søndags- og aftenskole«, der oprettedes i 1844. Skolen begyndte lovende med 40 elever, men sluttede allerede efter 1. skoleår med så få, at den måtte lukke. En af årsagerne var nok, at traditionen for ungdomsundervisning manglede. Den fik næppe den fornødne opbakning fra hverken mestre, elever eller disses forældre, og i et læserbrev i Stiftstidende (2.2.46) beklagede en anonym borger, at håndværksstanden således havde afvist en fremstrakt hånd og en positiv udfordring.

Håndværkerforeningens egen skole

Herefter lå lærlingeuddannelsen stille, indtil Håndværkerforeningen tog tråden op i 1853 – men opgaven var stadig tung, og de økonomiske midler var små. Lederen – foreningens første formand, bogbinder Madsen – var ulønnet, og det samme var lærerne, der blev rekrutterede blandt håndværksmestrene, og som næppe havde de helt store kvalifikationer til denne opgave.

Disciplinen var nogenlunde lige så ringe blandt lærerne, der ofte udeblev fra undervisningen, som blandt eleverne, der skulkede meget. Jævnligt taltes der om at lukke skolen. Så vidt kom det dog aldrig.

Skoleplan for 1889-90								
	I		II		III		IV	
	1	2	3	4	1	2	3	4
Mandag			Skrivning Geometrie	Arbejde	Regning	algebra	Arbejde	Fagtegning
Tirsdag	Skrivning	Geometrie	Regning	Arbejde	Geom. Tegning	Sjhaands- tegning		
Onsdag	Regning	Arbejde			Bygholderis Skrivning	Fagtegning	Sjhaands- Tegning	
Torsdag	Sjhaands- Tegning		Arbejde		algebra	algebra	Friseri	Fagtegning
Freitag	Sjhaands- Tegning		Geom. Tegning					
Lørdag	Regning	Arbejde	Regning	Arbejde		Fagtegning		

Dansk, regning, skrivning, frihånds- og projektions-tegning var skemaets grundelementer i de første mange år.

I denne Langgade-husrække (set mod Torvet) befandt den gamle borgerskole sig. Her startede lærlingeundervisningen.

Viljen til at videreføre den var til stede, og så længe skolen holdt til i Borgerskolen i Langgade, blev leje og lys betalt af kommunen. Medlemmer af Håndværkerforeningen skaffede desuden brænde til opvarmning. Og ind imellem dumpede et tilskud ned fra himlen og sikrede, at skuden holdt sig flydende. 50 Rdl. fra Amtsskolefonden. 150 Rdl. fra Det classenske Fideikommiss (fordelt over 3 år). Fra 1867 et årligt statstilskud på 50 Rdl., og langs ad vejen kommunetilskud til dækning af ekstraordinære udgifter – som f.eks. i 1855 da tegne- og aftenskolen blev adskilt, og året efter da skolen flyttede

til nye lokaler i Skolegade, fordi Borgerskolen i Langgade blev nedlagt og sammen med lærlingskolen fik adresse i Skolegade på den grund, hvor senere den grå administrationsbygning ved rådhuset kom til at ligge.

Udviklingen vender

I en overskuelig fremtid så det stadig sort ud med økonomien. Derimod befæstede og udbyggede skolen sin position som uddannelsesinstitution, efterhånden som årene gik.

Derom vidner ikke alene, at den i

1871, da de to foreninger blev sluttet sammen, var nået så vidt, at den fik faste tilskud (omend små) fra stat, amt og kommune. Men også de disciplinære problemer var blevet løst. Det fremgår således af protokollen, at »medens eleverne før betragtede skolen som en tvangsanstalt, så hænger de nu ved den med kærlighed og ser på den med agtelse«.

Om denne konklusion blot er sekretærens ønskedrøm, kan eftertiden naturligvis ikke vide, men en kendsgerning er det, at ved foreningssammenlutningen i 1871 var der 70 elever i

aftenskolen og 48 i tegneskolen, eller 3 gange så mange som ved starten i 1853, og elever, der skulkede, eller lærere, der forsømte undervisningen, var en sjældenhed. I Stiftstidende blev årets eleverarbejder betegnet som »helt igennem tilfredsstillende, nogle endda udmærkede«.

Da Håndværkerforeningen »afleverede« sin skole til den nydannede forening, var skolen altså i en god, sund udvikling – og i de efterfølgende år kom fremskridtene til at gå endnu stærkere!

Industriforeningen dannes

Det var den ny næringslov af 1857 og den dermed følgende ophævelse af laugene, der var den direkte anledning til, at der begyndte at opstå industriforeninger rundt om i landet.

Indenrigsministeriet havde i 1862 bedt kommunalbestyrelserne om at medvirke til, at der som erstatning for laugene dannedes »frie og almindelige foreninger af håndværkere og industridrivende og af de til håndværks- og industridriften knyttede arbejdere«, og i Nykøbing nedsatte borgmesteren kort efter et udvalg til at løse denne opgave.

Udvalget fik borgmesteren som formand og talte i øvrigt borgerrepræsentanter, oldermændene for de gamle laug m.fl. og 3 repræsentanter for Håndværkerforeningen, der dog kun tøvende havde indvilget i at lade sig repræsentere.

Den ny forenings opgaver

Ved et møde på rådstuen i februar 1862 opridsedes de opgaver, som i givet fald skulle påhvile en industriforening,

Kirkens klosterfløj, der rummede rådstue, latinskole og en lille teatersal.

Nykøbing F. Rådhuset

I begyndelsen af 1870'erne fik Nykøbing sit eget rådhus – det senere ting- og arresthus i Slotsgade.

f.eks. »duelighedsprøver« for lærlinge, understøttelseskasse for håndværkere og industrifolk etc., og der blev lagt stærkt op til, at Håndværkerforeningens repræsentanter i udvalget burde virke for, at deres forening ændrede sine love på en sådan måde, at håndværk og industri kunne gå op i en højere enhed gennem en fælles forening. Håndværkerne var dog uimodtagelige for den slags snak. De ville ikke være med, og i det fortsatte udvalgsarbejde glimrede Håndværkerforeningens repræsentanter ved deres fravær.

Den 30. oktober blev der da – uden om Håndværkerforeningen – enighed om, at Industriforeningen skulle dannes som en »forening for såvel håndværkere og industridrivende som de med disse næringsgrene beskæftigede

arbejdere og alle andre med interesse for sagen«. Indbydelsen til at slutte op om foreningen indeholdt en række programpunkter, såsom uddannelse, foredrag, udstillinger, underholdning, sygehjælp osv.

Konstituerende generalforsamling

Udvalget supplerede sig med en række fremtrædende borgere, der fra starten fik tilslutning fra 68 nye medlemmer. Kun 19 mødte dog op ved det stiftende møde den 23. februar 1863, hvor »Industriforeningen i Nykjøbing paa Falster« blev holdt over dåben.

En undrende eftertid vil naturligvis spørge, hvad grunden var til, at Håndværkerforeningen holdt sig fornemt tilbage og unddrog sig indflydelse på et nyt tiltag, som måtte antages at have

nær forbindelse med håndværkernes interesser. Gennemlæsningen af protokollen fra dengang må føre til den konklusion, at holdningen netop skyldtes »fornemhed«.

Håndværkerne følte, at de havde organiseret sig i en »eksklusiv« forening. Optagelsesbestemmelserne var godt nok blevet liberaliseret, men det var alligevel ikke alle og enhver, der kunne optages, og industriforeningen var for *alle* – også mestrenes ansatte. Den kamel var det øjensynligt svært at sluge, i hvert fald i de første år. Men tiden arbejdede ikke for håndværkernes holdning . . .

Bredt medlemsgrundlag

Dette var der flere grunde til. Først og fremmest naturligvis, at Industrifor-

eningen havde mulighed for at få en langt bredere berøringsflade til befolkningen, fordi dens medlemsbasis var større. Her var aldersgrænsen 18 år, og enhver uberygtet mand kunne optages, hvis medlemmerne ikke havde indvendinger. Denne bestemmelse støttede pressen. Stiftstidende skrev (2.3.63), at Industriforeningen ville kunne blive en god støtte for de bestræbelser, der gik ud på at gøre byen til et »centralpunkt for handel og vandel«. »Byens borgere kan ikke bare sidde med hænderne i skødet og vente på bedre tider. Der må gøres noget, og her kan Industriforeningen foregå med et godt eksempel.«

Opinionen var altså på fremskridtets side, og tilbage sad håndværkerne i deres eksklusive forening . . .

Det gamle teater ved en festlig lejlighed.

Byen får et nyt teater

Bestyrelsens første handling var at skaffe sig driftskapital ved at optage et lån på 200 Rdl. Sammen med tilskud fra forskellige side, bl.a. fra etatsråd Tesdorpf, blev pengene satset på en lang række aktiviteter, hvori foredrag indtog en fremtrædende plads. De blev averteret i Stiftstidende og var åbne for andre end medlemmer, f.eks. også for Håndværkerforeningens elever i søn-

dags- og aftenskolen, og emnerne spændte over et vidt felt inden for teknik, fysik, historie, litteratur eller aktualitet.

Større folkelighed

Ved at indmelde sig i Københavns Industriforening fik den lokale for-

ening en bredere berøringsflade til hele det groende industrisamfund, og derudover suppleredes den »opdragende og oplysende« virksomhed med et bibliotek. Sidstnævnte blev dog aldrig af virkelig betydning. Det lykkedes aldrig at bringe bogsamlingen op på mere end ca. 150 bind. Derimod lykkedes det at tiltrække medlemmerne til »selskabeligt samvær« om lørdagen.

Alt i alt må det siges, at den ny forening adskilte sig fra Håndværkerforeningen ved en langt større folkelighed, kulturelt, socialt og erhvervsmæssigt, og i sin korte eksistens lykkedes det at løfte i hvert fald én stor opgave, nemlig at være den udfarende kraft bag opførelsen af Industribygningen på Torvet.

Der dannes et aktieselskab

Baggrunden var, at den værtshusholder, som foreningen havde sit lejemål hos, var gået fallit. Derfor var man i bekneb for et fast lokale til sine møder. Bestyrelsen havde nogle visioner om en ejendom til udstillinger, teater, møder og selskaber, og pengene til det mente man at kunne skaffe gennem oprettelsen af et aktieselskab.

De store godsejere støttede planerne økonomisk, og specielt godsejer Tesdorpf, Orupgård, gik man sjældent forgæves til. Han og Det classenske Fideicommiss tegnede sig for tilsammen 100 af de i alt 330 aktier à 25 Rdl. 177 blev tegnet af Nykøbings borgere og resten blev skaffet udenbys. Ad den vej lykkedes det at skaffe en aktiekapital på

godt 8.000 Rdl., og dermed var det finansielle grundlag i orden. Arkitekt Hans Holm gik i gang med et byggeri, som ville koste i alt 20.000 Rdl.

Moderne teater- og udstillingsbygning

Byggegrunden lå på hjørnet af Østergade og Torvet. Teater- og udstillingsalen fik midter- og sidebalkoner og et skrågulv, der kunne fjernes, når salen skulle bruges til andet end teater. Scenen var placeret vinkelret på Østergade længst nede mod Hollands Gård, og mellem forhallen ved Torvet og tilskuerrummet langs Østergade var der monteret en foldevæg, der udvidede tilskuerrummet til 650 pladser, når der var publikum til det – altså en ganske velgennemtænkt og fleksibel teater- og udstillingsbygning efter datidens forhold. Desuden var der restaurant, læseforeningslokale, selskabslokaler og i kælderens en bolig for værten. Byggestilen blev kaldt »romansk« – måske dog en lidt pompøs betegnelse, men alligevel . . .

Stiftstidendes vurdering

Om byggeriet skrev Stiftstidende dagen før indvielsen: »Vor nye industribygning står nu færdig efter løfte og skal i morgen indvies med komedie, souper og bal. Den er, efter vore små forhold, ret storartet og tager sig navnlig anselig og godt ud fra Østergade, hvor den ligger mest fri, og hvortil den

har sin længste facade ... Som naturligt har man hørt mangehånde kritiske bemærkninger både om det hele foretagende og om bygningen, medens der arbejdedes på den, og vistnok kunne det hele være anlagt efter en helt anden og større plan, men det ville da sandsynligvis ikke være kommet i stand, eller i hvert fald først efter en fallit for aktieselskabet. Man har navnlig villet have teater- og forsamlingshuset større. Vi kunne også gerne dele dette ønske, men det ville atter have kostet nogle tusinde Rigsdaler mere, og når vi har et smukt, højt og lyst lokale, der kan rumme over 600 mennesker under almindelige omstændigheder, så tror vi også, at dette er tilstrækkeligt til vort jævnlige behov, og endda er det et stort fremskridt. Thi vel kunne gæstgiver Thomsens store sal og apoteker Lassens loft også rumme temmeligt mange, men det ny lokale har et væsentligt fortrin frem for hine, nemlig at man ikke her er udsat for at blive stegt af hede, selv ved fuldt hus, da der er så højt til loftet. Bestyrelsen har vistnok handlet fuldstændigt rigtigt ved ikke at gøre opgaven større end rimelighed og selskabets pengemidler tillod ... Rime- ligvis vil det også blive byens stadige skuespilhus, da man både sidder under behageligere omgivelser, end i det nu- værende, òg ikke behøver at nære frygt i tilfælde af pludselig alarmering eller ildebrand, da der findes tilstrækkelige udgange.«

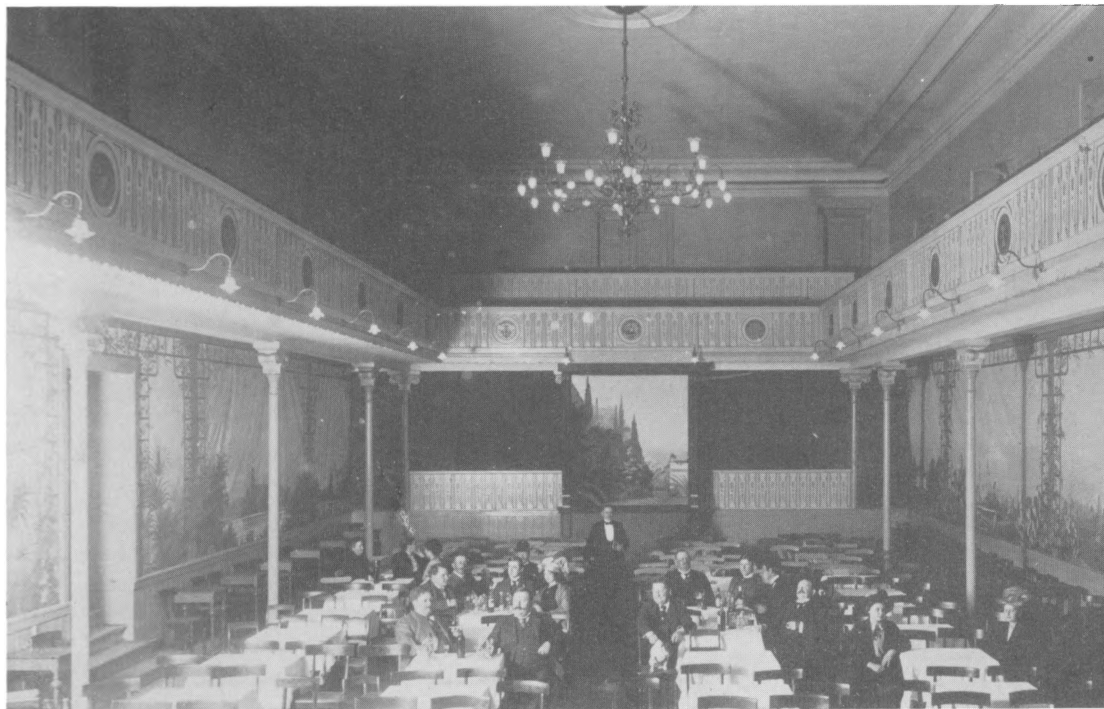
At det netop var en alt omfattende brandkatastrofe, som i 1934 skulle læg- ge teatret øde, kunne Stiftstidendes referent naturligvis ikke vide i 1868.

Efterkritik

Men efter at have deltaget i åbnings- højtideligheden (18.10.68) åd bladet en del af rosen i sig. Stiftstidendes referat: »... Lokalet var helt fuldt, men der var dog varmere, end man skulle have ventet efter salens højde, da der er ikke så få ventiler. Efter hvad vi har ladet os fortælle, skyldes det, at man ikke havde benyttet dem alle. På balkonen havde man det derfor overflødigt med varme. Adskillige havde ment, at salen ville være vanskelig at tale ud i for de spillende, bl.a. fordi stemmen ville ta- be sig inde på den høje scene. Dette kan imidlertid ikke være tilfældet, thi man mærkede ikke det mindste til, at de spillende anstrengte stemmen, og dog hørte man godt over hele salen både foroven og forneden. Ved tilsku- erpladserne trænges der derimod til nogen forandring. Den forreste bænke- række på gulvet er navnlig alt for nær ved scenen. Selv den anden bæk er så nær, som den vel kan tåle, da man derfra af og til har indblik i maskin- folkenes virksomhed oppe over kulis- serne og kun ser skuespillerne i en slags knæstykke, og fra den bageste række bænke på sidegalleriet ser man ligele- des meget dårligt. Kun har man, når man er scenen nær, en extraforøjelse

Den gamle teatersal.

Hjørnet af Torvet og Langgade, 1850, med bl.a. Løveapoteket, hvor der blev spillet teater på loftet indtil 1867. I vore dage ejes Løveapotek-bygningen af Industri- og Håndværkerforeningens formand i 1986, muremester Jørn Erichsen.

Oplysninger om Udstillingsbygningen.

Bygningen, der har kostet Aktieselskabet omtrent 32.000 Rm , er beliggende paa Hjørnet af Torvet og Østergade.

Den indeholder følgende Leiligheder:

1. Første Sal mod Torvet (Læseforeningens Klublokale), bestaaende af: en større Sal, Billardværelse, Konversationsværelse, Læseværelse og Bestyrelsesværelse. Dette Lokale er hidtil meubleret af Læseforeningen, men rénholdt, opvarmet og belyst af Værten. Foreningen, der hidtil har svaret 300 Rm i aarlig Leje, er opsagt til Oktober 1874, men antages at ville søge nyt Lejemaal.
2. Stueetagen mod Torvet, indeholdende a) Læse- og Konversationsværelse for Industri- og Haandværkerforeningen (meublerede af denne), b) en Forsamlingssal, der benyttes 3 Aftener ugentlig af nævnte Forening, og 2 Aftener af en Sangforening, c) Et Restavtionsværelse med Indgange fra Torvet og fra Theatrets Forsal, der benyttes af Værten blandt Andet til Beværtningslokale med Theaterforestillinger og Baller.
3. Kjælderetagen mod Torvet, indeholdende Værtens Lejlighed (3 Beboelsesværelser, et stort Kjøkken med 2 Komfurer og Stegeovn, Spisekammer, Vinkjælder, Kamre til Folkene, en stor Brændselkjælder m. M.).
4. Theaterfløjen mod Østergade, indeholdende Theater med Forsal osv. Theatersalen benyttes jævnlig til Baller og større Forsamlinger; Bænke og Skraagulv kunne borttages.

Betingelserne for Udleien stilles saaledes, at ethvert Tilbud maa give Bestyrelsen frit Valg imellem 3 Alternativer, hvis Detaljer blive nærmere at fastsætte, men som i Hovedtrækkene ere følgende:

- 1ste Alternativ: Værten beholder den samme Lejlighed, som hidtil er indrømmet ham, men maa benytte den mindre Sal i Stueetagen, naar den ikke er udlejet af Bestyrelsen eller benyttes af Foreningerne, til eget Brug o: til Beværtning om Dagen, dog at den altid maa være réngjort, udluftet og opvarmet, naar den skal benyttes af Foreningen, eller er udlejet af Bestyrelsen. Han overtager som hidtil Opvarming, Belysning og Réngjøring af hele Bygningen og de sædvanlige Pligter som Vært for Foreningerne, hvorom de bestaaende Kontrakter indeholde nærmere Oplysninger. Ligeledes maa han overtage den indvendige Vedligeholdelse af sin egen Lejlighed samt Vedligeholdelsen af Ruder, Rensning af Kakkellovne, Pasning af Dørhaase o. dl. i de Lokaler, der benyttes af ham selv og de Foreninger, for hvilke han er Vært. Flytning af Skraagulv og Bænke og Rénholdelsen af Scenen og de tilhørende Garderober, overtager han dog kun, forsaavidt Bestyrelsen kan ansé det som hensigtsmæssigt, at overdrage ham Bestillingen som Maskinmester ved Theatret. Belysningen af Theatersalen og Scenen er ham uvedkommende. Benyttelse af Theatersalen til Baller og desl. indrømmes ham, naar den er ledig, mod samme Betaling, som ellers fastsættes for dennes Udleje til Foreningerne.
- 2det Alternativ. Foruden Værtens hidtilværende Lejlighed indrømmes der tillige denne hele Resten af Stueetagen mod Torvet til hans udelukkende Brug (altsaa den mindre Sal og de to Værelser, som hidtil ere benyttede af Industri- og Haandværkerforeningen). Iøvrigt som anført under første Alternativ.
- 3die Alternativ. Hele Bygningen overtages i Entreprise af Værten, som selv afslutter Kontrakter med Foreningerne, og overtager den almindelige Vedligeholdelse af Lokaler og Inventarium, udlejer Theatret osv. Af den stipulerede Leje anvendes et bestemt Beløb aarlig af Bestyrelsen til større Reparationer, Anskaffelse af ny Dekorationer til Theatret og desl. Med Undtagelse af egentlige Hovedreparationer og ny Anskaffelser, samt kongelige Skatter, overtager Værten alle Ejeren vedkommende Forpligtelser og Vedligeholdelsesarbejder, saasom Hvidtning, indvendig Maling og Tapetsering o. desl., under Bestyrelsens Kontrol.

Almindelige Bestemmelser.

Lejen betales forud halvaarlig; hvis Værten udebliver med sin Leje eller ikke opfylder sine andre Forpligtelser, er Kontrakten hævet. Lejemaal indgaaes paa 5 Aar ad Gangen. Bestyrelsens Samtykke maa indhentes til enhver Benyttelse af Lokalerne, der falder væsentlig udenfor dem, hvortil de hidtil ere benyttede. Tilbud om Leieafgift under enhver af de 3 ovennævnte Forudsætninger indsendes forseglede til Bestyrelsen, som i Løbet af Januar Maaned vil bestemme en Dag, paa hvilken Tilbudene blive at aabne; men iøvrigt forbeholder Bestyrelsen sig frit Valg uden Hensyn til, hvilke Tilbud der ere de højeste.

Bestyrelsen for Udstillingsbygningens Aktieselskab:

Carl Lütken.

O. M. Glahn.

H. A. Jensen.

at kunne følge skuespillerne med øjet helt ind bag kulisserne til stor gene for dem. Dette er selvfølgelig ting, som bygningskomiteen både selv må have erfaret og har hørt om, og med nogle småforandringer vil både ventilationen kunne blive bedre og en delvis omfordeling af pladserne gøres . . .«

Uanset de kritiske bemærkninger havde Nykøbing nu fået et forum for store fremtidige begivenheder, og selv om mange gode kræfter havde været med til at skillinge sammen til det, var initiativet Industriforeningens. Mændene bag den havde set en opgave i at udvikle deres by til at kunne bakke en groende industri op, f.eks. med facili-

teter til udstillinger, foredrag, møder, kunstnerisk virksomhed, herunder teater. Byen havde jo en fænomenal teatersympati, men indtil nu havde det knebet med at ha' noget at ha' den i. De to teatre på rådstuen og på apoteker Lassens loft i Langgade var tiden løbet fra. Men nu fremtrådte altså en ny generation af brave mænd, som opfangede en ny tids signaler, selv om det måske ikke primært var et nyt teater, de havde i tankerne. De ville først og fremmest have et samlingssted og en udstillingssal, men med i købet måtte der også gerne være et teater.

Det havde de nu fået – takket være byens ny industriforening. En god begyndelse . . .

Udstillingsbygningen (eller »Industrbygningen«) set fra Torvet. Til venstre det senere »Risoms Hjørne«, der blev nedrevet i 1936.

Kobbersmeden bliver formand

I historien om mændene bag håndværkernes og industrifolkernes foreninger i Nykøbing i forrige århundrede har mange gjort sig fortjent til uvisnelig hæder, men en enkelt rager op, dels fordi han var med fra starten i 1852 og til sin død i 1893 og til stadighed engagerede sig stærkt i arbejdet, dels og især fordi hans overordnede målsætning var at slutte de to foreninger sammen til én. Opgaven var vanskelig – men den lykkedes.

Hans navn var Christian Frederik Ferdinand Haagensen, oprindeligt københavner fra et solidt borgerhjem. Udlært som kobbersmed og i de unge år »på valsen« rundt i Europa. Fra 1847 bosiddende i Nykøbing, hvor han virkede som kobbersmed med undtagelse af 3-års-krigen, hvor han meldte sig under fanerne som underjæger.

Kobbersmedemester Christian Frederik Ferdinand Haagensen (1819-93).

Borgerrepræsentant og fattigforstander

Men allerede inden krigen var han blevet en af byens og egnens kendte mænd, og han var dekoreret med Dannebrogordenens Ridderkors. Sideløbende med sin virksomhed var han fattigforstander og i flere perioder medlem af byrådet, men særlig interesse knytter der sig i nærværende for-

bindelse til, at han var medstifter af både Håndværkerforeningen og Industriforeningen – til skiftende tider var han bestyrelsesmedlem og formand for dem begge. I betragtning af det spændte forhold mellem de to foreninger, kan det sluttes, at han har været i besiddelse af en god del diplomati og takt. Han evnede også både at true og lokke for at nå sit mål.

Sløjd for de mindreårige

Man kan sige, at han arbejdede med sværdet i den ene hånd og murskeen i den anden. Sværdet brugte han i sin formandstid for Industriforeningen over for Håndværkerforeningen ved at true dem til den sammenslutning, han så inderligt ønskede sig. Et eksempel var hans oprettelse af en »snitteskole«, dvs. en forberedelsesskole i træskærerarbejde for de 10 til 14 årige. Hensigten var, som det udtrykkes, »at give de unge lyst til et gavnligt virke uden for den almindelige skoleundervisning og forberede dem til at søge ind på industri- og håndværksområdet som erhverv, når tidens fylde var inde.« En idé, som håndværkerne selvsagt ikke brød sig om, måske fordi de ikke selv havde fået den. Men Haagensens hensigt var da tydeligvis også på denne måde at signalere til håndværkerne, at andre ville kunne overtage deres opgaver, hvis de ikke indså betydningen af at samarbejde.

Brobyggeren

Haagensens andet værktøj – murskeen – symboliserer hans virke som brobygger. Ved at tage opgaver op, hvis løsning måtte ligge begge foreninger på sinde, lokkede han efterhånden håndværkerne ind i et net af udvalg og komiteer, som i det lange løb måtte gøre det indlysende, at de på længere sigt lige så godt kunne slutte sig sammen. Dette skete da også i 1871.

En af hans kongstanker var oprettel-

sen af en industribank, eller rettere en kreditforening for industridrivende, dvs. et institut hvor interessenterne kunne få forskud på leveret arbejde – en idé, som Haagensen taktisk lod Håndværkerforeningen tage æren for, men som – hvis protokollen står til troende – udsprang fra Industriforeningen. Desværre lykkedes det dog aldrig at få projektet op at stå.

Det var også på Haagensens initiativ, at der blev samarbejdet mellem de to foreninger om et givtigt industrilotteri. Det viste sig desuden, at der kunne samarbejdes om fællesudtalelser i diverse politiske spørgsmål – næringsfrihed, skatteligningen mv., og i takt med at berøringsfladerne øgedes, steg også den gensidige tillid.

Resultatsøgende

Haagensen var resultatsøgende. Som Folketidende skrev i 1893: »Han gav ikke et hårsbred efter af sin overbevisning, hvad enten det gjaldt politiske eller faglige spørgsmål, men han blev aldrig fanatisk i den forstand, at han vendte sine modstandere ryggen. Tværtimod opsøgte han dem ofte for at tage tråden op påny.« Eller et citat fra Håndværkerbladet: »Han gav kun efter for stærke argumenter. Hans mening hvilede på egen dømmekraft og en levende interesse for sin stand.«

I 1869 blev han formand for Industriforeningen, og samtidig indtrådte en vending i medlemstallet, som i løbet af et par år fordobledes til ca. 200 – eller væsentlig flere end i Håndværkerforeningen.

Snitteskolen

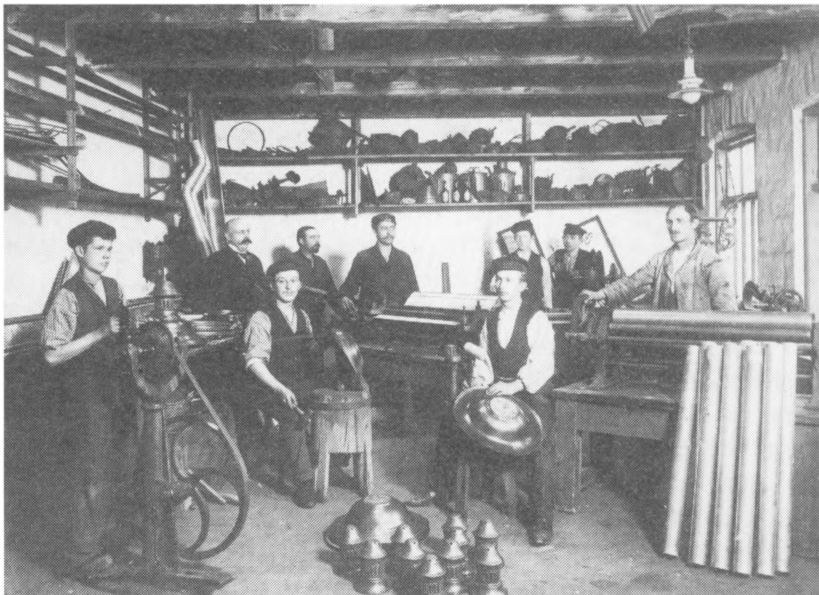
Det fremgår af foregående afsnit, at Snitteskolen var kobbersmed Haagensens »barn«. Ideen havde han hentet i Odense, og i Nykøbing gik hans bestyrelse ind for planen, der ligeledes blev støttet af nogle af byens formående mænd. Udadtill opnåede han pressens og publikums bevågenhed ved i 1869 at få bragt en udstilling af eleverbejder til Nykøbing fra Odense, og denne skabte så megen opmærksomhed, at foreningen i december kunne udsende en indbydelse til skolens oprettelse.

Der kom tilskud fra kommunen, Sparekassen, Fuglsang, Det classenske Fideicommiss og fra byens borgere, og der ansattes en billedhugger fra Odense til at forestå undervisningen, som den 6. februar 1870 kunne påbegyndes i Borgerskolen i Langgade.

Skolen blev i øvrigt en stor succes. I løbet af det første år besøgte den af 126 børn, heraf 65 ikke-betalende, og ved juletid afholdtes en udstilling og bortlodning af skolens arbejder. I modsætning til de vanskeligheder, der i begyndelsen havde været med at få håndværkerlærlingene til at passe deres »søndags- og aftenskole«, kom Snitteskolen hurtigt ind i en fast gænge – men opgaven var også nok betydeligt lettere . . .

Frem mod sammenslutningen

I november 1870 var jordbunden tilpas gødet for en fællesforening, som Haagensen og andre med ham havde ønsket sig i årevis – endog i en sådan grad at det nu var fra Håndværkerforeningen, at forslaget kom. Industriforenin-

Kobbersmedemester Haagensens værksted.

gen modtog en skrivelse, der specificerede, hvordan problemet i praksis kunne løses, herunder bl.a. at Håndværkerforeningens pengemidler og øvrige værdier ikke nødvendigvis skulle indgå i fælleskassen, og at der skulle hengå en prøvetid på 3 til 5 år, før den juridisk bindende fællesforening kunne blive en realitet.

Nu var det pludselig Industriforeningen, der var den knibske jomfru, som afviste frieriet. I stedet holdtes et fællesmøde, som i samdrægtighed og under Haagensens myndige, men diplomatiske ledelse, fandt frem til den formel, som kunne sætte sammenslutningen på skinner.

Opgaven var ikke så enkel, som man kunne tro, fordi Håndværkerforeningens langt flere år på bagen gjorde, at

den havde flere penge end den endnu unge Industriforening. Dertil kom, at hele problemkomplekset omkring Snittekolen, Søndags- og Aftenskolen og disse institutioners fremtidige finansiering og drift måtte afklares samtidig. Men løsningen blev fundet, og i marts 1871 godkendtes den af Industriforeningens generalforsamling. Noget længere varede det med Håndværkerforeningens accept. Den kom ikke før den ordinære generalforsamling i juli, og endelig den 1. oktober anno domini 1871 var byens Håndværkerforening og Industriforening blevet til Industri- og Håndværkerforeningen.

Haagensens værk var fuldbyrdet. Han forblev foreløbig som formand for »de forenede foreninger«, og medlems-tallet var nu 241.

Den ny forening lægger ud

Det var tydeligt, at den ny Industri- og Håndværkerforening fik størstedelen af sin dynamik og fornyelse fra den nedlagte industriforening, mens Håndværkerforeningens bidrag til fællesskabet bestod i et forsøg på at videreføre den gamle, borgerlige standsbevidsthed og »håndværkerære«. Begge dele var der brug for, men tillempet en ny tids folkelighed, der omfattede bredere kredse i samfundet, end håndværksmestrene tør antages at have ønsket. At ægteskabet trods alt fik en rimelig balance skyldtes, at håndværkernes lidt vage fingerspitzgefühl for nye toner i tiden opvejedes af, at det var dem, der medbragte de håndgribelige værdier – penge på kistebunden, lærlingeskolen, biblioteket osv.

Ikke kærlighed ved første blik

Det var ikke kærlighed ved første blik, der prægede de to foreningers indbyrdes forhold, men får man ikke den, man elsker, må man elske den, man får, og den gode vilje var så absolut til stede. Arbejdsklimaet var tåleligt, og som tiden gik, glemtes gammelt nag. Da Industri- og Håndværkerforeningen i 1902 fejrede »sit« 50 års jubilæum, tænkte ingen på, at mærkedagen alene refererede til årstallet for

stiftelsen af Håndværkerforeningen i 1852. Industrifolkene havde jo ikke organiseret sig før 11 år senere, og de sammensluttede foreninger var i 1902 kun 31 år gammel. Men splittelsen var blevet historie.

At sammenlægning i øvrigt var populær i Nykøbing illustreres af et læserbrev i Stiftstidende (22.12.71), hvori det bl.a. hed, at denne begivenhed ville blive »af virkelig stor betydning for byen«, at de friere adgangsbestemmelser ville betyde »en modarbejdelse af kasteånden«, og at »den var et godt eksempel på, hvad endrægtighed og samarbejde kan føre til«.

Love og vedtægter

Ikke før året efter rummer protokollen så meget som et ord om, efter hvilke love og vedtægter den nydannede forening skulle styres, og da spørgsmålet endelig blev taget op i foråret 1872, skete det med en henvisning til, at »lovene i det væsentlige skulle følge Industriforeningens hidtil gældende.« Da ej heller disse foreligger gengivet i protokollen, er historikeren altså ilde stedt, men af enkelte rettelser og tilføjelser til de gamle love, er det dog muligt at foretage en nogenlunde rekonstruktion.

Det var i reglen Industri- og Håndværkerforeningen, der stod bag byens festudsmykning. Her et eksempel fra ejendommen for enden af Brogade.

Det kan således fastslås, at formålsparagraffen indeholdt en bestemmelse om at »iagttage og fremme håndværkerstandens og de industridrivendes interesser på enhver hensigtsmæssig og lovlig måde.« Alle over 18 år skulle kunne optages i foreningen, under forudsætning af at ingen medlemmer gjorde indsigelse – dog kunne kvinder ikke optages. Et så epokegørende skridt var foreningen endnu ikke moden til at tage.

Foreningens program skulle bl.a. omfatte 1) ugentlige sammenkomster med foredrag og samtaler om »emner til underholdning og uddannelse«, 2)

udstillinger af håndværks- og industriprodukter til henholdsvis salg og belæring for medlemmerne, 3) dannelsen af en understøttelses- og sygeforening og 4) opbygning af en bogsamling til udlån.

Hvad skal barnet hedde?

Derudover indeholdt lovene naturligvis proceduremæssige regler om generalforsamling, bestyrelse, udvalg, konstituering, regnskabsførelse osv. Hvad foreningen skulle hedde, var næsten den hårdeste nød at knække, men et

overvældende flertal gik dog ind for »Industri- og Håndværkerforeningen«. Et mindretal ønskede »Håndværker- og Industriforeningen« eller »Industriforeningen« alene. Men problemet blev altså klaret på god demokratisk vis – efter en lang debat, og flertallets forslag gælder som bekendt endnu, mere end 100 år efter, at det i 1871 blev vedtaget.

Kobbersmed Haagensen fulgte med over i den ny forening som formand og prægede i mange år fremover arbejdet. I en lang periode svingede medlemstallet ret stabilt mellem 250 og 300 – ganske mange i en by af Nykøbings størrelse.

Foredrag og debatter

Den gamle industriforenings tradition for mandagsmøder med foredrag og debatter fortsatte i det ny regie. Emnerne var dels aktuelle spørgsmål i tiden, ofte med det formål at påvirke de bestemmende myndigheder, dels var de af faglig karakter eller sociale, kulturelle og uddannelsespolitiske.

I princippet satte hverken love eller stiltiende aftaler og praksis grænser for udfoldelsen. Fandt man på sin vej en opgave, som det syntes rimeligt at søge løst eller øve indflydelse på, gav foreningen gerne sit besyv med. Langt fra altid med et iøjnefaldende resultat, når det f.eks. drejede sig om at fremme eller modvirke en landspolitisk lovgivning eller en lokalpolitisk vedtægt. Ofte desuden under udkæmpelse af voldsomme sværdslag på mandagsmøder-

ne, for også dengang var demokratiet en tung dame at danse med, men i debatterne blev de skarpe meninger bøjet mod hinanden, og i reglen nåede man frem til et kompromis, som så blev foreningens officielle holdning og den krumtap, hvorom resultaterne blev søgt drejet. I kampens hede kunne det hænde, at der var medlemmer som gik deres vej i vrede eller meldte sig ud af foreningen i protest mod et flertal, men når sindene var bragt i ro, vendte de ofte tilbage. Foreningen var jo et forum for indflydelse, som alle ønskede del i.

Også andre foreninger

Foreningens historie kan og bør ikke beskrives i alle detaljer. En udvælgelse må foretages af det i øvrigt sparsomme kildemateriale, men ved eksempler er det muligt at belyse datidens foreningsliv og den betydning, det fik for lokalsamfundet. Der var egentlig ikke tale om en pionerindsats, endsiges et arbejde der ikke også blev gjort i andre dele af landet. Industri- og Håndværkerforeningen var hverken den første eller eneste af sin art. Men det tør antages, at et resumé af dens historie kan danne en slags fællesnævner for foreningslivet dengang og dermed illustrere, hvilke tiltag der på privat initiativ supplerede samfundsstyret i en tid, hvor myndigheder og politikere inden for kommune, amt og stat indtog en mere tilbagetrukket rolle, og hvor »en aften i foreningen« var mange menneskers eneste forbindelsesled til andre efter fyraften.

Fremgang og pladsproblemer

Industri- og Håndværkerforeningen overtog de lokaler i Industribygningen på Torvet, som Industriforeningen havde benyttet sig af siden bygningens indvielse i 1867. Her var der både »konversationsværelse« (hvor hunde var forment adgang!), læsestue med bogsamling, tidsskrifter og arbejdsstegninger, og der var mødelokaler, hvor foredrag, diskussioner og oplæsninger bidrog til at opfylde vedtægternes bestemmelse om »opdragelse, dannelse og belæring«.

Utilfredshed med lokalerne

Men lokalerne var jo ikke foreningens egne. De var lejet i det selvstændige aktieselskab »Udstillingsbygningen«s ejendom (Industribygningen), som godt nok var opført på initiativ af den daværende industriforening, der havde stået i spidsen for fremskaffelse af kapital, og som havde været den udførende kraft i bestræbelserne for – på denne måde – at tilføre erhvervslivet et vindue udadtil for udstilliger, teater, møder og selskabelighed i en tid, hvor den groende industri havde behov for at markere et fremskridt for Nykøbing i forhold til stiftets andre købstæder. Men et og andet tyder på, at indflytningen i disse lokaler ikke opfyldte forventningerne.

I forholdet til værten var der jævnligt gnidninger, og om selve lokalerne hed det, at »de var så uheldige og tarvelige, at de ikke var en korporation som Industri- og Håndværkerforeningen værdige« – hvortil kom irritamenter, der jævnligt brød ud i lys lue, som i 1878 da medlemmerne var godt trætte af at sidde og fryse i mødelokalet, fordi »kakkelovnen gav mere røg end varme.« Dette spørgsmål – såvel som en klokkestreng fra konversationsstuen ind til værten – blev dog løst efter lang tids nølen.

Der dannes en byggefond

Men ønsket om at få foden under eget bord gærede i mange år. Første gang, vi hører om det, var allerede i 1873, da formand Haagensen stillede forslag om »bazar og frivillige bidrag til en byggefond«. Der skulle dog gå endnu et par år, inden fonden blev dannet, og en halv snes år før en bygning blev erhvervet.

I denne periode arbejdede et særligt udvalg for at skaffe penge, dog ikke altid med succes. 76 kr. og 37 øre måtte man nøjes med efter en storstilet vinterfest, hvor en af attraktionerne var »en dampmaskine, som sattes i bevægelse af en ved gasblus opvarmet

Et kikk op ad Jernbanegade mod hotel Phoenix i baggrunden. Til venstre i billedet det senere Præstegaard & Monsen-hjørne, hvor I & H i 1884 indrettede teknisk skole, snitteskole, svendehjem og foreningslokaler. Til højre hotel Royal (den senere varierede »Landsbyen«, nu Scala Bio), hvor I & H fra 1893 havde foreningslokaler.

dampkedel«. Det ringe udkomme indsattes i Landmandsbanken som en spinkel grundstamme for byggefonden.

Men der kom bedre tider, bl.a. takket være fru Fortuna, som året efter tilsmilede foreningen med en gevinst på 1.000 kr. i Klasselotteriets 5. trækning, og dette held gentog sig indtil flere gange i de efterfølgende år. I 1883 var man nået så vidt, at lokalerne på Industribygningen kunne opsiges, og forberedelserne kunne gå i gang til indflytning i egne lokaler.

Forenings-, skole- og svendehjemsbygning

Løsningen gik ud på at rejse en bygning på hjørnet af Jernbanegade og Tværgade (nu: Præstegaard & Mon-

sen), hvor der skulle være lokaler for både foreningen og Teknisk Skole og værelser for håndværkersvende. Til sidstnævnte havde godsejer Tesdorpf, Orupgaard, i forvejen skænket en grund på den anden side af gaden. Denne blev nu mageskiftet og indgik i finansieringsgrundlaget for den ny bygning, der desuden fik kapital fra private bidragydere, bazarer mv., og i februar 1884 kunne foreningsfanen i højtidelig procession føres – med musik i spidsen – fra Industribygningen til Svendehjemmets 1. sal med mange

gode ønsker om, at der fra dette hus ville brede sig »en god ånd, kundskab og oplysning, enighed og samvirken, blandt borgere og håndværkere i vor by.« (Stiftstidende 2.2.84).

Men udviklingen løb fra bygningen

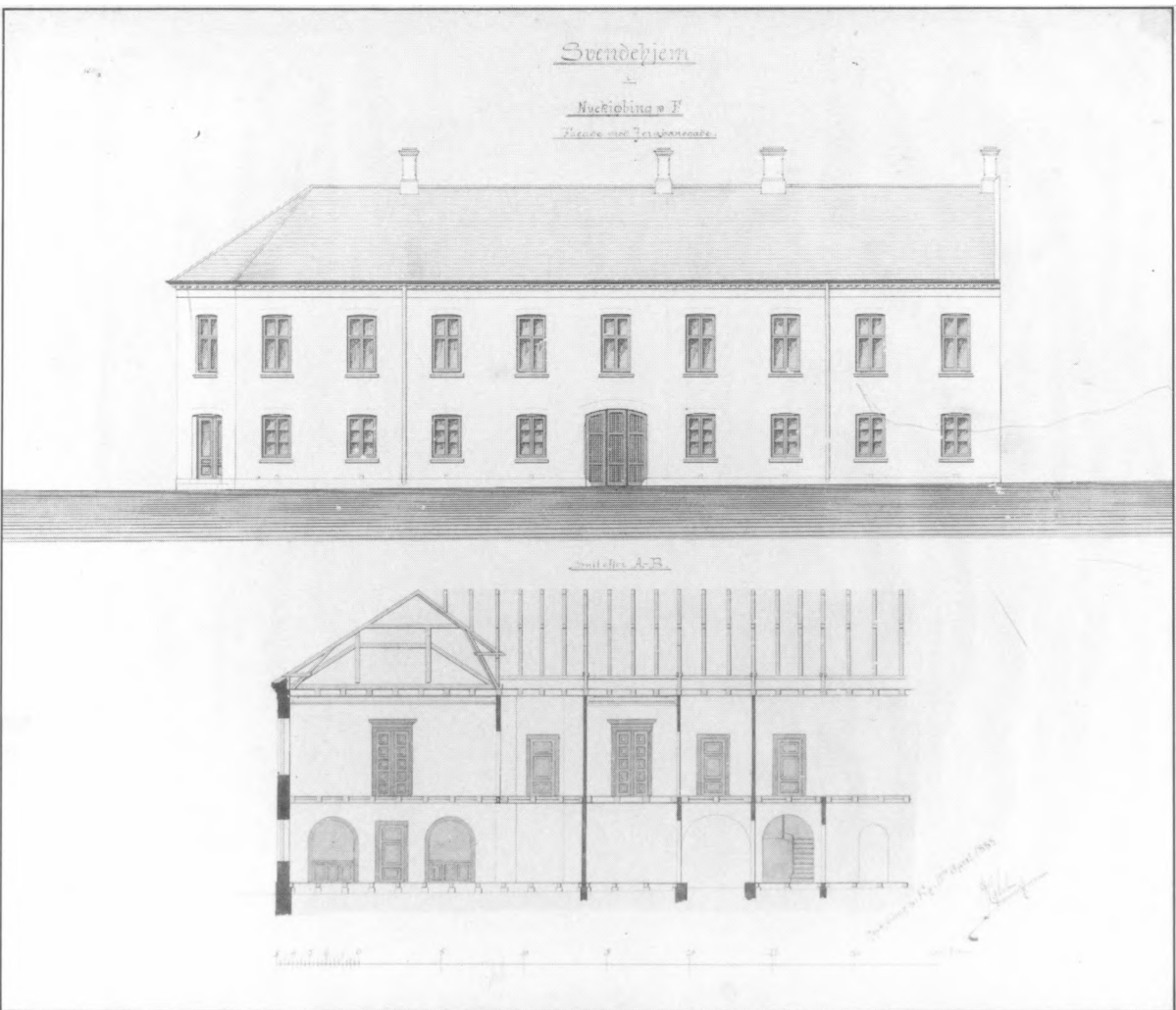
Det skulle dog vise sig, at denne løsning på lokalespørgsmålet ikke holdt på lidt længere sigt. Dels var læringskolen i stadig udvikling og fordrede mere plads. Dels kunne det samme siges om foreningen, som jo i en år-række havde haft et nogenlunde konstant medlemstal på 250-300, men som i 1893 var nået op på ca. 400.

Det kunne lokalerne i bygningen fra 1884 ikke klare, og i 1893 lykkedes det da at få hotel Royal (senere varieté »Landsbyen« og Scala Bio) på hånden for 26.000 kr., som resolut blev skaffet ved aktietegning, bazarer og frivillige bidrag. Her fik foreningen lokaler. Skolen forblev i Svendehjemmet.

Foreningen var i disse år præget af en gejst og dynamik, som nok ikke mindst skyldtes, at en række af byens mest initiativrige borgere sluttede op omkring den. Derfor fortsatte ekspansionen, og hotel Royal blev ikke foreningens endelige domicil. Det opnåede man først i 1904 ved erhvervelsen af Industribygningen på Torvet. Men dette hører et senere afsnit til . . .

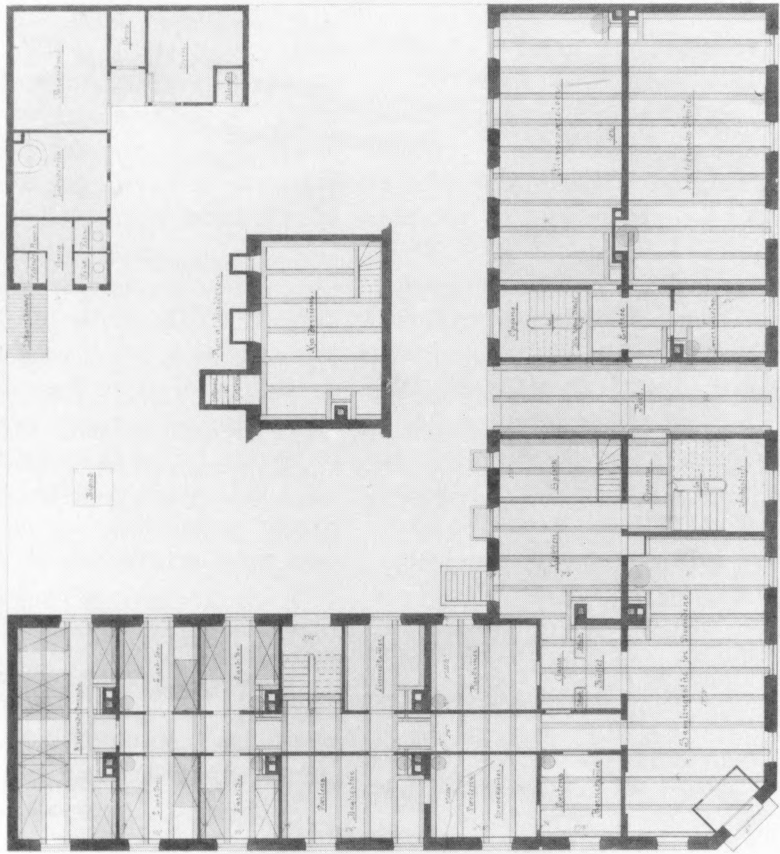
Det samme motiv fra en anden vinkel: I & H-bygningen på hjørnet af Tværgade og Jernbanegade.

Svendtjern

Målestang p. T.

1:100

Der virkes for faget

Foreningens hverdag var i disse år meget resultatorienteret, og aktiviteten var så stor, at selv søndag formiddage måtte tages i brug for at nå det hele – hvilket på et tidspunkt førte til en konflikt med byens præster, der frabad sig konkurrence i kirketiden. I protest meldte de sig ud af foreningen (som i øvrigt ikke lod sig anfægte af protesten).

Store håndværkerfester illuminerede arbejdet – som i 1890, da medlemmerne svigtede faneprocessionen i et håndværkeroptog, hvilket bestyrelsen var særdeles fortørnet over, indtil regnskabet blev gjort op, og det viste sig, at festen alligevel havde givet et klækeligt overskud, der blev fordelt til Lærlinge- og Snitteskolen, Svendehjemmet, Sømandsforeningen, Sygeplejeforeningen, Sygekassen og Borgerstiftelsen. Fordelingen siger noget om bredden i den humanitære indsats.

Højnelse af uddannelsen

Målsætningen omkring højnelsen af håndværkernes faglige niveau var godt på vej til at blive opfyldt i læringskolen, og de praktiske kundskaber var blevet søgt effektiviseret gennem såkaldte »duelighedsprøver«. Disse hvi-

lede dog på et løst og uensartet grundlag. Det var bl.a. for at gøre disse frivillige prøver mere tidssvarende, at Industriministeriet i 1862 havde opfordret erhvervene rundt om i landet til at danne industriforeninger, men ikke før i 1872 kunne der i Industri- og Håndværkerforeningen opnås enighed blandt dens egne medlemmer og tilslutning fra svende og lærlinge til at gå i gang med en plan for »frivillige svendeprøver«. De skulle nu foregå under foreningens kontrol, men fortsat uden de fællestræk, som kunne placere bedømmelsen af svendeprøver i et ensartet niveau for hele Danmark.

Så vidt nåede man ikke før i 1882, da gamle Haagensen, der nu var gået af som formand, fik udvirket at kravene blev ens overalt, og at den lokale øvrighed skulle påse, at bestemmelserne blev overholdt.

Svendeprøverne

En tryksag beskrev ganske nøje, hvad der skulle præsteres til disse svendeprøver. Her nogle enkelte eksempler:

»Grovsmede: At smede et sæt hestesko med tilhørende søm samt udvirke og beslå en hest dermed, eller at forfærdige en vognfjeder.

Befjendtgjørelse

indeholdende

Regulativ for Afleggelsen af Svendepróver i Skjóstæderne udenfor Kjøbenhavn.

Hattemagere: At forfærdige en trekantet filthat med silkeflos eller en rund hat med silkeflos samt en harehårshat.

Tobaksspindere: At forfærdige en ramme smal hollandsk tobak af vægt ca. 40 pund.

Bogbindere: At indbinde en bog i oktav eller større format med forgyldt glat snit og selvvalgt dekoration af bindet.«

Udover disse eksempler omfattede listen svendepróver for buntmagere, garvere, handskemagere, nagelsmede, rebslagere, sadelmagere, snedkere, skomagere osv.

Arbejdsformidling

Det er klart, at erhvervs- og næringsmæssige opgaver havde en fremskudt

plads i arbejdet, og blandt disse var i 1873, hvad man 100 år senere måske ville have kaldt »arbejdsformidling«, i det foreliggende tilfælde formidlet ved »protokoller, hvori arbejdsgiver og arbejdstager kunne indskrive sig« – altså et første skridt på vej hen imod en arbejdsanvisnings-institution.

Omløben med varer

Lige siden den hedengangne håndværkerforening som sin første handling efter den stiftende generalforsamling i 1852 havde påtaget sig at beskytte byens håndværkere mod tilrejsende markeder, var »utidig konkurrence« udefra et punkt, der jævnlige dukkede op på møderne – uden at problemet

dog nogensinde fandt sin endelige løsning.

På samme måde gik det, da de lokale næringsdrivende i 1873 protesterede mod »den stadigt tiltagende omløben med varer til skade for de fast etablerede«. Et lignende problem blev taget op i 1877, da debatten gik på »at hindre den overhåndtagende auktionering af handels- og håndværksgenstande« til skade for de fast etablerede. Ja, selv foreningens egne tombolaer blev kritiseret, fordi de flyttede købekraften fra dem, som skulle leve af at producere og sælge.

Financiering

Pengeinstitutter til finansiering af erhvervslivet var endnu ret sjældne, og gang på gang trængte det spørgsmål sig på, hvordan håndværkerne skulle få finansieret deres færdige arbejder og materialeindkøb, altså en slags kassekredit. Emnet havde været fremme allerede i Håndværkerforeningen, og det stod på dagsordenen jævnligt efter sammenslutningen i 1871, dog uden at nogen magtede at løse problemet. I 1881 drøftedes således »spørgsmålet om hensigtsmæssigheden af, at der oprettedes en kreditkasse for købstadsbeboerne«, men spørgsmålet forblev ubesvaret.

End ikke et forslag om at begrænse kreditgivning til 3 måneder, kunne der i slutningen af 70'erne blive enig om. Man ønskede ikke at »forykke de bestående forhold, der er baseret

på god borgerånd og gensidig tillid og humanitet«.

Lotterierne

Til finansiering af foreningens opgaver var lotteriet gennem mange år en sikker indtægtskilde, dels – som vi har hørt – fordi foreningen selv var spiller og hyppigt vandt, og dels fordi foreningen som medlem, først af Maribo Amts Industrilotteri, senere af Dansk Vare- og Industrilotteri fik andel i disse lotteriers overskud – penge der blev brugt til diverse social-humanitære og uddannelsesmæssige projekter.

Rejsende svende

Medlemmernes udtalte standsbevidsthed fandt udtryk bl.a. ved at gøre noget for at skåne de mange rejsende svende for vagabondering ved at yde dem en kontant hjælp, når de kom til byen. De rejsende »Geseller«, der henvendte sig, havde man en overgang støttet med 1 kr. til hver, men dette var utilstrækkeligt. Derfor oprettedes en understøttelsesfond med frivillige bidrag fra medlemmerne, og i samarbejde med andre foreninger fik man anlagt herberger, hvor svendene kunne få husly og mad. Her i Nykøbing fungerede Svendehjemmet som et sådant herberg.

Opgaver af den her beskrevne eller lignende art var ofte inspireret udefra. Industri- og håndværkerforeninger var

skudt op overalt i landet, og til formidling af samarbejdet var der oprettet en »Fællesforening for Dansk Håndværk og Industri«. Til denne repræsentation sluttede Nykøbing-foreningen sig i 1879, og gennem sine delegerede til

landsmøderne fik man herfra et frisk pust, som ofte førte til nye initiativer eller til, at tingene blev gjort på en anden måde end den traditionelle. I en senere tidsalder ville man vel være rejst til New York for at få dette pust . . .

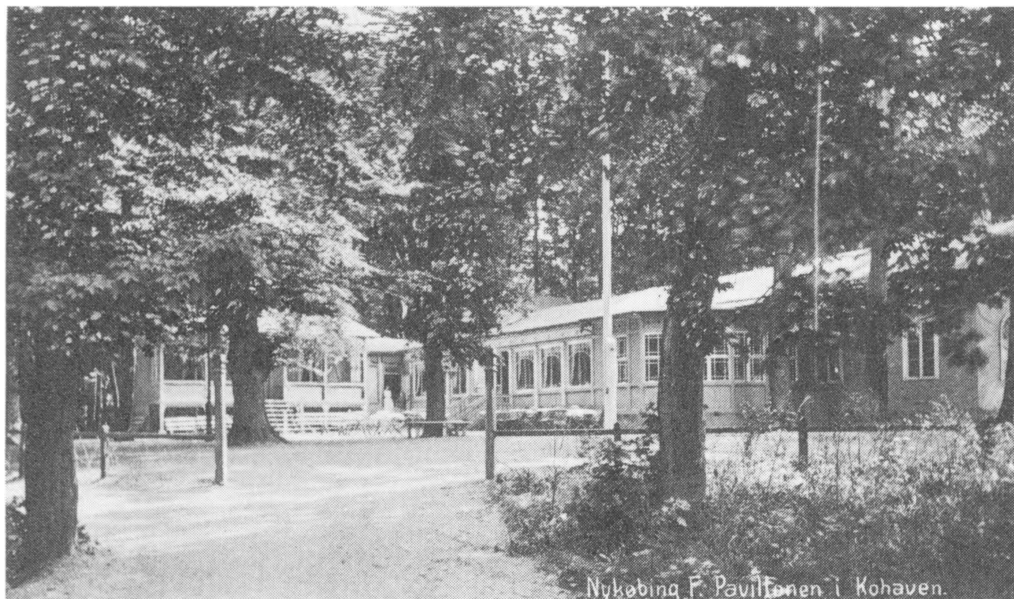
Stemmen i lokalsamfundet

En del af Industri- og Håndværkerforeningens styrke bestod i, at dens arbejde afspejlede, hvad der rørte sig i byen og på egnen – fagligt, socialt, kulturelt og politisk. Hvis en opgave påkaldte en løsning eller en stillingtagen, tog foreningen emnet op til debat, og kunne der opnås enighed (eller i hvert fald flertal) for at gå videre med sagen, blev der nedsat et udvalg til at lægge strategien, og så gik medlemmerne i krig. På denne måde blev foreningen en stemme i lokalsamfundet. Det fik betydning for opinionen, og det betød indflydelse på udviklingen.

Kulturen

Biblioteket, der jo var oprettet allerede i Håndværkerforeningens dage, var et eksempel på en kulturel service, som før folkebibliotekernes tid ikke blev tilbudt af andre. Af et tidligere afsnit fremgår, at bogsamlingen udgjorde 1.200 bind i 1871, da de to foreninger blev sluttet sammen, og de følgende år steg antallet støt. Ved 50 års-jubilæet i 1902 var det godt og vel fordoblet. På det tidspunkt havde biblioteket 235 lånere, men det ses ikke, hvor mange bøger de lånte. Nogle år forinden lå det imidlertid på over 5.000, og dertil kom

Kohavepavillonen, som I & H'en overgang var ejer af, og hvor der holdtes møder og fester i sommersæsonerne.

så aviser, tidsskrifter og andre publikationer, som var fremlagt i læsestuen uden at kunne hjemlånes.

Til de kulturelle aktiviteter hørte også et stort opbud af oplysning og underholdning, fester og foredrag, tant og teater. Et enkelt eksempel: I 1879 da 100-årsdagen for Oehlschlägers fødsel blev fejret i en fyldt teatersal med 700 deltagere lod man sangkoret Brage synge digterens »Bjarkemål« og »Der er et yndigt land«, latinskole-rektoren professor Listov reciterede »Guldhornene« og »Hakon Jarl«, og på scenen

var der opstillet en flag- og blomster-smykket buste af fødselaren.

Slet så højtideligt gik det nu ikke altid til. Lørdagsballerne rangerede næppe på samme niveau, og det samme kan måske siges om en tradition, der havde udviklet sig omkring et årligt besøg ved Sct. Hanstid af Nakskov Håndværker- og Industriforening. Ved disse lejligheder var der sejltur på sundet med forfriskninger i Hamborgskovens skovløberhus og festmiddag med dans i Kohaveskoven. Herfra returnerede nakskovitterne med ekstratog direkte fra pavillonen.

Hyppigt havde dog disse fester et øjemed, der tilsigtede at skaffe penge til et eller andet godt formål. Blandt disse formål var i reglen foreningens skolearbejde, men også Borgerstiftelsen og andre »værdige opgaver«.

Et af I & H's sociale støtteobjekter – ofrene for stormflodskatastrofen på Sydjalster i 1872.

Sociale og politiske anliggender

Foreningen fik Det classenske Fideicommiss til at interessere sig for at oprette billige arbejderboliger. Man skaffede 142 underskrifter på en opfordring til byrådet om at ændre de tyske indskrifter på kirkens alter og epitafier til dansk. Der blev rejst penge til hjælp for de nødstedte ofre efter stormflodskatastrofen, og der blev ydet støtte til arbejdsløshedens ofre ved uddeling af brød, middagsmad og brænde. Man oprettede en fond til understøttelse for rejsende svende. Altsammen eksempler på opgaver, som ikke nødvendigvis havde at gøre med foreningens faglige arbejde.

Inden for det politiske og næringsretslige blandede foreningen sig i alt, hvad den kunne overkomme: Opstilling af kandidater til rigsdag, borger-

repræsentation, ligningskommission mv. Kamp imod den kommunale betalingskoles nedlæggelse, underskriftindsamling for oprettelse af et nyt apotek, protester mod toldloven (som »trådte håndværkernes interesser betænkeligt nær«), offentliggørelse af byrådets dagsordener, indførelse af fast notering af torvepriserne, ændring af politivedtægten og ønske om »mere politi i gaderne ved dag og ved nat«, krav om lavere brødpriser osv.

Industri- og Håndværkerforeningen var vel primært en interesseorganisation, men det karakteristiske var, at den var langt mere end dette. Nærmere end til ordet »græsrodde« kommer man det nok ikke, hvis der skal findes en betegnelse, som forstås af senere generationer. Foreningen var samfundets salt og dårlige samvittighed . . .

Ved en I & H-fest i Bangsebro, ca. 1897, startedes med et håndværkeroptog gennem Nykøbings gader, her anført af musikdirektør Enochs orkester i Frisegade.

Snitteskolen – socialt og fagligt eksperiment

I et tidligere afsnit har vi hørt om »Snitteskolen«, en forskole for håndværkerlærlinge, fortrinsvis for drenge i 10-14års alderen. Den var Haagensens »barn«, oprettet af ham i 1870, mens han var formand for Industriforeningen, og videreført efter 1871 af de sammensluttede foreninger.

Som forskole havde Snitteskolen sin egen selvstændige betydning, men dertil fik den også et socialt aspekt. Med Haagensens egne ord: Den skulle være et uddannelses- og opholdssted for børnene »for at unddrage dem gadeomgang«. Eftertiden vil vist kalde en sådan institution for en slags fritidshjem.

Skiftende adresser

I de første år holdt den til på Borger-skolen. Her fik den gratis lys og varme plus 200 kr. i tilskud fra kommunen. Fra 1874 lå skolen hos postholder Rosendahl på hjørnet af Jernbanegade og Nygade (hvor nu Kristoffersens Boghandel ligger), og fra 1884 var adressen det nyetablerede svendehjem på hjørnet af Jernbanegade og Tværgade (i vore dage: Præstegaard & Monsen).

Da lærlingskolen fik brug for disse lokaler, henlagdes Snitteskolen til Industribygningen.

Elendig økonomi

I hele sin levetid var Snitteskolen et smertensbarn for Industri- og Håndværkerforeningen, afhængig som den var af frivillige pengebidrag og knapt tilmålte offentlige tilskud. Derudover skulle skolens økonomi hvile på salget af elevernes arbejder.

Blandt skolens mæcener var først og fremmest godsejer Tesdorpf og Det classenske Fideicommis. Når det så sortest ud med økonomien (hvilket det jævnligt gjorde), blev skærene klaret ved at afholde en bazar eller ved et ekstra tilskud fra foreningen. Derimod var der ikke meget at hente gennem salget af elevernes arbejder – selv om man i 1881 forhøjede forhandlernes avance og inddrog de 15% af salgsbeløbet, som eleverne havde være vant til at få for deres arbejder.

Ind imellem var det såmænd også svært at få eleverne til at møde, selv om de fleste havde friplads. Kun de elever, hvis forældre havde råd til det, skulle

På hjørnet af Jernbanegade og Nygade (hvor nu Kristoffersens Boghandel har til huse) lå Snitteskolen fra 1874-84.

betale. I 1887 fik også piger adgang. Det hjalp lidt på elevantal og økonomi – men ikke vedvarende.

Krav om lukning

Op igennem 90'erne steg underskuddet år for år, og kravene fra generalforsamlingerne om lukning blev fremført med stadigt større styrke. Men så længe Haagensen levede, blev kravene overhørt. Dertil var den gamle kobbersmed for stærk. Men i 1893 døde han, og så begyndte digerne at gennembrydes.

Endnu nogle år var der et spinkelt flertal for at bevare skolen. Blandt andet fordi dens mangeårige leder, billedskærer Hvalsøe, indtil sin død i 1899

havde øvet en fremragende og højt respekteret gerning, trods kummerlige materielle kår for ham selv og hans skole.

Men målet var fuldt, da underskuddet omkring århundredskiftet havde sneget sig op til 600 kr. årligt på trods af et øget kommunalt tilskud på 350 kr. Borgmesteren var nemlig nået frem til, at Snitteskolens undervisning kunne erstatte folkeskolens sløjd-undervisning, og så var de 350 kr. jo givet godt ud. Men lige meget hjalp det.

Skolen lukker

Pengene var små, og i 1903 gik den 33 år gamle Snitteskole stille og blidt til hvile. Dens plads i foreningens historie

bør bekranses med hæder, fordi den løste sin opgave i en tid, hvor ingen andre tog sig på at støtte forældre med at beskæftige børn i deres fritid. Snittekolen var et forsøg på at betræde nye veje.

I sin 33-årige eksistens havde den

følgende ledere: Billedhugger Axel Hansen (1870-71), billedskærer Thorvald Emil Hansen (1871-73), billedskærer Edw. Christensen (1873-76), lærer H. Møller (1876-79), billedskærer Emil Hvalsøe (1879-99) og billedskærer A. Madsen (1899-1903).

Aften- og Tegneskolen døbes »Teknisk Skole«

I 1871 konstaterede en optimistisk protokolfører i Industri- og Håndværkerforeningen, at de værste begyndervanskeligheder var overstået i lærlingenes aften- og tegneskole. Elevtallet var over 100, skulkeriet var blevet mindre, og økonomien var forbedret. Helt så godt var det nu ikke, fremgår det af senere beretninger.

Faktisk svingede økonomien op og ned, afhængig som den var af frivillige bidrag fra foreningen og fra private og af tilfældige tilskud fra det offentlige. Desuden var skolens skema ikke blevet udvidet siden midten af 50'erne. Skemaet bestod af 2 timer frihånds- og geometrisk tegning om søndagen og 3 timer om mandagen i regning, skrivning og retskrivning. Det var efterhånden utidssvarende og helt utilstrækkeligt.

Dertil kom, at der stadig var alt for mange forsømmelser (som man forsøgte at komme til livs med rigoristiske straffeforanstaltninger), udisciplineret opførsel (som bevirkede, at håndværkermestre måtte tilforordnes til at klare disciplinen i klasserne, mens læreren alene skulle undervise), klassekvotienten var alt for stor, og der var mangel på kvalitet og kontinuitet i undervisningen (hvilket i nogen grad

havde sammenhæng med den anspændte økonomi). Problemerne var altså ikke blevet mindre, efter at Industri- og Håndværkerforeningen havde overtaget skolen.

Forbedringerne begynder

Uddannelsestraditionen var simpelt hen for ringe, og det samme kunne siges, om det kundskabsniveau, eleverne mødte med fra almenskolen. Derfor måtte forbedringen af lærlingskolen begynde med, at der blev oprettet en forberedelsesklasse for elever, der ikke var dygtige nok til at starte i aften-skolen. Til særligt »flinke elever« blev der lokket med særundervisning i overslagsberegning, flade- og legemsberegning og konstruktionstegning, og for at ansprede eleverne til flid begyndte man at uddele diplomer til elever, der bestod den afsluttende prøve. Men endnu i 70'erne var der ikke økonomi til at ansætte en lønnet leder, og da man i samme periode forsøgte undervisningen suppleret med en klasse for »flinke elever og svende« med to ugentlige aftener i bl.a. avanceret tegning og naturlære, meldte der sig ikke en eneste. Endnu sværere var det at få de

unge til at komme til de foredrag, hvor der ikke var absolut mødepligt.

Noget bedre blev det dog, da adjunkt Wittrup fra Katedralskolen lod sig ansætte som leder. Hans første handling var at flytte søndagsundervisningen til hverdage, og i de følgende år steg både elevtal og skematimer. På daværende tidspunkt havde lærlingeskolen i nogle år haft det uofficielle navn »Teknisk Skole«. Ingen talte dog højt om det, fordi skolen fik tilskud efter loven om almueskoler, men i 1880 blev navnet officielt, fordi nye tilskudsregler ikke længere hindrede det.

Oprindeligt havde skolen haft lokaler i Borgerskolen i Langgade og fra 1856 i Skolegade (hvor der senere blev kommunal administrationsbygning), men da man i 1884 fik egne og bedre lokaler i den nyerhvervede bygning på hjørnet af Tværgade og Jernbanegade (nu: Præstgaard & Monsen), og lærer-

Overlærer, adjunkt Thomsen, der formulerede nye tanker om lærlingeundervisningen.

staben efterhånden blev bedre, var der også skabt grundlag for en debat om skolens indhold. Hertil bidrog i høj grad skoleudvalgets formand, adjunkt Thomsen, som i 1889 formulerede sine tanker sådan:

Thomsens visioner

De nye tanker var baseret på skolen som et 4-årigt kursus med elever i 4 klasser og oprykning til næste klasse hvert år. De nye klasser blev betegnet A, B, C og D med følgende ugentlige undervisning:

A: Elever uden forudgående kendskab til tegning fik tilbudt 4 timers frihåndstegning, 2 timer i dansk, 4 timer i regning og skrivning. Klasserne skulle deles, hvis elevtallet var for stort til én klasse, eller hvis elevernes kvalifikationer var for forskellige.

B: Elever med forkundskaber i frihåndstegning skulle undervises 4 timer i geometrisk tegning, 2 timer i bogholderi og skrivning, 2 timer i dansk og 2 timer i regning, aritmetik og geometri.

C: For elever med erfaring i frihåndstegning og geometrisk tegning skulle tilbydes 4 timer i projektionstegning, 2 timer i frihåndstegning eller perspektivtegning, 1 time i dansk, 1 time i fysik og 2 timer i regning, aritmetik og geometri.

D: I det afsluttende år fortsattes med 4 timers fagtegning, 2 timers frihåndstegning, 1 time i dansk, 2 timer i fysik og 3 timer i regning, matematik og geometri.

Bestemmelser

for

Industri- og Haandværkerforeningens tekniske Skole

i Nykjøbing p. F.

Skolen i Almindelighed.

Skolen bestaar af en Tegneafdeling, en Læse-, Skrive- og Regneafdeling. Begge Afdelinger udgjøre en Eenhed.

Styrelsen.

Foreningen- Skoleudvalg leder Styrelsen af Skolen. Den daglige Orden varetages af Inspektøren.

Skolens Formaal. Adgang til Undervisningen.

Skolens Virken skal nærmest være rettet paa at undervise den konfirmerede Ungdom af Mandkjønnet, med særligt Hensyn til dem, som forberede sig til Industri og Haandværk. Uagtet Skolen, som Regel, saaledes er beregnet paa at bygge videre hos den konfirmerede Ungdom paa de i Børneskolen grundlagte Kundskaber, kan der dog i særlige Tilfælde, navnlig naar Forholdene tillade det, ogsaa optages ukonfirmerede Elever, men disse kunne ikke gives Adgang til at erhøve Friplads. For at kunne optages som Elev af Skolen, maa Vedkommende personlig eller skriftlig henvende sig til Udvalget paa den Tid, som dertil varsles, og ved Optagelsen erlægge den foreskrevne Betaling for Vinterhalvaaret.

Et stort fremskridt

Adjunkt Thomsens »ønskeskema« vakte interesse, men blev ikke gennemført

lige med det samme. Det var ulige lettere at få indført gymnastik som frivilligt fag. Grundtankerne blev dog bevaret og betegnet som »et væsentligt fremskridt« af skolens senere forstander, lektor V. Boëtius i hans festskrift til Industri- og Håndværkerforeningens 50-års-jubilæum i 1902.

Under alle omstændigheder var det første gang, at nogen havde taget sig på at nedfælde nogle langsigtede visioner om en fornyelse af håndværkerundervisningen, og Thomsens tanker satte sig tydelige spor i de efterfølgende år. I 1891 blev der for første gang ansat en lønnet inspektør. Der blev oprettet to dagklasser, og skolen nåede op på 168 elever – 136 i aftenskolen, 22 i dagklasserne og 10 i en nyoprettet malerskole.

Vejen fremad var fortsat stenet og vanskeligt farbar. Men forhindringerne blev overvundet efterhånden som de opstod, og ved foreningens 50-års-jubilæum i 1902 var Teknisk Skole en veletableret institution, som det ikke havde været forgæves at ofre blod, sved og tårer på i de forløbne år.

Fortsat vækst og store udstillinger

Da foreningens drivende kraft siden starten i 1852, kobbersmed Haagen- sen, fratrådte som formand i 1875, begrundede han det med »dårligt hel- bred«. I situationen lå det lige for at gøre ham til æresmedlem. Men den slags æresbevisninger lå ikke for Haa- gensen, der bad om at slippe. Han var da også kun lige fyldt 56 og har næppe ment, at hans rolle var udspillet. I de efterfølgende år var han fortsat den, der trak i trådene, og fra 1891 var han formand påny – indtil sin død 2 år senere.

Lønnet kasserer og kvinder i foreningen

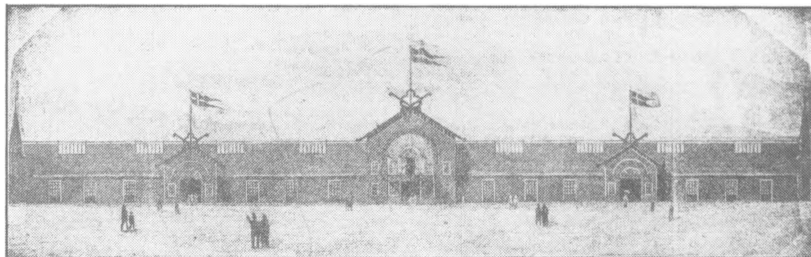
Medlemstallet, der i en årrække havde ligget på 250-300 og i 80'erne steg til 400, gik stadig fremad. I 90'erne rundede det 500, og dermed var også foreningens administration blevet en stor forretning, som tillige omfattede skolen, svendehjemmet og ejendommen. Derfor lå det i luften, at general- forsamlingen i 1891 besluttede sig for at ansætte en lønnet kasserer.

De lovændringer, som fulgte denne beslutning, gav i øvrigt anledning til en anden ændring, der var endnu mere skelsættende: »Selvstændige kvinder kunne optages som medlemmer«. Må-

ske ikke særligt epokegørende, set med eftertidens øjne, men alligevel lidt af en omvæltning, set i forhold til dengang kun »de rigtige mestre af laugget« kun- ne optages. Initiativet stammede fra et enkelt medlem, bogbindermester J. F. Nielsen, der senere blev æresmedlem. Men tilslutningen fra generalforsam- lingen ses ikke at have ført til sværd- slag. Der skulle dog gå yderligere 88 år, før den første kvinde kom i foreningens bestyrelse. Det skete ikke før i 1979, da byrådsmedlem Inge Dinesen indvalg- tes.

Flere aviser

I læsestuen var der ikke alene bøger, men også tidsskrifter og dagblade. Ind- til 1873 var Stiftstidende dog den ene- ste lokale avis. Derefter kom også Fol- ketidende til – udgivet af en Venstre- folketingsmand og med stærk hældning til bønderne på bekostning af det kon- servative borgerskab. Skulle forenin- gens medlemmer have adgang til at læse dette kætterske blads meninger i læsestuen? Det mente bestyrelsen ikke. Da nogle medlemmer i 1878 stillede forslag derom, var bestyrelsens diplo- matiske svar, at »man ikke var tilbø- jelig til det, alene på grund af den forøgede udgift«. Og da forslaget efter

Udstillingen i Nykøbing

for
**Industri og Haandværk, Landbrug, Havebrug, Biavl, Husflid
og Skovbrug**

i Forening med den af Foreningen for Danmarks Fjærkræavl arrangerede

Fjærkræudstilling.

Udstillingen aabnes Fredagen den 28de Juni, Formiddag Kl. 11, med en Højtidelighed, ved hvilken der fra Hovedballens Altan vil blive holdt et stort Maadkor afsunget en i Dagens Anledning forfattet **Kantate**, til hvilken der er komponeret en ny Melodi.
Der er Udstillingen i Nykøbing den 28de Juni, Søndag, Mandag, Tirsdag, Onsdag, 10 Formiddag 11

5 års forløb dukkede op påny, faldt det endnu en gang – dog med den lille indrømmelse, at annoncer måtte indrykkes i bladet i særlige tilfælde. Annoncerne hørte dog op nogle år senere, da Folketidende havde givet en ned-sablende anmeldelse af et forenings-arrangement på teatret . . .

Politiken og Social-Demokraten

Endnu strengere så bestyrelsen på de to rebelske københavnerblade, Politiken og Social-Demokraten. Foreningens abonnementer blev opsagt i 1885 med den motivering, at »sådanne samfundsfjendtlige organer, hvis formål er at sprede misnøje mellem arbejdere og arbejdsgivere, og som nærmer sig opfordring til vold, egner sig ikke for læsestuen«.

I det lange løb var standpunktet naturligvis uholdbart for en upolitisk forening, og bestyrelsen blev jævnlgt mindet om dette i ankeprotokollen. Men ikke før i 1890 holdt Politiken igen sit indtog i læsestuen, og Social-Demokraten måtte vente nogle år endnu!

Udstillinger

Udstillinger var dengang et vigtigt led i håndværkeres og industridrivendes markedsføring af deres produkter. De holdtes jævnlgt lokalt, men også til tider i større byer. Til den Nordiske Industri- og Kunstudstilling i København 1872 støttede foreningen med 1.000 Rdl. for at de lokale medlemmer kunne deltage med deres varer.

Samme år afholdtes i Nykøbing en Landøkonomisk Udstilling, hvor indu-

Prisliste

for

Udstillingens Restaurationer.

	Kr.	Øre.	Reichsmk	Pfennig.
Øl, original Aftapning, 1/2 Flaske	»	20	»	23
Do., anden Aftapning	»	15	»	17
Do., fra Fad	»	15	»	17
Kaffe, med Brød	»	25	»	28
Do., uden Do.	»	20	»	23
The, med Brød	»	25	»	28
Do., uden Do.	»	20	»	23
Chokolade	»	35	»	40
Sodavand	»	15	»	17
Do., svensk	»	20	»	23
Limonade	»	25	»	28
Toddy, lille	»	25	»	28
Do., stor	»	35	»	40
Portvin, 1 Glas	»	35	»	40
Do., 1/2 Flaske	2	»	2	30
Do., 1/1 Do.	4	»	4	55
Rødvin, 1/1 Do.	3	»	3	40
Do., 1/2 Do.	1	50	1	70
Cognac, Hennessy, 1 Snaps	»	40	»	45
Do., anden	»	10 à 30	»	12 à 34
Aquavit, 1 Snaps	»	10	»	12
Smørrebrød, pr. Stk.	»	10	»	12
Do., extra Paalæg	»	15	»	17
Jordbær med Fløde	»	50	»	58
Is	»	35	»	40

Lill. - Falt. Selt. Tids. Begynder, Nykøbing P.

Udstillingen havde sit eget mærkat, trykt i to farver. Det blev brugt til at klæbe på bl.a. tryksager og breve og derved distribueret til hele Danmark.

stri- og håndværksfagene havde lejlighed til at demonstrere deres produkter, og i årenes løb frem til århundredskiftet var der på samme måde lejlighed til at kippe med flaget ved lignende arrangementer rundt om i landet.

Udstillingsåret 1895

Størst opmærksomhed i og uden for landsdelen vakte et arrangement, som efter både datidige og nutidige forhold må antages at have været helt enestående, nemlig erhvervsudstillingen i 1895. Ideen var fostret af købmand Julius Bernth, grundlæggeren af herrekviperingsfirmaet af samme navn i Langgade, – siden videreført af 2. og 3. generation, senest af Ole Bernth, »Bernths Hjørne« på Lilletorv.

Målsætningen var at forene industri, håndværk, landbrug, havebrug, biavl, husflid og skovbrug om en fælles demonstration af deres kunnen. Sammen med Danmarks Fjerkræavlforening, der samtidig afholdt en landsomfattende fjerkræudstilling i Nykøbing, opbyggedes en række pavilloner i den ubebyggede del af Tværgade og ned

mod engene, og desuden blev Industribygningens teatersal og selskabslokaler brugt til formålet.

Alt i alt et imponerende initiativ, som blev suppleret med tombolaer, bortlodning af udstillingsvarer, cirkus, dans over hele byen, wienerorkestre, kaproning på Guldborgsund mv. Dampbåden »Guldborgsund« sejlede i fast rutefart mellem Nysted, Guldborg, Fejø, Femø, Askø, Saksø og Stubbekøbing for at bringe gæster til og fra udstillingen.

Arbejdende stands

Allehånde brancher var repræsenteret, og mange med såkaldte »arbejdende stands« (et begreb der vistnok for første gang blev brugt ved denne lejlighed). En dampmaskine fra Bruunshaab tøffede lystigt for et undrende publikum. En grådig langsav fra Fabrikken »Guldborg« slugte en hel kævle på én gang. Der var øltapperi fra Bryghuset, tobaksskæreri fra Nobel og en hurtigpresse fra Folketidende, der trykkede en udstillingsavis og solgte den for 2 øre pr. stk.

Publikum var vildt imponeret. Meget af det havde de aldrig set før, og en gæst fra landet, der besigtigede en pølsemaskine, undrede sig (if. Stiftstidende) over, hvad det var for noget. – Jo, ser du, svarede udstilleren: – Når man putter en stud ind i den ene ende, så kommer der pølser ud af den anden.« (Sandheden var dog, at den udstillede genstand ikke var en pølsemaskine, men et apparat til tørveætning.)

Ros og overskud

Pressens dom var overstrømmende. Folketidende svang sig op til følgende højdepunkt: »Man skulle egentlig tro, at arrangørerne har lånt Aladdins vidunderlige lampe. Den øde mark, som

lå på udstillingsterrænet for kort tid siden, er nu bebygget med små fepaladser, og den lerjord, som nyligen ikke engang kunne skaffe græs til øhandler Hansens lille Norbak, ligger nu med de kønneste græsplæner og blomsterbede.«

Men også københavnerpressen var gavmild. Nationaltidende skrev: »Udstillingen er et godt eksempel på, hvad en dygtig og gæstfri by kan præstere, og den beviser, at Nykøbing er Lolland-Falsters hovedstad.«

Alle sejl var altså sat, herunder en betydelig investering, der dog blev sikret, dels igennem et statstilskud og dels ved en borgergaranti på 5.000 kr. – men statstilskudet blev ikke brugt op, og borgergaranterne slap med skrækken. Kassereren kunne endda lægge et

En af udstillingens initiativtagere var købmand Julius Bernth. Her ses hans forretning i Langgade.

pænt overskud i foreningens kasse – og Nykøbing havde fået reklame over hele landet!

Antikviteter på udstilling

Stærkt ansporet af successen kastede foreningen sig nogle år senere ud i endnu et eksperiment: En antikvitetsudstilling. For mange mennesker var

kunst dengang en by på månen, og en udstilling af denne art havde aldrig været prøvet før. Men endnu en gang var der succes i luften. Pressen kaldte den »en begivenhed, som viste hvor meget af virkelig kunstværdi, der gemmes i vor by og dens omegn, hos borger og bonde«.

Og med denne nydannelse gik Industri- og Håndværkerforeningen ind i sit jubilæumsår 1902.

Nykøbing ved århundredskiftet

Stigningen i Nykøbings indbyggertal havde i 1800-årene været nærmest eksplosiv. Fra 1.079 indbyggere i 1801 var tallet i midten af århundredet fordoblet til 2.058, og ved indgangen til det 20. århundrede 50 år senere var dette tal tredoblet til 7.345 indbyggere. Længere levetid, fødselsoverskud og tilvanding var de væsentligste årsager.

Der var så småt ved at ske forbedringer på socialområdet. Nye love om offentligt fattigvæsen, om alderdoms-

understøttelse og om hjælp til anerkendte sygekasser havde lindret en smule på den værste nød, men på Nykøbings fattig- og forsørgelsesanstalt, hvor »lemmerne« blev sat til hårdt arbejde, var forholdene ikke hyggelige. I 1901 havde byen dog fået et nyt alderdomshjem, og desuden blev der ydet en lille understøttelse til et par hundrede gamle ude i byen.

Jernbanehotellet (det senere hotel Baltic) og banegården fra begyndelsen af 1870'erne.

»Nørrebro Runddel« med Stubbekøbingvej til højre og Gåbensevej til venstre.

Da Christian IX og dronning Louise i 1892 holdt guldbryllup opfordrede Industri- og Håndværkerforeningen sine medlemmer til at udsmykke deres ejendomme. Her ses snedkermester N. P. Mørchs facade i Østergade 14.

Offentlig service

Det første vandværk blev anlagt i 1890-91 – samtidig med vandtårnet i Klosterstræde, og i 1908 kom det ny og højere vandtårn i Hollands Gård. Begge er dog forlængst ophørt at fungere. Elektriciteten kendtes endnu ikke. Den holdt først sit indtog i 1907, men dampmøller Bay på Dampmøllen havde allerede i 90'erne etableret sit eget private elværk ved møllen i Langgade,

og private butikker i nabolaget, bl.a. Julius Bernths herreekvipering, havde fået lov at »hægte sig« på anlægget med en el-lampe foran butiksfacaden. Telefonen var på vej. Lolland-Falsters Telefon Aktieselskab var blevet dannet i 1896, men endnu var denne trafik kun for de få. Det samme gjaldt befolkningens mulighed for læsning af bøger. Ud over Industri- og Håndværkerforeningens og Katedralskolens bogsamlinger var der kun et lejebibliotek og den del af det classenske bibliotek, som befandt sig i klostret. Et egentligt folkebibliotek opstod ikke før i 1914.

Byens sygehus havde siden 1893 ligget i Bispegade (der dengang hed Sygehusgade), og Katedralskolen havde domicil i Slotsgade, hvor der senere blev indrettet politistation. Men skolen var kun lille. I år 1900 havde den 6

Torvedag i Nobelstræde, der i mange år fungerede som grønttorv.

Det såkaldte »Grisetorv« ved Slotsgade (over for Sidenius' købmandsgård).

dimittender. Af egentlige folkeskoler var der Byskolen i Skolegade og en lille pogeskole i Monradsgade på Østerbro. Skolerne på Øster- og Nørrebro kom først i 1908.

Presse

Stiftetidendes monopol på at være byens eneste dagblad var blevet brudt i 1873, da Venstre-folketingsmanden Rasmus Claussen stiftede Folketiden- de. Siden kom andre aviser til. I 1893 »Nykøbing Dagblad«, som i 1905 blev talerør for det nydannede Radikale Venstre, og som i 1919 indgik som lokal- sider i »Lolland-Falsters Venstreblad« stiftet i 1915. I 1905 fik socialdemokra- terne deres egen avis i form af en aflægger af Nakskov-bladet »Lolland- Falsters Socialdemokrat«, der var ble- vet grundlagt i 1901 – og dermed var der i Nykøbing samme bladmønster som i de fleste andre købstæder, nemlig en avis for hvert af de 4 partier, der dengang var repræsenteret på Rigsda- gen.

Penge

I mange år havde Nykøbing kun ét pengeinstitut, nemlig Nykøbing Spare- kasse, stiftet i 1828 under navnet »Sparekassen for Falster og Fejøe Birke samt Kjøbstæderne Nykjøbing og Stubbekjøbing«, som oprindeligt hav- de til huse i amtsforvalterboligen i Frisegade. En overgang lå den i Ny- gade, senere i et hus i Slotsgade ved

siden af Vinkælderen, og fra 1885 boe- de man til leje i Løveapotekets bygning i Langgade, indtil Sparekassen i 1966 flyttede til Lilletorv og kort efter gik op i en højere enhed, først med Landbo- standens Sparekasse, derpå med SDS.

Landbostandens Sparekasse, der oprindeligt hed »Spare- og Laanekas- sen for Falsters Landbostand«, var stif- tet i 1863. I de første år lå kontoret i Langgade (hvor senere Gæstgivergår- den Holland havde udskænkning) og hos sagfører Gustavsen i Slotsgade. I 1907 flyttede den tilbage til Langgade (hvor senere Jyske Bank fik domicil), og fra 1936 har den haft hovedkontor i »Palæet« på Torvet.

I 1882 fik Nykøbing en filial af Dan- marks Nationalbank, der indrettede sig stateligt i Dronningensgade (hvor der senere blev børnehaveseminari- um), men af egentlige bankvirksomhe- der var der ved århundredskiftet kun 2, nemlig Landmandsbanken, stiftet 1873, og Låne- og Diskontobanken, stiftet 1899. Industri- og Landbrugs- banken (nu: Handelsbanken) åbnedes først i 1907.

Politik

Lokalpolitisk var der valg til byrådet hvert 3. år, men kun for halvdelen af medlemmerne. Valgperioden var 6 år, og denne regel fortsatte indtil 1908, året hvor også kvinder fik valg- og stemmeret.

Byens borgmester var i årene om- kring 1900 H. C. Holch, der i skiftende perioder også var folke- og landstings-

*Så fornemt
præsenterede
brughuset sig på sit
brevpapir.*

mand. Styret var udpræget konserva-
tivt, og ikke før i 1906 kom den første
arbejder i byrådet. Den første social-
demokratiske borgmester, H. P. Jen-
sen, kom i byrådet i 1909, men blev
først borgmester fra 1924.

/

Erhvervene

Mange virksomheder omkring århun-
dredskiftet er også kendt i vore dage,
eller har bestået indtil for få år siden. I
1898 var fabrikkerne »Bruunshaab«
(grundlagt 1842) og »Guldborg«
(grundlagt 1874) blevet sammenslut-
tet, og de to fabrikkers støberi, kedel-
smedje, maskinværksted og model-
snedkeri lededes af brødrene Ernst og
Karl Bruun. Sidstnævnte var i en lang
årrække Industri- og Håndværkerfor-
eningens formand.

Det senere hotel »Baltic« åbnedes i
1872 under navnet »Jernbanehotellet«.
I år 1900 solgtes Nykøbing Bryghus

(stiftet 1866) til et aktieselskab, der
ansatte brygger H. Synnestvedt fra
Randers som leder. I løbet af få år
overtog Synnestvedt aktierne i brygge-
riet, som siden ejedes af et familjeaktie-
selskab. Samme år (1900) blev firmaet
J. S. Gram overtaget af Hans Henrich-
sen, der har eksisteret helt op til nuti-
den med tilføjelsen »& Co.« i Brogade.

Nobels Tobaksfabrik (grundlagt
1835), som 50 år forinden havde været
en mindre virksomhed med et halvt
hundrede ansatte, var i årene omkring
1900 en af de store i branchen. Andre
betydende virksomheder var Damp-
møllen i Langgade (stiftet 1856), Jap-
pes Mølle på Østerbro (stiftet 1861),
Sukkerfabriken (1884), Andelsslageri-
et på Søvej (1889) og Sidenius' »Vin-
kælderen« i Slotsgade (1845).

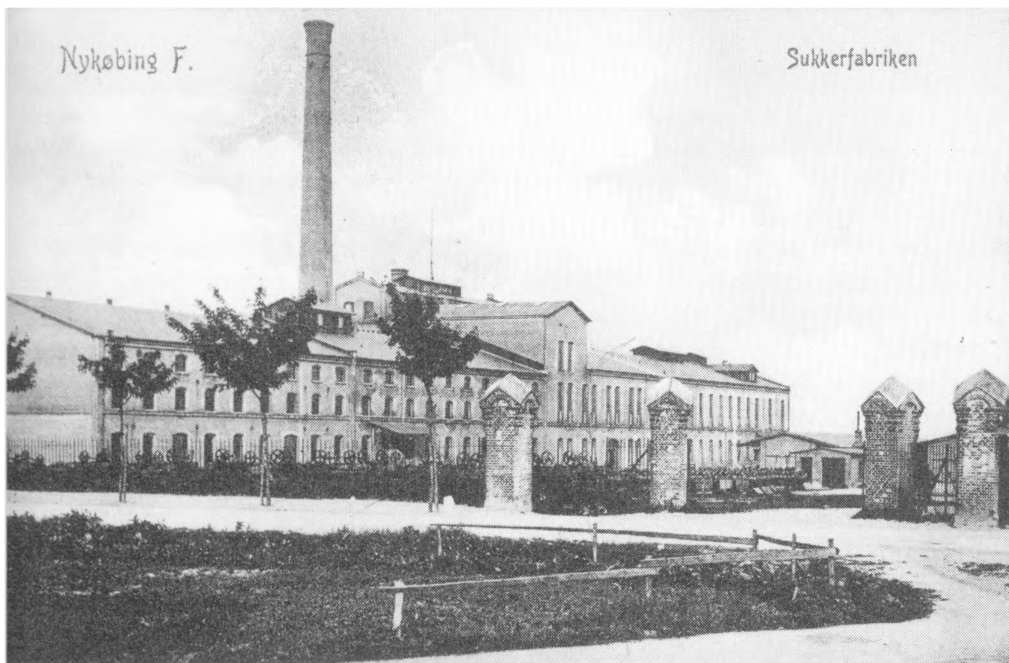
Inden for detailhandelen var Julius
Bernth i Langgade (stiftet 1874) føren-
de inden for skrædderi og herreekvi-
pering. Jens Andersen drev manufaktur-
forretning i Langgade (siden 1887), i

Nykøbing, F. Bryghus. Øllet køres paa Landet.

Nykøbing F.

Sukkerfabriken

Typisk borgerhjem fra 1902. I sofaen (med Stiftstidene i hånden) snedkermester Niels Peter Mørch. Til venstre for ham hans kone Marie. Den violinspillende dreng er sønnen Sigvard (senere redaktør på Folketidene). Foran i billedet datteren Rie og til højre sønnen Oscar (bestyrelsesmedlem i I & H 1940-59).

vore dage videreført af købmand Gahrn-Jensen. A. Nielsen & Co. (med rødder helt tilbage til 1798) var største kornhandler med domicil i den fredede ejendom i Langgade, hvor – lidt længere henne i gaden – R. Jessen havde haft isenkram fra 1874, siden videreført af købmand P. Maegaard Nielsen, og – på den anden side af gaden havde J. P. Jeppesen (stiftet 1894) sit kafferisteri.

På havnen var Frigast (grundlagt 1898) byens største tømmerhandler, og i Slotsgade havde slægten Sidenius, der

havde rødder i landsdelen tilbage til 1700-tallet og i flere slægtled havde haft en fremtrædende position, i 1878 overtaget den ejendom, som en slægtning, købmand Chr. Dresler, lod opføre i 1860, og som endnu i nutiden er i Sidenius'ernes eje.

Fritiden

»Det søde liv« i Nykøbing udfoldede sig bl.a. i en pavillon på Søvej, hvor senere tiders kendte skuespillere – Carl

Alstrup, Schiøler Linck, Carl Fischer, Henrik Malberg m.fl. – trådte deres børnesko i diverse letbenede revyer. I 1909 blev pavillonen revet ned og genopført i tilknytning til Marielyst Badehotel (der nu er pensionisthøjskole).

Inden for sporten fremgår det af navnet, at B1901 var et barn af århundredskiftet. Blandt datidens sportsgrene, som endnu lever i bedste velgående er i øvrigt Skytteforeningen (fra 1862), Roklubben (fra 1884) og Tennisklubben (fra 1898). Sangkoret Brage er også en af dem, der endnu lader sin

røst høre. Det har koret gjort siden 1862. Og Czarens Hus, hvis oprindelse går endnu længere tilbage end til Czar Peters besøg i 1716, var netop i 1898 blevet restaureret med tilskud fra det russiske hof.

Mændene bag disse erhvervsvirksomheder, institutioner, foreninger og folkevalgte forsamlinger i årene omkring århundredskiftet var i mange tilfælde de samme som dem, der var med til at præge Industri- og Håndværkerforeningens ofte banebrydende arbejde i disse år!

Økonomiske trængsler

Dette afsnit er beretningen om et drama. Om den hårfine balance mellem succes og fiasko i en progressiv forening. Om rekordstort medlemstal. Om fremgang på alle fronter – Teknisk Skole, foreningsaktiviteter, indflydelse i lokalsamfundet mv. – og om buen, der spændtes så stramt, at den var ved at bryde. Et drama om mursten, gæld og truende fallit . . .

Siden sin start i 1852 havde foreningen haft domicil hos diverse gæstgivere i Nykøbing, herunder også hos værten på Industribygningen. Men erfaringerne var ikke gode. Dels havde det vist sig svært at komme ud at det med skiftende værtshusholdere, dels betød medlemstallets stadige vækst, at også pladsbehovet steg. Købet af hjørnejendommen i Jernbanegade/Tværgade hjalp kun en stakket stund, og erhvervelsen af det senere hotel Royal i Jernbanegade viste sig også at være en kortsigtet løsning.

Industribygningen købes

I 1904 rejste formanden, fabrikant Karl Bruun, spørgsmålet om Royalbygningens »store mangler og indskrænkede pladsforhold«. Bruun foreslog, at foreningen erhvervede 3 grunde i Tværgade og opførte en tilbygning

til Royal. Andre forslag gik ud på et mageskifte med hotel Stad Nykøbing, alternativt med Industribygningen, hvis ejer, restauratør H. Christiansen, havde købt denne ejendom af det aktieselskab, der havde opført den i 1867.

Det blev sidstnævnte forslag, bestyrelsen gik ind for. Royal-bygningen mageskiftedes med Industribygningen for en byttesum på 50.000 kr., som foreningen skulle betale til restauratøren. Desuden skulle de nye foreningslokaler ombygges for yderligere 50.000 kr.

En stort set enig generalforsamling bekræftede bestyrelsens disposition – uvidende om, hvilke trængsler den gamle forening herefter skulle blive konfronteret med.

Grænseløs optimisme

Optimismen må have været hinsides alle grænser, for i samme periode købte foreningen Kohavepavillonen, som man hidtil – som lejer – havde benyttet til sine sommerarrangementer. Desuden lovede man generøst Stubbekøbing-Nykøbing-Nystedbanen et tilskud på 5.000 kr., og man gav en tillægsbevilling på 6.000 kr. til installation af varme på Industribygningen.

»Ordningsudvalget«, der rekonstruerede I & H's økonomi i 1914. Fra venstre udvalgets sekretær, kærnerfuldmægtig Niels Jensen, snedkermester P. Gjerding, muremester H. Lublin, købmand Jens Andersen, tømrermester Laur. Larsen og udvalgets formand (for bordenden), snedkermester N. P. Mørch.

Altsammen småpenge målt med senere tiders målestok – men mange penge dengang. Det så ud til, at bestyrelsen kunne få sine medlemmer med til hvad som helst – kun ikke en forhøjelse af kontingentet, som dengang var 10 kr. i kvartalet. Et forslag om at forhøje det til 12 kr. blev stemt ned den ene gang efter den anden og først vedtaget, da foreningens krise var løst . . .

De store forpligtelser, som foreningen havde påtaget sig, fik ryggerne til at gå. Der blev skumlet i krogene. I en dagbladsartikel blev bestyrelsen kaldt »9 virkelige justitsråder« – og det var

ikke ment som en ros. Anonyme læserbreve indeholdt fornærmende beskyldninger. En af byens borgere udtalte sig i skarpe vendinger, men jævnedo sagen ved et elastisk tilbagetog.

Tunge skyer

Baggrunden for at det murrede ude i byen var, at lånet i Kohavepavillonen var blevet opsagt, og der var store vanskeligheder med at få et nyt etablissement. Stubbekøbing-Nykøbing-Nystedbanen var mødt op med et krav om, at

den bevilgede sum på 5.000 kr. skulle være indbetalt med renter senest i december termin 1909. Det kneb med at klare terminen på Industribygningen. Revisorerne bad om en »nøgttern, forretningsmæssig status«. Tunge skyer trak ned over foreningen. Det bar mod en katastrofe.

Det hjalp kun lidet på finanserne, at Svendehjemmet var blevet solgt i 1906. Tværtimod afspejler protokollen i de efterfølgende år et virvar af forpligtelser og behæftelser, som end ikke en hastigt nedsat »kontrolkomité« i 1912 fik rede på. Komiteens mest markante arbejdsresultat var, at foreningens formand siden år 1900, fabrikant Karl Bruun blev vred og gik sin vej.

Ved den efterfølgende generalfor-

Industribygningen efter ombygningen i begyndelsen af 1900-tallet.

samling gav formanden for kontrolkomiteen, sagfører Olivarius, en redegørelse for de økonomiske forhold. Herunder konstaterede han, at foreningen var kørt fast, og at et krak ville medføre et tab på 50.000-60.000 kr., som hovedsageligt ville ramme byens borgere, fordi mange af disse havde været med til at finansiere købet af Industribygningen i 1904.

Rekonstruktionen

For at redde hvad reddes kunne, nedsattes nu et såkaldt »ordningsudvalg«, der fik »Østergades sognefoged«, snedkermester N. P. Mørch, som formand med den opgave at rekonstruere foreningens økonomi. Ved den efterfølgende generalforsamling i 1914 kunne

Nykøbings første jernindustrielle virksomhed, Bruunshaab, grundlagt i 1842. Ved århundredskiftet ejedes fabrikken af Karl Bruun.

Mørch forelægge udvalgets arbejdsresultat: Aftaler om henstand med alle kreditorer, nedsættelse af terminsydelserne for de store, faste lån og al anden gæld bragt ud af verden ved optagelse af et obligationslån på 60.000 kr., som et stort antal borgere sluttede op omkring tegningen af.

Indtil dette tidspunkt havde borgerskabets tillid til Industri- og Håndværkerforeningen kunnet ligge på et meget lille sted – så lille, at det havde været meget svært overhovedet at finde nogen, der turde være medlem af »ordningsudvalget«. Som Mørch sagde, da borgmester Finsen efterlyste en jurist i

I & H's formand 1900-13, fabrikant Karl Beck Bruun.

rekonstruktionsarbejdet: – Da udvalget skulle nedsættes, løb alle juristerne deres vej . . .

Billedet vender

Med udvalgets rekonstruktionsplan og Karl Bruuns afgang begyndte billedet at vende, og foreningens videre skæbne lå nu hos bestyrelsen og dens ny for-

mand, vinhandler Sidenius. Foreningens økonomi var bragt i orden, og Mørch fik sin påskønnelse: Han blev æresmedlem af foreningen!

En undrende eftertid kan spørge, hvordan det kunne gå så galt for en fremgangsrig forening af byens ledende mænd med praktisk erfaring fra deres egne virksomheder i økonomi og administration. Svaret blæser i vinden . . .

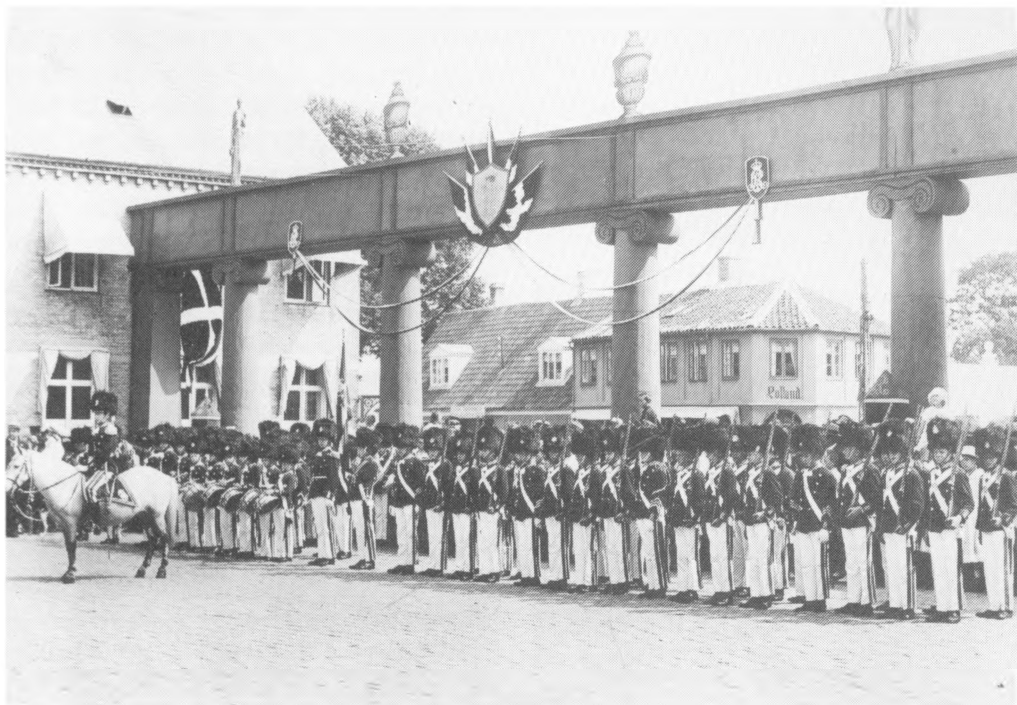

Fremad – trods krise

50-års-jubilæet i 1902 blev en markering af det højdepunkt, Industri- og Håndværkerforeningen befandt sig på – med et medlemstal på over 500 og et aktivitetsniveau, der placerede den som byens førende. Det var før foreningens krise opstod . . .

At der forud for jubilæumsfesten udbød en mindre strid om, hvorvidt damerne skulle have adgang til soupe-

ren, var så tidstypisk, at det bør nævnes her som et kuriosum. Striden endte dog med, at damerne blev indbudt. Værre var det, at festens to hædersgæster, indenrigsministeren og landsformanden for Fællesrepræsentationen for Dansk Håndværk og Industri, udeblev. Bestyrelsen var mødt fuldtalligt op på banegården for at modtage dem. Landauerne holdt i rækker udenfor, og

Fra Rundskuefesten i 1920. I baggrunden restaurant »Lolland« (hvor nu Privatbanken ligger). Til venstre Nobels Fabrik.

toget rullede ind – men uden hædersgæster. Først da formanden, fabrikant Karl Bruun, kom hjem, løstes gåden. I posten lå der breve om, at gæsterne havde fået forfald. Skuffelsen var stor.

Linjen fortsætter

I de følgende 25 år fortsatte den linje, som havde bragt foreningen til det stade, den befandt sig på efter de første 50 år – selv om den i samme periode fik det knæk, som er omtalt i forrige afsnit. Her skal berettes om det foreningsliv, som trods truende fallit kørte uanfægtet videre.

Formanden, Karl Bruun, Bruunshaab, der var tiltrådt i år 1900, styrede foreningen i de følgende 13 år – den længste sammenhængende formandsperiode i foreningens hidtidige historie. Han styrede med sikker hånd – måske lidt for sikker. I hvert fald var det hovedsageligt formandens ansvar, at foreningen kom i vanskeligheder, men hans evner som igangsætter og leder var ubestridelige. Til gengæld kneb det nok med det økonomiske overblik.

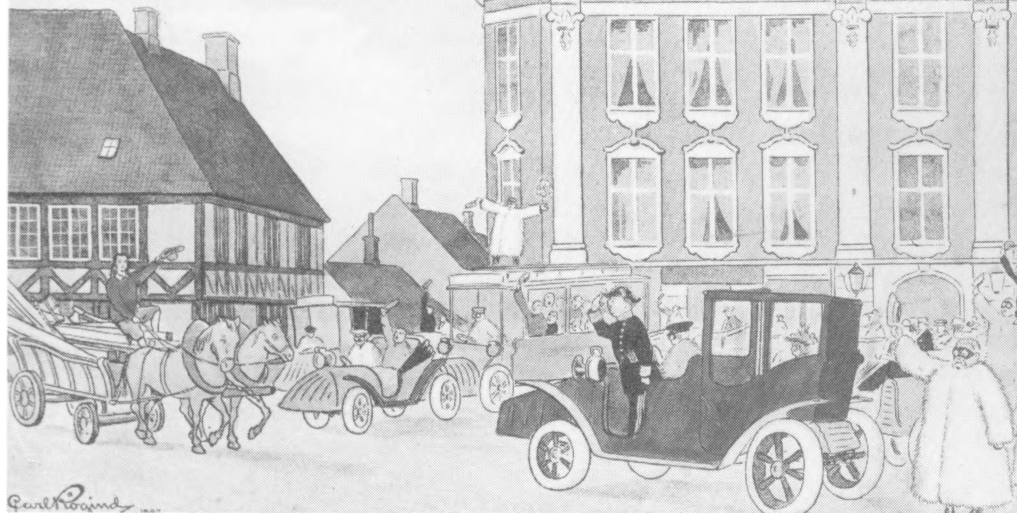
Automobiludstillingen

Det ny århundrede bragte tidens største opfindelse til Nykøbing, nemlig bilen, der blev præsenteret på en stor automobiludstilling i 1907 på formandens initiativ. Karl Bruun var kommet med sit forslag om det allerede i jubilæumsåret 1902. Han mente, at bilen var en revolution, som hans forening måtte præsentere lokalbefolkningen for hurtigst muligt – men tiden var først moden 5 år senere. Da blev den til gengæld en sensation, som der stod gny om over hele landsdelen, for på den tid fandtes der jo kun ganske få biler, og det var simpelthen forbudt at køre i dem på landevejene uden særlig tilladelse fra øvrigheden.

Økonomisk var der ingen penge i udstillingen. Tværtimod måtte formanden personligt dække underskudet, efter at foreningen forgæves havde

Hovedindgangen til I & H's automobiludstilling i 1907.

Czar Peters Ankomst til Automobil- udstillingen i Nykøbing F. 1907.

andraget byrådet om at gøre det. Men der var opmærksomhedsværdi omkring arrangementet, og dermed havde foreningen endnu en gang været med til at betrede nye veje.

Andre udstillinger var man til gengæld tilbageholdende med i de efterfølgende år. Det blev kun til en udstilling af »stedlige frembringelser« og jævnlige småudstillinger af svendestykker.

I øvrigt var den energiske, men højst kontroversielle formand ved at tage sit gode tøj og gå året før automobiludstillingen. Anledningen var, at han var blevet opfordret til at stille op til byrådsvalget i 1906 – men han blev ikke valgt, angiveligt fordi en »klike« inden for foreningen havde modarbejdet ham. Bruun nedlagde i protest sit

mandat i bestyrelsen, og en ekstraordinær generalforsamling formåede ikke at bevæge ham til at skifte standpunkt. Men da en deputation med borgmester Finsen i spidsen aflagde visit i hans hjem i Slotsgade for at lægge pres på ham, lykkedes det alligevel. Så megen elskværdighed kunne Bruun ikke modstå. Han vendte tilbage på formandsposten. Men måske havde det været bedst for alle parter, hvis han ikke havde gjort det . . .

Svendeprøver

Det fremgår at tidligere afsnit, at håndværkeruddannelsen var et hjertebarn for foreningen, og efterhånden var den blevet stærkt forbedret i for-

" Industri- & Haandværkerforeningen " ,

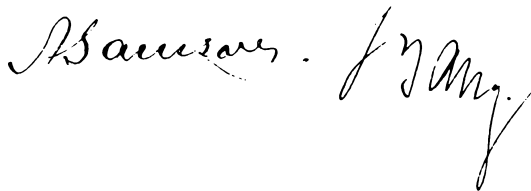
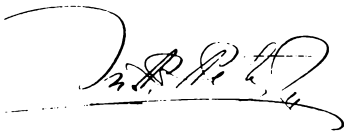
N y k ø b i n g F.

Idet man herved paa de i det hoelagte Dokument anførte Betingelser har den Glæde at overrække Industri- & Haandværkerforeningen .s Bestyrelse Overskudet af " H a a n d v æ r k e r f e s t e n 1924 "

K r o n e r : 24196 , 88

skriver Fire og Tyve Tusinde Et Hundrede og Niti Seks Kroner 88 Øre .
beder vi Dem underskrive Dokumentet og tilbagesende samme .

F o r r e t n i n g s u d v a l g e t .

hold til de oprindelige »duelighedsprøver«. Det var således et fremskridt, da man i 1882 nåede dertil, at den lokale øvrighed skulle overvåge, at svendepøverne blev overholdt efter bestemmelserne, men spørgsmålet om yderligere effektivisering var til stadig debat, og i 1918 tiltrådte foreningen, at Landsforeningen Fællesrepræsentationen for Håndværk og Industri skulle forestå svendepøverne med det formål at opnå ensartethed over hele Danmark, ikke alene i opgaverne, men også i bedømmelserne. Samtidig udpegede foreningen den senere forstander for Teknisk Skole, overbanemester Rasmussen, og den senere formand, mu-

termester Chr. Hansen som medlemmer af landskommissionen til svendepøvers aflæggelse.

Lotteriet

Til mange af de formål, foreningen ydede støtte – Teknisk Skole, Svendehjemmet, Borgerstiftelsen mv. – hentes midlerne fra det lotteri, som man var henholdsvis andelshaver og spiller i. Det årlige overskud varierede fra 3 til 6.000 kr., som der var god brug for til diverse formål. Genforeningsfesten i 1920 var et af disse formål, som blev støttet med et mindesmærke om begi-

venheden. Det blev placeret foran den senere Tekniske Skole på Engboulvarden.

Af lotteriets midler blev der også skaffet penge til foreningens bibliotek, men det ophørte, da det kommunale bibliotek blev etableret i 1914, og i 1920 blev hele foreningsbiblioteket overdraget til Centralbiblioteket. Dermed havde denne kulturaktivitet i foreningsregie udspillet sin rolle.

Lotteriet fungerede også som garantikapital for diverse større byfester, f.eks. Håndværkerfesten i 1924, hvor garantien dog ikke kom til udbetaling. Foreningen fik nemlig et overskud på 24.192 kr. til en byggefond til Teknisk Skole. Bygningen opførtes 5 år senere på Engboulvarden (hvor senere Særforsorgen fik specialskole).

Der var dog også mindre pretentiøse fester. Et gulnet blad fra arkivet fortæller: »Til gammelmandsballet serveres helleflynder, andesteg og kage for 1,75 kr. pr. kuvert plus 25 øre til musik (7 mand!)«. – Det var dengang . . .

Andre former for selskabelighed udfoldede sig i foreningens læsestue. Fra ankeprotokollen citeres et anonymt medlems klage: »Læsestuen ligner en svinesti.« Et andet medlem, snedkermester N. P. Mørch, svarer: »Ja, men hvem er svinene?«.

Formændene

Karl Bruun afløstes i 1913 – efter et kort mellem spil på 1 år med vinhandler Sidenius i formandsstolen – af fabrikant H. P. Petersen, som i de 10 år,

han tegnede foreningen, fik lagt et solidt grundlag for en ny Teknisk Skole. Håndværkerfesten i 1924, der havde skaffet 24.000 kr. til en byggefond, var hovedsageligt *hans* værk, men det faldt i efterfølgeren, bogtrykker H. V. Rasmussens lod at føre byggeplanerne ud i livet.

Med disse navne er vi så tæt inde på nutiden, at mange nulevende nykøbingensere vil huske dem. Til kredsen hørte også borgere som bogbinder Poul Hartmann, grosserer Axel Hansen, murermester Chr. Hansen, arkitekt Carl Andersen og guldsmed Gøttsche m.fl. Allesammen personer, som gennem en menneskealder var med til at præge by og forening.

At tilliden til foreningen vendte tilbage, da krisen var overstået, viser medlemstallet ved 75-års-jubilæet i 1927: Næsten 1.000, eller dobbelt så mange som ved 50-års-jubilæet i 1902 – 10 gange så mange som ved starten i 1852.

Og at økonomien igen var så nogenlunde i smult vande ses af, at det i 1925 lykkedes at rejse et borgerlån på 50.000 kr. til en ombygning af foreningslokalerne. Dermed var Industribygningen fremtidssikret. Fremtiden varede dog kun 9 år. Så brændte det hele!

Det er forbudt

af borttagne Blade, Tidsskrifter og Bøger fra Læsestuen.

Orden i Bladeene kan kun holdes ved Medlemmernes Bistand. Iøvrigt henvises til Lovens § 20, i Folge hvilken Borttagelse af Foreningens Ejendele straffes enten med Bøde eller med Udsettelse af Foreningen.

Den 27de Marts 1906.

Teknisk Skole – hjerte- og smertensbarnet

Indtil 1891 havde Teknisk Skole været Industri- og Håndværkerforeningens hjerte- og smertensbarn. Ingen tvivl om at skiftende bestyrelser havde hjertet med i lærlingenes undervisning og uddannelse, men et smertensbarn måtte skolen også blive, fordi den var afhængig af foreningens svingende økonomi, og undervisningen beroede på en frivillig, ulønnet indsats af byens håndværksmestre.

Men fra 1891 begyndte billedet at vende. Et par år i forvejen havde katedralskolelæreren, adjunkt Thomsen, fremlagt sin ny skemaplan, som satte

uddannelsen i system. Det offentlige var på vej med en mere rundhåndet holdning til tilskudene, og i 1891 blev der også penge til en lønnet inspektør. Ganske vist fratrådte den første allerede efter 10 dage, men i hans sted konstitueredes landinspektør V. Blangstrup i et års tid. På det tidspunkt havde skolen to dagklasser med 22 elever. Der var 136 i aftenskolen og 10 i en nyoprettet malerskoleafdeling. I alt 168. Aldrig havde Teknisk Skole haft så mange elever.

Den dynamiske forstander for Teknisk Skole, senere Industri- og Håndværkerskolen, 1941-65, Johs. Andersen.

Husvilde i skolelokalerne

Der skulle dog gå mange år, før også undervisningslokalerne fulgte med fremskridtet. Første gang spørgsmålet kom på tale var i 1915, da bestyrelsen erkendte, at tiden måtte være inde til at få bygget en ny Teknisk Skole. Året efter var man så vidt, at skolens udvalgsformand, sadelmagermester Mariager, kunne forelægge planer og udkast, hvorefter bestyrelsen indsendte et andragende til byrådet om at få stillet en byggegrund til rådighed på hjørnet af Skovboulevarden og Engboulevard-

Imellem Bestyrelsen for Industri- og Haandværkerforeningen i Nykøbing F. og Overbanemester og Bygningsinspektør K. M. Rasmussen smstās. er der D. D. afsluttet følgende Kontrakt.

I

Industri- og Haandværkerforeningen i Nykøbing F. antager herved K. M. Rasmussen som Forstander for henværende Tekniske Skole fra 1/7 1924 at regne, med en Løn af 200 Kr. aarlig, hvilket Beløb udbetales med Halvdelen i hver December Termin og 1. April.

II

Forstanderen sorterer direkte under Skoleudvalget, han forestaar Skolens daglige Ledelse og affatter dens Arbejdsplan og ved hvert Skoleaars Afslutning udarbejder han en Beretning for det forløbne Skoleaars Virksomhed og Arbejde. Ved Skoleaarets Begyndelse forelægger Forstanderen en Plan over Skolearbejdet for Skoleudvalget. Forstanderen sørger derhos for, at alle fornøene Beretninger og Andragender afgøres og indsendes i rette Tid, ligesom han er pligtig til personlig paa Industri- og Haandværkerforeningens aarlige ordinære Generalforsamling at afgive Beretning om Skolens Virksomhed i det forløbne Skoleaar.

III

Forstanderen antager det fornøene Lærerpersonele i Samraad med Skoleudvalget.

IV

Nærværende Overenskomst er gældende indtil den med 3 Maaneders forudgaaende Varsel opsiges fra een af Siderne til Ophør en 1. Juli Nykøbing F., den

P. B. V.

Forstander

den. Ansøgningen blev modtaget med velvilje af byrådet, men så skete der i øvrigt ikke mere, før lokaleproblemet blev yderligere skærpet af, at byrådets boligudvalg under 1. Verdenskrig lagde beslag på skolen til indkvartering af husvilde.

Det kom så vidt, at foreningens bestyrelse måtte true boligudvalget med at lade beboerne udsætte ved kongens foged – og da samtidig statens tilsynsførende med de tekniske skoler, professor Lütken, efter en inspektion havde udtalt sig i kraftige vendinger om ønskeligheden af nye og tidssvarende lokaler, var der ikke længere nogen vej uden om, at kommunen måtte opfylde sit gamle løfte om at skænke foreningen en byggegrund.

Ny skolebygning

Dermed var der dog endnu langt til, at bygningen kunne opføres. Pengene skulle foreningen nemlig selv skaffe, og dem var der ikke for mange af. Faktisk førtes der en endeløs krig med kommunen om større tilskud. Et eksempel på dette er et indlæg på generalforsamlingen i 1924, hvor skolens forstander, lektor P. Andersen, med megen bitterhed forkyndte, at kommunens tilskud på 2.000 kr. ikke var mere, end hvad den ædle giver netop havde brugt til – en græsslåmaskine...!

Tidspunktet for opførelsen af en ny skole rykkede dog et stort skridt nærmere, da komiteen for håndværkerfesten i november 1924 kunne overrække foreningen en check på 24.192 kr. til en særlig fond under navnet

»Byggefond for Teknisk Skole i Nykøbing F.«, og i de nærmest følgende år lykkedes det at skrabe så mange penge sammen, at Teknisk Skole i 1929 kunne flytte til den bygning, som foreningen havde opført på den oprindeligt kommunale hjørnegrund ved Skovboulevarden og Engboulevarden – men da var der også gået 14 år, siden sadelmager Mariager i 1915 havde fremlagt de første skitser til planens realisation.

Ledelsen

I mange år var det lærere fra Katedralskolen, der stod som ledere af Teknisk Skole. Allerede i 1880'erne, mens stillingen endnu var ulønnet, gjorde adjunkt Wittrup et fortjenstfuldt arbejde som forstander, og helt frem til 1925 lå skolens ledelse i hænderne på skiftende katedralskolelærere. Efter at landinspektør V. Blangstrup var gået af i 1892, kørtes skolen indtil 1909 af adjunkt V. Boëtius og frem til 1918 af lektor, dr. phil. O. Kragh, den senere indenrigsminister. Derefter – indtil 1925 – af lektor P. Andersen (kaldet »Kridt«). Først i 1925 valgtes en af håndværkets egne folk til forstanderposten. Det var overbanemester R. M. Rasmussen, som ledede skolen til sin død i 1941, da en anden katedralskolelærer, Johs. Andersen, overtog embedet.

Den legendariske Johs.

Johs. Andersen fik overordentlig stor betydning for Teknisk Skole og var den udførende kraft i det forløb, som i 1959

Undertegnede tillader sig hermed erbødigst
at antrage den nævnte Bestyrelse om at komme i Be-
trægtning med Besættelsen af den ledige Plads som For-
stander for teknisk Skole.

Retros Bestyrelse mig Skolens Ledelse, skal
sig efter Lovens bestemmelse mig for at føre Skolen videre
i det gode og sunde Spor, der hithil har været fulgt.

Erbødigst
Ole Kragh,
Dr. phil., Adjunkt.

Til

Bestyrelsen for Industri-
og Håndværkerforeningen i Næstved F.

Den senere indenrigsminister, dr. phil. O. Kragh, ansøgte i 1909 om at blive forstander for Teknisk Skole. Han fik stillingen og ledede skolen 1909-18.

Teknisk Skole-bygningen fra 1929, som fik sin grundkapital fra overskuddet på 24.000 kr. ved Håndværkerfesten i 1924.

førte til skolens flytning til Bispegade i det nedlagte sygehus, hvor landets første tekniske central-kostskole blev indrettet.

Men allerede ved sin tiltræden i 1941 havde han vist sig at være manden, der kunne løse problemer i takt med, at de opstod. En af hans første opgaver bestod i at skaffe alternative undervisningslokaler rundt om i byen, fordi den tyske værnemagt havde beslaglagt skolens bygning. Det tog ham et par dage at finde 11 forskellige undervisningssteder i Nykøbing, og således kunne skolen arbejde ufortrødent videre i hele besættelsestiden. – Men da tyskerne trak sig tilbage i 1945, måtte skolen igennem et større reparationsarbejde.

I årene efter krigen blev Johs. Andersen en afholdt og dynamisk forstander, som der stod respekt om ikke alene

lokalt, men også i skolekredse landet over, og han blev den drivende kraft i tidens nye undervisningsformer. Han var en pædagog af Guds nåde og formåede at fange elevernes interesse, bl.a. ved at indføre dem i læren om samfundet og ved at lægge øget vægt på den del af deres undervisning, der havde direkte berøring med deres fag. Det var i høj grad Johs. Andersens fortjeneste, at flytningen i 1959 til de langt større forhold i Bispegade også af de bevilgende myndigheder opfattedes som en naturlig udvikling, og dermed var der skabt basis for at tage hul på en helt ny skolestruktur, nemlig landets første tekniske kostskole, som efterhånden blev centralskole for automekanikere og tømrere, elektrikere og elektromekanikere, knallert- og motorkelmekanikere osv. – hvortil føjedes

kurser for ledere af håndværksvirksomheder.

Skolen fik dermed betydning for hele landet, og den udvikling, Johs. Andersen satte i gang, førte senere til den Industri- og Håndværkerskole, som efterhånden sprængte rammerne i Bispegade-bygningerne og flyttede til de langt mere moderne faciliteter, som i dag er rammen om håndværkerundervisningen på Kringelborgs jorder.

Selvejende institution

Men forinden havde Industri- og Håndværkerforeningen forlængst sluppet den økonomiske risiko for Teknisk Skole, som i 1936 var blevet omdannet til en selvejende institution under navnet »Teknisk Selskab«.

Det skete, fordi genrejsningen af Industribygningen efter branden i 1934 førte til et krav – oprindeligt fremsat af

den tidligere formand, bogtrykker H. V. Rasmussen og senere vedtaget på en generalforsamling – om, at Teknisk Skole blev udskilt fra Industri- og Håndværkerforeningen og overgik til en selvejende institution, således at skolen ikke i fremtiden skulle stå som pant for foreningens økonomiske hæftelser. Foreningen skulle dog fortsat være repræsenteret i skolens bestyrelse og ansætte dens forstander.

I praksis betød det, at foreningen udstedte et skøde og gavebrev til Teknisk Skole på skolebygningen og skolens øvrige formue – og de senere års begivenheder viste, at denne disposition var særdeles klog. Ingen kan vide, om skolen var blevet trukket ned af de økonomiske vanskeligheder, som senere opstod omkring Industribygningen, men med dannelsen af den selvejende institution var skolens fremtid sikret. Smertensbarnet var nu kun et hjertebarn...

Den gamle sygehusbygning fra 1893, som i 1959 blev overtaget af Industri- og Håndværkerskolen.

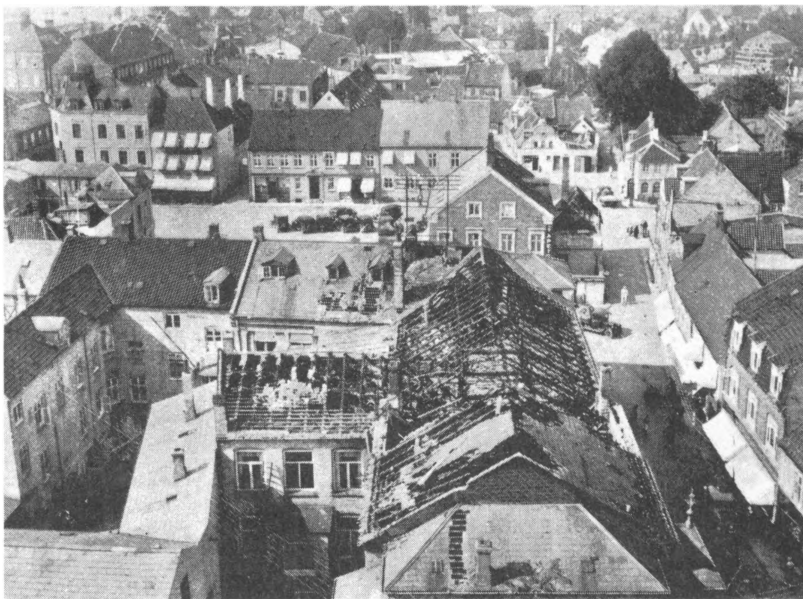
Teaterbranden

Mandag den 6. august 1934 kl. 12.02 indtraf en katastrofe, som trak lange spor efter sig i de følgende år: Teaterbygningen brændte –!

Siden 1867 havde Industribygningen på Torvet været byens og egnens forsamlingshus, og siden 1904 havde den været ejet af Industri- og Håndværkerforeningen, som her holdt sine møder, udstillinger og fester. Her havde byens teater-, kultur- og foreningsliv udfoldet sig, og her havde den gamle industri- og håndværkerforening vundet sine største sejre og lidt sine største nederlag. Det var denne bygning, der var udgangspunkt for den finanskrisen, som

opstod efter købet af ejendommen, og som i begyndelsen af århundredet førte til en gennemgribende sanering af foreningens økonomi.

Industribygningen opfattedes som en slags folkeeje. Det var byens borgere, der havde skillinget sammen til grundkapitalen, da bygningen opførtes i 1867, og det var den samme gruppe af mennesker, der trådte til, da økonomien truede med at vælte foreningen omkuld i 10-året 1904-14. Havde denne offervilje ikke været til stede, var Industri- og Håndværkerforeningen blevet trukket med i faldet.

Den brændte teaterbygning, set fra Vandtårnet.

*Teatersalen
umiddelbart
efter branden.*

Revyerne

Siden 1912 havde der hver sommer været spillet revy på teatret. Skiftende teaterdirektører havde i årenes løb gjort Nykøbing til en af Danmarks bedste revy-byer, og fra 1929 lededes sommerteatret af den 60-årige Gerda Christophersen, en myndig dame med en 40-årig karriere bag sig som skuespiller, operettesanger, kabaretkunstner, instruktør og omrejsende teaterdirektør.

I slutningen af juni 1934 havde fru Gerda Christophersen premiere på sommerens revy, der havde fået titlen »Over Sø og Land«. Forestillingen var en overvældende succes. Alt tegnede lyst og lykkeligt, og sæsonen gik sin gang – lige indtil en varm sommerdag, da katastrofen slog ned: Teatret bræn-

der! I sin bog »Tant og Teater i Nykøbing F.« beskriver Palle Mørch hændelsesforløbet sådan:

Teatret brænder

»Klokken er 12.02, mandag den 6. august i det herrens år 1934. Nykøbing-revyens hovedkraft, Aage Staubo, sidder i sin teatergarderobe for at forberede sig til aftenens forestilling. Døren er åben ud til teaterrummet. Staubo ser et lysglimt ude fra scenen. Løber derud. Der er ild i en kulisse. Han styrter gennem tilskuerrummet ud i restauranten, hvor kollegerne sidder og spiser frokost. – Teatret brænder, teatret brænder, råber han hæsbæsende. – Nu skal du ikke være morsom, svarer kammeraterne. For-

klaringen er, at Staubo har en sketch i revyen, hvor han aften efter aften kommer farende ind på scenen og råber: Lagret brænder, lagret brænder! – Jeg er sgu ikke morsom, siger Staubo til kammeraterne. Hele lortet brænder –!

Røgen vælter nu ud i brede bølger gennem fortæppet. Brandvæsenet alarmeres. Kl. 12.06 er »den lille røde« på pletten, og kl. 12.10 kommer »den store grønne« sprøjtende. Arkitekt C. Andersen, der er brandinspektør og opholder sig i sit sommerhus ved Tromnæs, tilkaldes telefonisk. Han starter sin Chevrolet og hænger et hvidt lommetørklæde ud af vinduet som tegn på alarm, træder sømmet i bund og overtræder alle hastighedsgrænser. Er fremme ved åstedet kl. 12.15 – efter otte minutters kørsel.

Kl. 12.20 har jungletrommen spredt budskabet over hele byen. Et menneskemylder stimler sammen i Østergade. En snes mennesker springer ind i teatret for at redde, hvad reddes kan. Om det så er teatrets flygel, forsøger et hold – men forgæves – at få det ud. De to gamle Brage-sangere, bogtrykker Oscar Pedersen og bogbinder Hartmann, kommer slæbende med sangkorets værdier – gamle billeder, nodesamlinger gennem 70 år osv. Medlemmer af B.1901 er ved at segne under vægten af fodboldklubbens store sølv-tøjsskab. Teaterværten Carl Larsen kommer slæbende med kurve fyldt af dyrebar cognac, likør, vine...

Kl. 12.30: Røgen vælter ud fra teatrets tag og formørker den skyfri sommerhimmel. Det er Gerda Christophersens teaterdekorationer, der går op i

luer. Hun har oplagret kostumer og scenetæpper fra 6 års sommerrevyer og provinsturneer på teatrets loft. Aage Staubos replik fra revyen ophøjes til en evig sandhed: – Hele lagret brænder –!

Kl. 12.45: Ilden svinger sig gennem tagetagen i Østergade til taget mod Torvet. Menneskemængden trænger sig på i Østergade, så brandvæsenet ikke kan komme til. Omsider tropper politiet op og gænger folk på flugt over Torvet eller ned gennem Asylstræde. Brandvæsenet får rejst sin høje stige og sætter en stråle ind, så taget letter, og teglstykker falder raslende ned på stenbroen. Ilden har nu frit løb, og knald-røde flammer slår mod himmelen.

Kl. 13.00: Teaterkiosken rømmes. Hjælperne er så ivrige, at selv dagbladens »spisesedler« bjerges.

Kl. 13.15: Telefontrådene styrter ned og hænger over gaden som spindelvæv i mandshøjde.

Kl. 13.30: Der lyder et øredøvende brag, og teatrets loft falder ned over tilskuerpladserne. Teatersalen er som en beggryde med ild i. Hele inventaret går op i luer. Ilden når til restaurantens palmehave mod Torvet. Nu er det ikke længere et spørgsmål om at slukke, hvor det brænder, men at hindre at ilden breder sig yderligere. For ved siden af teaterindgangen på Torvet ligger Folkebanken (den senere Andelsbank, der nu ligger i Jernbanegade). Hvis ilden først får fat her, er der ikke langt til at hele Langgade går med i købet. De følgende minutter viser dog, at så galt kommer det ikke til at gå...

Kl. 13.35: Brandchefen, arkitekt Carl Andersen, triumferer: Vi er her-

Viggo Thomsens tegning af Gerda Christophersen (Teatermuseet), Christiansborg, 1944).

rer over ilden. Men han tilføjer mørkt: Bygningen er totalt brændt. På dette sted rejses næppe igen et teater.

Kl. 14.00: Fru Gerda, der – hidkaldt fra sit sommerhjem i Kraghave – har stået som forstenet på Torvet og iagttaget flammernes hærgen, knuser en tåre og siger: – Mit tab er mindst 20.000 kr., og jeg har kun forsikret for 3.000. Det er mere, end jeg kan bære. Jeg er ruineret! – Jamen er det da ikke muligt at fortsætte revyen et andet sted, f.eks. på Jernbanehotellet, bliver hun spurgt. – Udelukket, svarer fru Gerda. – Det var de flotte dekorationer og udstyret, der bar det hele, og alt dette er ødelagt. – Det hele er slut, siger hun med et vemodigt smil.

Kl. 15.30: Folketidende er på gaden med den reportage, som ovenstående beretning bygger på. Bladets medarbejder, Sigv. Mørch, må have dikteret sine indtryk uden manuskript direkte til sættemaskinen fra en telefonkiosk på Torvet, og hurtigheden i bladets nyhedsformidling er sensationel...«

Alligevel er reportagen forældet allerede da bladet udkommer, i hvert fald hvad angår fru Gerdas skæbnetunge tro på, at »det hele er slut«. Gode kolleger fra hele landet kommer hende til undsætning med dekorationer, kostumer mv., og to dage senere får hun sig en »brandsucces« på Jernbanehotellet, hvor revyen fortsætter resten af sommeren.

Efter branden

Efterhånden som røgen drev væk, og hverdagen vendte tilbage, begyndte diskussionen om, hvad der skulle ske med det udbrændte teater. Foreningens tidligere formand, bogtrykker H. V. Rasmussen, Central-Trykkeriet, der på en generalforsamling et par år i forvejen var gået ind for, at Industri- og Håndværkerforeningen burde skille sig af med bygningen, sagde, at nu var chancen der. – Forsikringen må udbetales og tomten sælges, mente bogtrykkeren. Men medlemmerne var ikke enige...

Den 11. september 1934 vedtog foreningens generalforsamling at genopføre Industribygningen, hvorefter bestyrelsen udskrev en arkitektkonkurrence om det bedste forslag til en teater- og forsamlingsbygning. Der indkom i alt 38 forslag, og vinderen blev den københavnske arkitekt Tage Rue. I samarbejde med den lokale arkitekt Albert Petersen påbegyndtes nu projekteringen med en anlægsudgift på 840.000 kr. Heraf disponerede foreningen selv over 150.000, og 525.000 kunne skaffes i realkredit. De sidste 165.000 var der enighed om at optage som et »borgerlån«. På anlægssiden syntes finansieringen at være rimelig, og på driftssiden ville der kunne opnås balance, hvis byrådet imødekom en ansøgning om et 10-årigt tilskud på til sammen 60.000 kr.

Den genopførte Industribygning (billedet stammer fra 1941).

Teatret – et folkekrav

Byrådet reducerede dog tilskudet til under det halve. Alligevel vedtog en ekstraordinær generalforsamling den 1. februar 1935, et halvt år efter branden, at sætte byggeriet i gang, hvis »borgerlånet« på de 165.000 kr. kunne skaffes. Der udstedtes obligationer, som sikkerhedsmæssigt skulle sidestilles med foreningens egen kapital, og der nedsattes et udvalg bestående af kornhandler F. Kryger, ingeniør K. W. Hendriksen, billedhugger Spjellerup Jensen, instalatør I. B. B. Obelitz og bankkasserer Chr. Quaade Faber, der påtog sig følgende opgave: »Tegning af 2½ % partialobligationer til Industri- og Håndværkerforeningens finansiering af en forenings- og teaterbygning«.

TEATERLAANET

Industri- og Haandværkerforeningen i Nykøbing F. indbyder herved i Henhold til Generalforsamlingsbeslutning af 31. Januar 1935 til Tegning af et

2½ % Partialobligationslaan til pari Kurs til et Beløb af ialt mindst 165,000 Kroner.

Udtrækning sker med 2000 Kr. om Aaret, første Gang ved den ordin. Generalforsamling 1937. Obligationernes Paalydende fastsættes til 2000 Kr., 1000 Kr., 500 Kr., 200 Kr. og 100 Kr. Partialobligationerne stilles med Hensyn til Risiko paa lige Fod med Industri- og Haandværkerforeningens Formue.

Tegnede Beløb betales den 1. Juli 1935. - Saafremt det ønskes, kan tegnede Beløb dog betales i fire lige store Rater den 1. April, 1. Juli, 1. Oktober og 31. December 1935.

Indbetaling af tegnede Beløb kan finde Sted hos samtlige Nykøbing F.s Banker og Sparekasser eller paa Postgiro Konto Nr. 44700, betegnet „Teaterlaanet“, Nykøbing F.

Industri- og Haandværkerforeningen
i Nykøbing Falster,

den 1. Februar 1935.

BESTYRELSEN.

Tegningen slutter den 15. Februar 1935.

I Henhold til foranstaaende tegner underskrevne sig for et Beløb af
Kr. 300, hvilke *Tre hundred* Kroner jeg betaler
den 1. Juli 1935

med en Fjerdedel 1. April, 1. Juli, 1. Oktober og 31. December 1935.

(Den ikke ønskede Betalingsform bedes overstrøget).

Nykøbing F., den Februar 1935.

Carl Larsen
Underkrift.
Industriepun
Adresse.

Indtegnet ved: *[Signature]*

Ny Carlsberg Fondets gave ved teatrets indvielse i 1936, maleren Olaf Rudes fortæppe med komediens og tragediens masker.

5 dage efter generalforsamlingen var tegningen af borgerlånet i fuldt sving, og 3 uger efter var pengene hjemme. Man fristes til at spørge, om der i eftertiden kan peges på en opgave, som på så kort tid kan samle en så massiv opbakning. De 165.000 kr. svarer vel i 1980'ernes købekraft til mindst 3 mill. kr. – Årsagen var, at i 1935 var teaterbygningen blevet et folkekrav –!

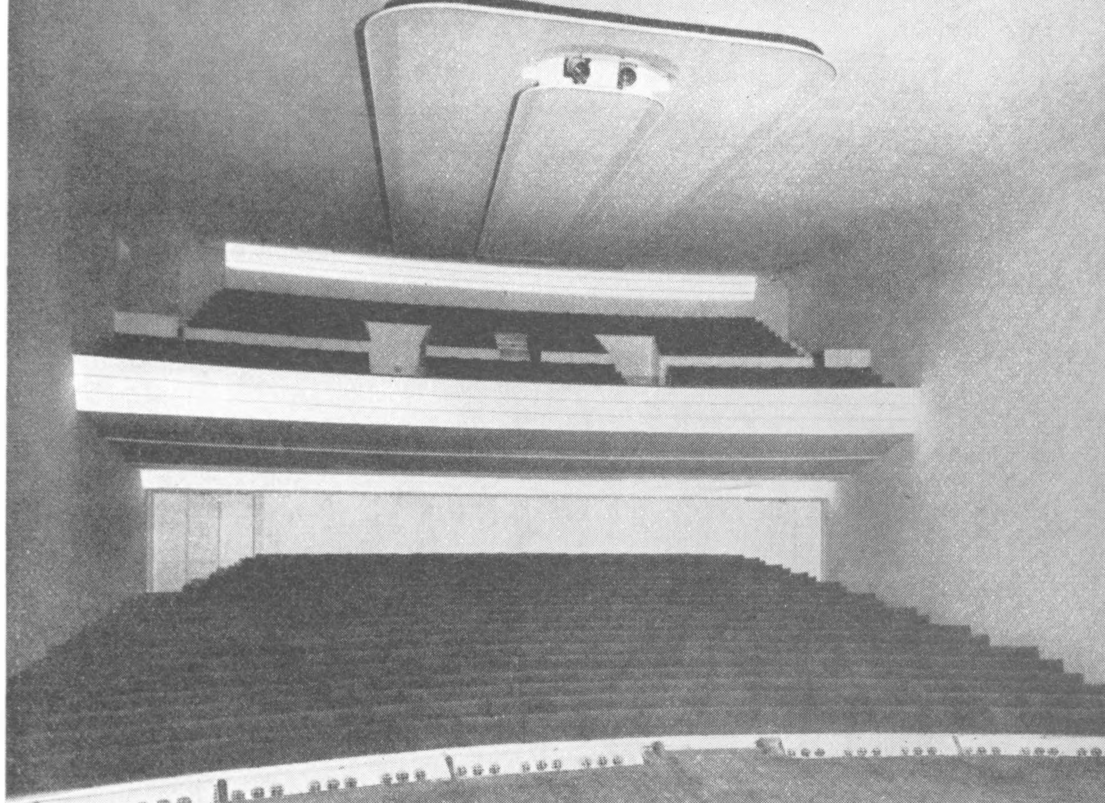
Indvielsen

Halvandet år senere, den 20. september 1936, kunne Industri- og Håndværkerforeningens bestyrelse med formanden, murermester Chr. Hansen, i spidsen byde velkommen i Nykøbings ny teaterbygning. Længe i forvejen havde nykøbingenserne stået i kø for at få billetter til de to indvielsesaftener. Kgl. skuespiller Henrik Malberg fremsagde en festprolog af redaktør Sigv. Mørch, og Det kgl. Teater opførte operaen »Liden Kirsten« og balletten »Coppelia« med Johan Hye Knudsen som dirigent.

I parkettet sås, foruden de lokale kendte ansigter, Det kgl. Teaters chef Andreas Møller, balletmester Harald Lander, operadirektør Johs. Fønss og en af dansk musiklivs gode venner, fru Bodil de Neergaard, der var kommet ind fra Fuglsang i hestetrukken ekvipage for at høre farfaderen I. P. E. Hartmanns musik til operaen »Liden Kirsten«, der blev sunget af datidens store operanavne, Ingeborg Steffensen, Otto Steenberg og Poul Vermehren. I »Coppelia« anførtes det kongelige balletkorps af primaballerinaen Margot Lander.

Udsmykningen

Det var en teaterindvielse, der gav genlyd landet over – også fordi selv teatterummet repræsenterede en fornyelse af arkitekturen: rene, enkle linjer uden løvefødder og gesvejsninger som i de gamle teatre. Ingen sidebalkoner og et nyt fortæppe af maleren Olaf Rude, skænket af Ny Carlsberg Fonden, forestillende komediens og

Teatersalen ved indvielsen i 1936.

tragediens klassiske masker og flankeret af gamle tiders blide panfløjte og nutidens larmende saxofon, alt i skærende kulører på koboltblå baggrund. Et kunstværk til den formidable sum af 5.000 kr., som det lokale publikum skulle vænne øjnene til. – I foyeren sås kunstneren Sikker Hansens »frosne rude«, en glasætsning med motiv fra middelalderens friluftstribune, fremstillende Columbine, dansens og musikkens fortolker, sammen med Pantalone, karakterskuespilleren med bukser, der går i ét med sokkerne, og Pulcinella, farcens fremstiller med narrefjæs og tapirsnabel. En gave fra Sparekassen.

I de følgende dage gæstede Betty

Nansen-Teatret byen med Leck Fischers skuespil »Barnet«, og Wagner-sangeren Lauritz Melchior fra Metropolitanoperaen i New York indviede teatret som koncertsal. Allerede før indvielsen var teatret booket ind for 30 forestillinger. Kun én hørte man ikke fra – teatrets bedste kunde siden 1929: Gerda Christophersen. Det havde sin særlige forklaring...

Fru Gerdas hævn

Teaterdronningen Gerda Christophersen var blevet vred over, at det ikke var hende, men Det kgl. Teater, som af Industri- og Håndværkerforeningens bestyrelse var udpeget til at indvie

byens ny teater. Som hun selv sagde: – Det gamle teater var brændt for mig, midt i en sæson, og havde påført mig et stort økonomisk tab. Jeg havde spillet revy på teatret hver sommer siden 1929 og gæstede det med mine tourneeforestillinger hver vinter. Var jeg virkelig ikke fin nok til at indvie det –?

Spørgsmålet blev aldrig besvaret. Men i sit stille sind svor den store dame en blodig hævn. Mens teatret på Torvet var under genopbygning havde hun spillet sine revyer i hotel Baltics (Jernbanehotellets) festsal – og dette agtede hun at fortsætte med, kundgjorde hun over for en bestyret bestyrelse for Industri- og Håndværkerforeningen, der nu stod med Danmarks mest moderne teater – uden at have

noget at bruge det til, i hvert fald om sommeren. – Det ismejeri spiller jeg ikke i, sagde fru Gerda med en hentydning til det ny teaters gulmalede vægflader. – Desuden kan der ikke spilles revy i et teater uden sidebalkoner, erklærede hun kategorisk.

2 revyer i Nykøbing

Som sagt, så gjort. I de følgende år spillede Gerda Christophersen sine revyer på Baltic. Måske havde der foresvævet hende en replik fra en af hendes tourne-forestillinger, Gustav Esmanns »Den kære familie«, hvori det hedder: »De kloge narrer de mindre kloge«. Men bestyrelsen for foreningen lod sig

Industri- og Håndværkerforeningen Nykøbing Falster

Fredag den 18. September
indvies Foreningens nye Lokaler paa
Industribygningen ved

Festmiddag og Bal

for Foreningens Medlemmer Kl. 18,30

*

Menu	Vine
Klar Suppe	Amontillado
Lax Mayonnaise	Rhinskvin ell. Sauternes
Unø And	Rødvin
Is	Madeira
	Mokka

Pris Kr. 15,00 pr. Kuvert (inclusive Betjening)

*

Indvielsen af det nye Teater

sker ved Præsentation af de forskellige Kunstarter:
Opera, Ballet, Skuespil og Sang

Søndag den 20., Kl. 19, og Mandag den 21., Kl. 20:

Det kgl. Teaters Personale opfører

Liden Kirsten

(Romantisk Syngestykke af H. C. Andersen og J. P. Hartmann)

og

Balletten „Coppelia“

Billetter fra Kr. 1,50 til 5,00 plus Skat og Garderobe

*

Fredag den 25. og Lørdag den 26., Kl. 20:

Betty Nansens Teatrets Gæstespil
med Leck Fischers

„Barnet“

Hele det hende Personale:
Henrik Bentzen, Grete Bendix, Jacob Nielsen, Gerda Sebarting,
Emanuel Kinch, Betty Søderberg, Marie Nidermann og Ejner Federspiel
medvirker

Billetter fra Kr. 1,00 til 3,00 plus Skat og Garderobe

*

Mandag den 28., Kl. 20:

Kammersanger Laurits Melchior

Billetter fra Kr. 1,00 til 4,00 plus Skat og Garderobe

Til disse Forestillinger, der alle er offentlige, er der Forsalg i Teater-
Kiosken, og det henstilles til Medlemmerne at sikre sig Billet i Tide.

*Det genopførte teaters facade
i Østergade.*

I & H's program for indvielsen i 1936.

ikke gå på. 3 stærke mænd, formanden muremester Chr. Hansen, sagfører Viktor Larsen og kornhandler F. Kryger satte en formue på højkant og fik i to sæsoner Odenseskuespilleren Max Ibenfeldt til at spille revy på »det rigtige« teater med bl.a. John Price og fru Elna-balletten, og i den 3. sæson opførte Sam Besekow (med Volmer Sørensen som forretningsfører) nogle

lette sommerspil med et udsnit af dansk teaters mest talentfulde ungdom. Æren blev dermed reddet for foreningen, men for de 3 initiativrige Nykøbing-borgere blev de 3 sæsoner et dyrt eksperiment. Byen var trods alt for lille for to revyer!

For fru Gerdas vedkommende gjaldt, at »tiden læger alle sår«. I sommeren 1940 blev hun forsonet med Industri-

Sparekassens gave, kunstneren Sikker Hansens »frosne rude« med motiv fra middelalderens teater – placeret i den ny teaterfoyer.

og Håndværkerforeningens bestyrelse. Nu var »ismejeriet« blevet til »det bedste teater i landet«, og indtil hun som 77-årig lukkede sine øjne i 1947 efter 57 år som skuespiller og direktør spillede

hun hver sommer – med undtagelse af en periode under krigen, hvor tyskerne beslaglagde teatret – sine revyer på det »rigtige« teater.

Teaterbygningen sælges

Efter den glørværdige indvielse af teaterbygningen vendte den grå hverdags problemer snart tilbage igen. Hvad der længe havde været talt om mand og mand imellem, viste sig at være barsk virkelighed: byggeriet var blevet langt dyrere end budgetteret.

Projektet skulle have kostet 840.000 kr. ved planlægningen i 1935, men da byggeregnskabet forelå, viste der sig at være en overskridelse på henved 50 %, og dermed holdt heller ikke driftsbudgettet. Det store bygningsværk viste sig at være en kolos på lerfodder.

10 værter på 12 år

Skiftende restauratører mødte bogstaveligt talt hinanden i svingdøren. Den ene afløste den anden. Fra indvielsen i 1936 til foreningens generalforsamling i 1948 havde huset haft 10 værter på stribe, og heraf havde kun én stået distancen, Charles Hansen, der overtog forpagtningen i 1944. De øvrige 9 havde altså holdt gennemsnitligt 8 måneder hver og havde kostet foreningen titusinder af kroner.

Værternes begrundelser for den manglende succes var mangfoldige. Restauranten var placeret på 1. sal – i stedet for i stueetagen, der var udlejet til bank og butikker. Køkkenet var anbragt helt oppe under taget langt fra

restauranten. Hotelafdelingen havde alt for få værelser. Desuden var visse af teaterfunktionerne uhensigtsmæssige. Der var alt for langt fra skuespillergarderoberne til scenen. Orkestergraven var så dyb, at musikerne ikke kunne høre skuespillerne på scenen. Det dyre ventilationsanlæg fungerede ikke osv.

Søgningen til huset var for ringe, indtægterne for små og udgifterne for store. Bestyrelsen søgte allerede i 1937 at få styr på problemerne ved at overdrage bygningens administration til sagfører Viktor Larsen. I 1938 ledede han et udvalg, der skulle prøve at sanere foreningens økonomi, og i 1940 blev han foreningens formand – på et tidspunkt hvor alle andre betakkede sig for æren.

Foreningen insolvent

Foreningen var i denne fase rygende insolvent, og bankerne begyndte at blive nærgående. Da Landmandsbanken i 1942 forlangte et lån indløst, tilbød Viktor Larsen og fabrikant H. Nobel af egen lomme at betale 25 % af et beløb på 72.000 kr. mod saldokvitte-ring, men banken afslog, og dermed var målet fuldt for Viktor Larsen, der trådte tilbage som formand. Han nåede lige at blive udnævnt til æresmed-

lem, inden han i 1943 lod sig overtale til at vende tilbage til formandsposten, som han derefter bestred suverænt ind til 1951, da foreningens økonomi atter var så nogenlunde i smult vande.

Viktor Larsen var nok en af de få, der forstod, at Industri- og Håndværkerforeningen burde kunne tage sig bedre ting til end at være prioritetsbestyrer for en mastodont af en teaterbygning. Bogtrykker H. V. Rasmussen havde sagt det allerede før og efter teaterbranden, og efterhånden så også dele af bestyrelsen skriften på væggen, men medlemmerne var endnu ikke nået så vidt. For Viktor Larsen, der havde et afbalanceret forhold til følelser og forstand, var der dog ingen vaklen: bygningen skulle sælges, så snart som der viste sig en interesseret køber.

Der melder sig en køber

Det gjorde der i 1948. På det tidspunkt havde restauratør Charles Hansen haft forpagtningen af Industribygningen i 4 år, og han havde haft vind i sejlene. Under og efter krigen sad pengene jo løst på folk. Og i 1948 stillede han så Industri- og Håndværkerforeningen over for et krav om at købe bygningen for 875.000 kr., dvs. væsentligt mindre end den havde kostet ved opførelsen i 1936. I modsat fald ville han forlade huset pr. 1. januar 1949.

De nykøbingensere, som oplevede denne periode, vil erindre, at byen stod på den anden ende. Hvad var meningen? Skulle teatret nu sælges – med tab? Ikke desto mindre indkaldte be-

styrelsen den 25. oktober 1948 til en ekstraordinær generalforsamling med følgende punkt på dagsordenen: Industribygningens salg til direktør Charles Hansen.

Bestyrelsens ultimatum

I bestyrelsen sad bl.a. sagfører Viktor Larsen (formand), fabrikant H. Nobel, konsul H. Kæstel, møllebygger M. Madsen, fabriksbestyrer V. Bjerre, installatør A. Melgaard og snedkermester O. Mørch. De mødte med en enig indstilling til generalforsamlingen: restauratørens tilbud skulle accepteres, men på betingelse af at foreningen fik gratis lokaler med lys og varme, og at teatret blev opretholdt i sin nuværende form og udsmykning, hvilket skulle tinglyses som en servitut på ejendommen. Til sikring af servituttens overholdelse skulle der nedsættes et teaterudvalg med repræsentanter for foreningen og byrådet. Bestyrelsen gjorde det samtidig klart over for medlemmerne, at hvis generalforsamlingen ikke fulgte bestyrelsens indstilling, måtte en ny bestyrelse overtage foreningens ledelse.

Der måtte hele 3 generalforsamlinger til, før bestyrelsen fik sin vilje. Den 25. oktober lykkedes det ikke at opnå den vedtægtsmæssige majoritet på to tredjedel af stemmerne og et fremmøde på mindst 25 % af medlemstallet. Ved 2. generalforsamling gik det på samme måde, men 3. gang lykkedes det. Med borgmester H. Brodthagen som en myndig dirigent fik bestyrelsen sit for-

slag igennem – med 1 stemme mere end nødvendigt.

Dermed var Industri- og Håndværkerforeningen endelig befriet for en møllesten om sin hals og havde fået større slagkraft til at varetage sit

egentlige formål. Men samtidig havde foreningen mistet en del af den udadvendte betydning, som havde været knyttet til besiddelsen af byens store kulturhus på Torvet. Foreningen blev aldrig helt den samme igen..!

I & H's formand 1924-34, bogtrykker H. V. Rasmussen, Central-Trykkeriet.

Nykøbing i midten af det 20. århundrede

I 1950 havde Nykøbing 17.192 indbyggere. Det var mere end en fordobling i forhold til tallet 50 år tidligere, men stigningen skyldtes forhøjelse af levealderen, snarere end tilvandring og flere i de produktive årgange. Endnu var stagnationen ikke slået så stærkt igennem, som den gjorde nogle år senere, da landbrugets mekanisering fik landarbejderne til at bosætte sig nordenstrøms, fordi der ikke i de lollandfalsterske byer var tilstrækkeligt mange arbejdspladser til at opsuge de ledige fra landet. Men i forhold til tidligere var der indtrådt en vis opbremsning af væksten.

Erhvervene

Den erhvervsstruktur, som fandtes ved århundredskiftet havde ikke i væsentlig grad skiftet karakter 50 år senere. De virksomheder, som dengang havde etableret sig, eksisterede for manges vedkommende endnu i midten af århundredet, og de mange fusioner, opkøb og lukninger af lokale virksomheder indtraf først i årene derefter. Inden for industri, håndværk, bygge og anlæg var der ca. 300 selvstændige virksomheder med omkring 2.800 arbejdspladser. De tilsvarende tal for

handel var ca. 450 med omkring 1200 beskæftigede. Timelønnen for en faglært arbejder var 3,70 kr. og for kvinder 2,09 kr. på en 48 timers arbejdsuge med 2 ugers årlig ferie. Fjernsyn kendtes endnu ikke, og bilen var kun for »de rige«. Til gengæld havde biograferne gyldne tider. Ifølge statistikken købte samtlige danskere fra vugge til grav hver 12 billetter om året. Få år senere, da tv kom, fik piben en anden lyd.

Byens største arbejdsplads var også dengang sukkerfabrikken, der havde 1500 andelshavere, 1300 kontraktleverandører og 400 beskæftigede i kampagnen – resten af året dog kun det halve. I perioder kunne Andelsslageriet nå op på lignende beskæftigelsestal, men derudover havde byen en række fabrikker – Bruunshåb, Nobel, »Guldborg« mv. – som var med til at skaffe et udkomme til mange mennesker. Desuden var der beskæftigelse i en række engros- og detailvirksomheder.

Skole, bibliotek og museum

Siden 1924 havde byens styre været socialdemokratisk. I årene omkring midten af århundredet var Holger Brodthagen borgmester. Han blev i 1954 afløst af Reinhold Jørgensen. Den

kommunale skolestruktur var stort set uændret i forhold til begyndelsen af århundredet, bortset fra udvidelser af bestående skoler. Nyere skoler som Ejegodskolen og Lindeskovskolen kom ikke før i 60'erne og 70'erne, men i

midten af århundredet var Katedralskolen, der endnu var stitsejet med domicil i Slotsgade, på vej til en ny skole i den nordlige del af byen ved Poul Martin Møllers Vej. Den blev indviet i august 1953.

*Billedet øverst på siden:
Fra Nygade et kik over Lille-
torv gennem Østergade.*

*Fra variété »Landsbyen« på
hotel Royal i 1930'erne.*

Efter at »Risoms Hjørne« var revet ned – og før der blev indrettet rekreativt område med træer og springvand i 1970'erne – var Torvet parkeringsplads.

Centralbiblioteket, der siden 1923 havde haft til huse i det dengang nybyggede rådhus på hjørnet af Dronningensgade og Skolegade, var i 1949 nået op på 150.000 årlige udlån og var dermed kommet i pladsnød. I 1950 købte kommunen derfor konsulinde Frigasts villa i Rosenvænget, hvor et nyt bibliotek blev indviet 3 år senere.

Museet »Falsters Minder«, der var blevet stiftet i 1913, havde i 1949 fået direktør F. Nabe Nielsen som leder og blev i 1953 en selvejende institution med tilskud fra de falsterske kommuner til de grundlæggende udgifter.

Trafikken

Forbindelsen med omverdenen oprettholdtes nordpå via Storstrømsbroen,

der havde eksisteret siden 1937, sydpå via færgeforbindelsen Gedser-Grossenbrode, der åbnedes i 1951, og vestover via Christian IX's Bro og Jernbanebroen over Guldborgsund. Planerne om en »Fugleflugtslinje« via Rødby-Fehmern var efter skrinlægningen under krigen blevet genoptaget i slutningen af 1950'erne, og disse planer skaffede Nykøbing en ny vej- og jernbanebro over sundet, en ny banegård og et nyt posthus. I kølvandet af broen fulgte Kystvejen i Sundby og på Falster-siden Strandpromenaden mod nord og Prinsholmkvarteret i den sydøstlige ende af byen. Nye boligområder skød op på Østerbro og i kvarteret omkring det nye centralsygehus, som åbnede i 1957.

Forbindelsen med Østerbro, der siden 1934 foregik via Højbroen, blev i

tilknytning til Fugleflugts-arbejderne suppleret med Vesterskovvejs forlængelse i en viadukt under jernbanen, og på Torvet havde nedrivningen i 1937 af nogle skæmmende bygninger givet plads til det, der dengang var tidens løsen, nemlig parkering for den tiltagende bilisme. Ikke før i begyndelsen af 1970'erne var miljøbevidstheden nået så vidt, at parkeringspladserne kunne fjernes til fordel for et rekreativt område.

Det mellemstore format

De glade 60'ere, hvor alt kunne lade sig gøre, lå endnu et godt stykke forude. Borgmester Brodthagen styrede sin by med forsigtighed og sparsommelighed. Nykøbingenserne morede sig

over Viggo Brodthagens revyer på teatret. Borgerskabet mødtes i Industri- og Håndværkerforeningen eller i andre foreninger til møder, underholdning og adspredelse, eller de lyttede til dampradioens lørdagsshows med Volmer Sørensen. Byens 4 dagblade kappedes om at bringe døgnets nyheder, og erhvervslivet kendte sine muligheder og var sig bevidst, at der næppe i denne del af landet var basis for store investeringer og let tjente penge.

Ingen var endnu besat af senere tiders galoperende krav til det offentlige. Tingene gik deres jævne gang, og der var balance i regnskaberne. Nykøbing var provinsbyen i det mellemstore format, og det var visionerne også. Det er slet ikke så længe siden, som det lyder...

I forbindelse med etableringen af Fugleflugtslinien og den nye bro over Guldborgsund i 1960'erne anlagdes bl.a. Strandpromenaden i den nordlige del af Nykøbing.

Industri- og Håndværkerskolen

I beretningen om Industri- og Håndværkerforeningen står Teknisk Skole som et monument over fremsynede borgeres visioner om ungdommens uddannelse. I tidligere afsnit har vi fulgt denne side af foreningens aktiviteter fra den spæde begyndelse i 1853 ad stenede veje gennem tilsyneladende uoverstigelige hindringer frem til erhvervelsen i 1929 af en ny skolebygning på hjørnet af Engboulevarden og Skovboulevarden og indflytningen i det nedlagte sygehus i Bispegade 30 år senere.

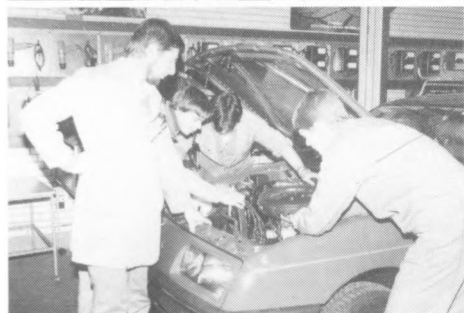
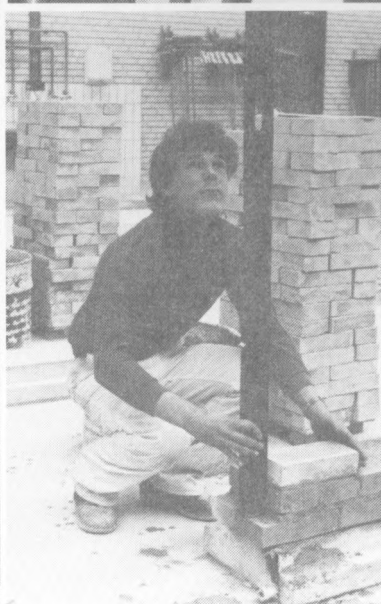
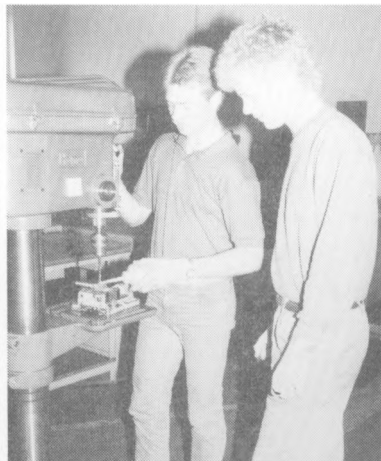
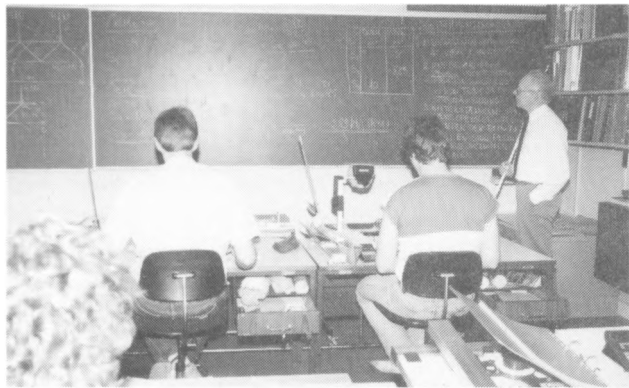
Under statens auspicer og med langt rummeligere faciliteter blev der her albuerum for en ekspansion inden for et bredt felt af hele det erhvervsfaglige uddannelsessystem. Ingen havde turdet drømme om dette 100 år i forvejen, og kun få forudså det i 1936, da Industri- og Håndværkerforeningen omdannede skolen til en selvejende institution. Med denne strukturændring havde foreningen frivilligt givet afkald på ejendomsretten, men samtidig sikret sig, at bevillingerne til skolen blev kanaliseret ind i det offentlige tilskudssystem, som herefter blev løftestangen for den fantastiske udvikling, eftertiden blev vidne til – men gennem fortsat repræsentation i skolens bestyrelse stod foreningen stadig som medansvarlig for driften.

Samfundsejet institution

Den dynamiske forstander, Johs. Andersen, trak sig tilbage på grund af alder i 1965. I sit næsten 25-årige virke som leder var det ham, der havde støbt mange af de kugler, der hastigt førte skolen fremad, og udviklingen i hans tid vidner om, at han også nåede at fyre mange af kuglerne af. Men den vækst, han efterlod, lod sig ikke standse. Den accelererede tværtimod yderligere, da forstander Poul Storck overtog ledelsen af Teknisk Skole, som i mellemtiden var blevet omdøbt til »Industri- og Håndværkerskolen«.

Selv om der nu var tale om en samfundsejet institution, som Industri- og Håndværkerforeningen kun ved sin repræsentation i dens bestyrelse var medansvarlig for, bør det slutresultat der kom ud af foreningens pionerindsats rundes af med en skitse af skolens position i nutiden.

Fra en undervisning alene i skrivning, regning og tegning blev den til en moderne erhvervsskole med veludstyrede værksteder og teorilokaler, hvor undervisningen kom til at bygge på selvoplevelse i værksteder og med den nødvendige teori i klasselokalerne. Derved blev fremtidens medarbejdere og ledere inden for industri og håndværk rustet til at tage kampen op i den

Et udsnit af Industri- og Håndværkerskolens mange forskellige aktiviteter.

I & H-skolens forstander siden 1965, Paul Storck.

tilværelse, som – ikke mindst i 70'erne og 80'ernes krise- og arbejdsløshedssituation – blev stadig vanskeligere.

Rammerne sprængtes

Allerede i Bispegade havde skolen etableret sig som landets første tekniske central-kostskole og arbejdede med en forsøgsundervisning, der var med til at give den tekniske undervisning et helt nyt indhold. Men snart sprængtes rammerne, og selv om skolen fik »filialer« rundt om i byen – Missionshotellet som supplement til Bispegade for kostskoleeleverne, Industriparken i Ø. Toreby til undervisning af levnedsmiddeleleverne og Vestensborg Alle 8 (ved »Villa Rosa«) til jern- og metalafdelingen – påbegyndtes snart en udflytning til Kringelborg, hvor kommunen stillede et areal til rådighed, som

på længere sigt skal samle al undervisning og indkvartering. 1. etape åbnedes i 1977.

I 1985 blev 2. etape taget i brug, og dermed er 10.000 kvm under tag for henholdsvis administration, transportafdeling, snedkere, tømrere, murere og basisuddannelsen for bygge og anlæg. Om kort tid vil også et skolehjem med 50 værelser og 100 senge kunne åbnes, og derudover disponerer skolen over ca. 6.000 kvm i Bispegade, Industriparken og på Vestensborg Allé. Der opereres med en årlig omsætning på 40 mill. kr., ca. 80 lærere og et konstant elevtal på 600-650, hvilket i praksis vil sige et årligt gennemløb på henvend 3.600 unge for kortere eller længere tid.

Uddannelsesaktiviteter

Et blik på de fag, der undervises i, vil give et indtryk af bredden i uddannelserne:

Centralskole-lærlinge: automekanikere, tømrere.

Central-kostskolelærlinge: elektriker, elektro- og autoelektromekanikere, knallert-, motorcykel- og cykelmekanikere.

EFG-basisskole: bygge og anlæg, jern og metal, levnedsmiddel.

EFG 2. dels skole: bygnings-snedkere, elektriker, industrielektriker, murere, tømrere, auto-, knallert-, motorcykel- og cykelmekanikere.

Efteruddannelse: elektromekanikere, elektriker, automekanikere, frisører, autoelektromekanikere, murere, tømrere/snedkere, levnedsmiddel.

Eksamensuddannelser: teknisk assistent (bygge- og anlægslinjen, mekanisk-teknologisk linje, driftsteknisk linje) og teknisk tegner.

Diverse: introduktionskurser for folkeskolens elever, teknonom-uddannelse, specialkursus for tekniske assistenter (overbygning), anvendt databehandlingsteknik og småmotormekaniker.

Fremtiden

Hvad fremtiden bærer i sit skød, er ikke til at sige, men endemålet er næppe nået, og på Kringelborg er der

fortsat rigelig plads til udvidelser. Men et enkelt spændende og utraditionelt perspektiv skal dog nævnes. Det er opstået i forbindelse med regeringens planer om modernisering af den offentlige sektor.

For de tekniske skoler vil dette give mulighed for at drive indtægtsdækket virksomhed uden for bevillingsrammerne for dermed selv at »tjene« penge på salg af »skræddersyede« kurser. Til gengæld må skolen også selv skaffe udvej for at inddække eventuelle tab, og skolen skal holde staten skadesløs med hensyn til lån af »egne« faciliteter. Der skal svares afgifter, som dækker omkostningerne til lokaler, løn mv.

Den gamle sygehusbygning fra 1893, som siden 1959 har været i I & H-skolens besiddelse.

Skolen vil altså få mulighed for at udvikle sig til et virkeligt teknisk service-center og vil kunne udbygge sine kontaktflader til den 3. verden. Nøgleordet vil blive »systemeksport«.

Ledelsen

Forstander Poul Storcks nærmeste medarbejdere er ledende inspektør Erik Abel, inspektørerne Tage Jørgensen (jern og metal), Ole Toxværd (bygge og anlæg), Torben Reith (levnedsmiddel) og Jørgen Kjølbj (skolehjemmet) samt Max Christensen (eks-

amensskolen) og John Kuszon (kontorleder).

I bestyrelsen repræsenterer dens formand, civilingeniør Thomas Nielsen og brygger Knut Synnestvedt Industri- og Håndværkerforeningen, og desuden er bestyrelsen sammensat af repræsentanter for amtet, byrådet, arbejdsgiverforeningen, fællesorganisationen og dennes samvirke i Storstrøms amt samt 3 tilforordnede medarbejdere og elevrådsrepræsentanter. Poul Storck fungerer som bestyrelsens sekretær. Desuden styres skolen af en række undervisnings- og områdeudvalg og af fagkomiteer.

Et udsnit af skolebygningerne på Kringelborg, hvor al undervisning med tiden vil blive samlet.

Endnu er undervisningen fordelt over flere adresser i byen. Her afdelingen på Vestensborg Allé.

Teaterservitutten

Det fremgår af et tidligere afsnit, at foreningen blev befriet for »en møllesten om sin hals«, da den i 1948 solgte teaterbygningen til den daværende restauratør Charles Hansen. Økonomisk var trængslerne dermed forbi – ja, foreningen var ligefrem blevet formuende. 262.000 kr. stod der på »bogen«, da regnskabet blev gjort op. Men teatret stod der endnu, og ansvaret for, at nye ejere ikke fandt på at omdanne det til supermarked eller andet, var fortsat Industri- og Håndværkerforeningens.

Det skyldtes den servitut, som var blevet tinglyst ved salget af ejendommen – en servitut, som forpligtede køberen og alle fremtidige ejere af bygningen til ikke at nedlægge teatret. Ordret var bestemmelsen således formuleret:

Servitutten

»Teatret skal opretholdes i sin nuværende form. Der må ikke ske ændringer i dets arkitektoniske udformning og kunstneriske udsmykning, og det skal drives som hidtil med adgang for foreninger til at afholde teaterforestillinger og for teaterdirektører til at afholde offentlige forestillinger.«

Tinglysningen indeholdt desuden en bestemmelse om, at køberen og senere ejere skulle indrømme Industri- og

Håndværkerforeningen ret til gratis brug af lokaler i ejendommen til sammenkomster i teatersalen og andre lokaler i det omfang, foreningen måtte ønske det. Til afgørelse af ethvert tvivlsspørgsmål om fortolkningen af disse bestemmelser nedsattes et særligt teaterudvalg bestående af to medlemmer fra Industri- og Håndværkerforeningen og et medlem fra Nykøbing F. byråd.

Kort sagt: teatret skulle forblive teater, og i husets øvrige lokaler skulle der til stadighed være mulighed for at rumme foreningens ca. 1.000 medlemmer vederlagsfrit. En bestemmelse, som senere skulle vise sig at være særdeles nyttig.

Teatret handles

20 år senere var der nemlig sket det, at ejeren Charles Hansen havde forladt byen, og pr. 1. april solgte han ejendommen til A/S Københavns Handelsbank. Handelsprisen blev ikke oplyst, men så meget sivede dog ud, at Charles Hansen, der 20 år tidligere havde købt for 875.000 kr., nu kunne rejse hjem til København med ca. 2 millioner.

Banken, der erkendte sin forpligtelse over for teaterservitutten, lod arkitekt K. Vesterkær Pedersen modernisere

Den moderniserede teatersal i 1972. (Foto: Peter Nielsen).

hotel, restaurant og selskabslokaler for over 1 million kr., men værten kunne stadig ikke få forretningen til at løbe rundt. Dermed var banken nået til samme konklusion som Industri- og Håndværkerforeningen mange år tidligere, nemlig at forudsætningerne for at skaffe balance mellem indtægter og udgifter i teaterbygningen ikke var til stede. Bankens Nykøbing-direktør, Henry Larsen, optog derfor forhandlinger med Industri- og Håndværkerforeningen om at få aflyst teaterservitutten. Derved ville hotel, restaurant og selskabslokaler kunne omdannes til hårdt tiltrængte kontorer for Handelsbanken.

Teaterombygningen

På dette tidspunkt var der kræfter i gang i byen for at skaffe midler til at få det forsømte teater sat i stand. Banken, der i forvejen havde stillet 100.000 kr. til rådighed for denne opgave, tilbød nu Industri- og Håndværkerforeningen 325.000 kr. for at få aflyst den tinglyste servitut om gratis lokaler, og efter to ekstraordinære generalforsamlinger vedtog foreningen at godkende bankens tilbud. De 225.000 kr. ville bestyrelsen lade indgå i finansieringen af teatrets ombygning, og resten skulle gå i foreningens kasse.

De forhandlinger, som lå forud for

dette resultat, skyldtes ikke mindst Industri- og Håndværkerforeningens formand, bygningsinspektør Børge Nielsen, og et medlem af bestyrelsen, redaktør Palle Ibenfeldt, der i årene omkring 1970 arbejdede utrætteligt for at skaffe penge til en modernisering af teatret. Planen gik ud på at bygge om for 1,5 mill. kr., hvoraf kulturministeriet ville dække den ene halvdel, hvis den anden halvdel kunne skaffes i »lokale kroner«.

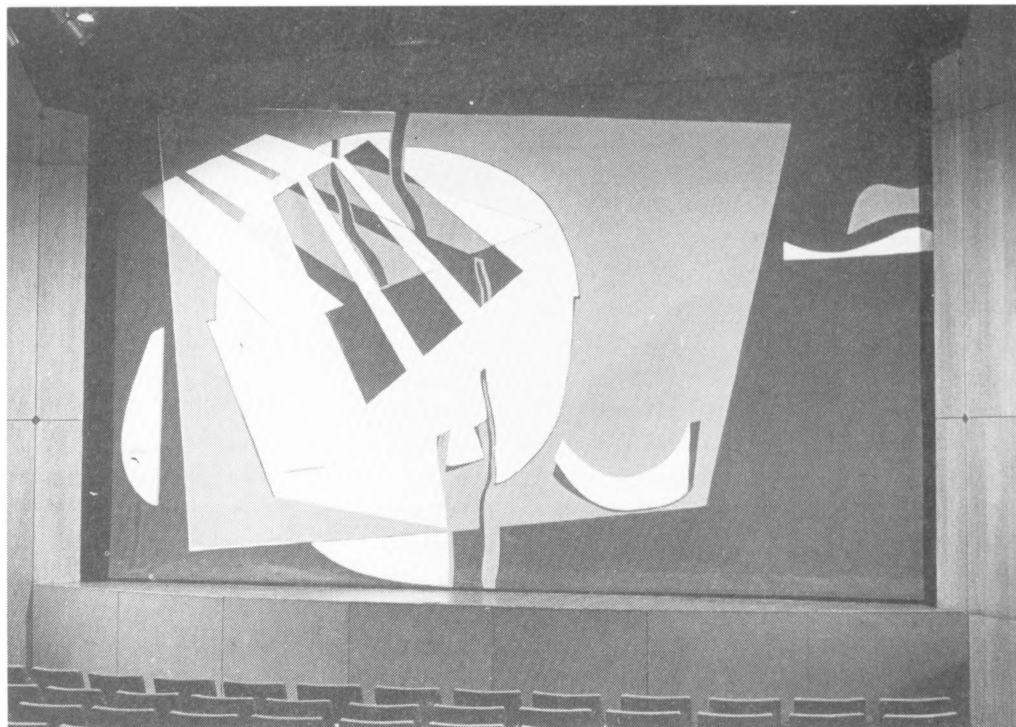
Nykøbing F. kommune havde forlovslovet 350.000 kr., hvortil kom Handelsbankens 100.000, 50.000 fra andre pengeinstitutter, 225.000 fra Industri- og Håndværkerforeningen (hidrørende fra betalingen af den aflyste

servitut) og 89.000 kr. fra »Teaterfonden« (en opsparet kapital fra en række årlige kommunale tilskud på 5.000 kr.), i alt godt 860.000 kr.

De »lokale kroner« indfrieede altså rigeligt forudsætningerne for kulturministeriets bevillingstilsagn – men der blev også brug for det hele og mere til, for inden teatret stod færdigt havde anlægsudgiften sneget sig op imod de 2 mill. kr. Meromkostningerne blev dækket ved øgede tilskud fra stat og kommune.

Indvielsen

Færdiggørelsen blev fejret den 30. maj 1972 ved en festaften med prolog af

Volmer Sørensen, ballet ved Vivi Flindt og Bruce Marks, Holbergspil ved Karen Berg og Inga Schultz og opera ved Eivind Islandi. Dertil et kildevæld af festtaler i dagens anledning. Men teatret var også blevet flot. Vægge af nøddetræ, lofter i afdæmpede farver og med indbygget ventilation, udvidet orkestergrav og sceneteknik, nye tilskuerstole, bedre skuespillere- og publikumsgarderober, nyt fortæppe osv. Alt i arkitekt K. Vesterkær Pedersens regie og efter studier i udenlandske teatre. Kort sagt: En ansigtsløftning til 2 millioner. Fagfolk sagde: Provinsens bedste!

Kommunen køber

I denne periode havde teaterbygningen skiftet ejer endnu en gang. En kold decembermorgen i 1971 bankede borgmester Reinh. Jørgensen på Henry Larsens dør i Handelsbanken og tilbød på kommunens vegne at købe bygningen for 3,3 mill. kr. Baggrunden var bankens planer om at omdanne restaurant- og selskabslokalerne til kontorer

– en tanke, som byen ikke brød sig om, fordi hotel Baltic i Jernbanegade var inde i en krise og truedes af lukning. Dermed ville Nykøbing stort set være uden overnatningsmuligheder og mødelokaler. Dette kunne byen ikke stiltiende se på, og formaliteterne mellem køber og sælger gav ingen problemer. Banken var lykkelig for at slippe af med ejendommen –!

Vanskeligere blev det unægtelig et par dage efter ved byrådsmødet, da borgmesteren gav meddelelse om købet. Det kom som en bombe for alle –! End ikke borgmesterens bygningsinspektør, Børge Nielsen, der var formand for Industri- og Håndværkerforeningen og for det teaterudvalg, der stod som ansvarlig bygherre for teaterombygningen, anede noget som helst, før sagen blev forelagt i byrådssalen.

Under andre omstændigheder ville byrådet nok have efterlyst borgmesterens kompetence til at handle uden om de bevilgende myndigheder. Nu gik det anderledes, for alle erkendte, at beslutningen var rigtig. Borgmesteren havde kastet en redningskrans ud. Teatret var frelst...

Peer Bruuns ny fortæppe ved teatrets modernisering i 1972.

Ikke teater alt sammen

Man skal næsten kende Industri- og Håndværkerforeningen indefra – og måske også kunne tyde det, der står mellem linjerne i forhandlingsprotokollen – for at forstå, at der i de år, hvor teaterbygningen var i fokus, foregik andet end de bestræbelser, der gik ud på at få økonomien til at hænge sammen.

Vel var det usikkerheden, der prægede arbejdet i disse år. Det ses bl.a. af, at medlemstallet i 1940 var faldet til 400 – det laveste siden 1890'erne. Selv om de økonomiske problemer fortsat var uløste, vendte medlemmerne dog

tilbage i løbet af krigsårene, og i slutningen af 40'erne var man atter nået op på 1.000-1.100 – et tal, der holdt sig nogenlunde stabilt indtil tv-alderen satte ind og holdt folk hjemme i lænestolen foran stuens »husalter«.

I 1977 fyldte I & H-foreningen 125 år. Begivenheden blev fejret med bl.a. et maskebal som i de go'e gamle dage.

I begyndelsen af 1940'erne indrettede den del af håndværkerne, der havde gået »på valsen« i deres ungdom en vaskeægte naverhule på hotel Dania i Frisegade.

STORT

1852

1977

OFFENTLIGT

MASKEBAL

PÅ
NYKOBING F. TEATER

OG HELE
TEATERHOTELLET

LØRDAG DEN 22. JANUAR 1977

<p>ILJORNESALEN: KL. 20.02 DISKOTEK <i>Jolly</i> <i>uddeling af gratis plader!</i> BESØGSKY: JOHN PETERSEN KAJ LEWINSKI</p> <hr/> <p>RESTAURANT »RIO«: <i>Prov</i> NARRENS GUF GUF kr. 10" KONFETT GRYDIE kr. 20" KARNEVAL STEAK kr. 30" ★</p>	<p>TEATERSALEN: 19.00 TENU TO KARNEVALSORKESTER underholdere. 20.00 MASKEBALLET ÅBNER Lodtrækning om champagne på indgangsbilletterne. 20.30 KONKURRENCE om champagne. 21.00 KAJ LÓVRLING: »Eskild« 22.00 Lodtrækning om champagne på indgangsbilletterne. 22.30 KONKURRENCE om champagne. 23.00 KAJ LÓVRLING: »Kong Karneval« uddeling af »Årets Eskild« og »Årets næse« kåring af »Prins og prinsesse Karneval« 24.00 Lodtrækning om champagne på indgangsbilletterne. 01.30 TENU TO KARNEVALSORKESTER slutter af. 02.00 Afslutning</p>	<p>KARNEVALS MARKED</p> <p>BLOMSTERTOMBOLA ★ SKYDEBANE ★ KAPLEBOD ★ FISKEAAL ★</p>
<p>KAJ LÓVRLING: »ESKILD« - »KONG KARNEVAL« Kåring af »Prins og prinsesse Karneval« Uddeling af »Årets Eskild« og »Årets næse« Konkurrencer - Lodtrækninger på indgangsbilletterne</p>		
<p>ENTRÉ: 25 KR. incl. maske</p>	<p>TENU TO KARNEVALSORKESTER DISKOTEK</p>	<p>Champagne ★ HOTREB HÅNDMÅDER</p>

INDGANG OG BILLETSALG INCL. GRATIS MASKE: TEATERINDGANGEN, ØSTERGADE, FRA KL. 18.00
KOM BARE I KARNEVALSDRAGT HVIS DU TOR OG DER ER GRATIS ADGANG!

Stor aktivitet, trods alt

Medlemstallet dalede til 7-800, men foreningen var dog stadig en af de største i byen, og programmet var spilevende. Når dette kun i begrænset omfang afspejles i protokollerne, er grunden formentlig, at den side af hverdagen var blevet en fast indarbejdet praksis, som skiftende sekretærer ikke fandt det umagen værd at ofre mange ord på.

Ikke desto mindre bekræfter medlemstallet, at der må have været en bred, folkelig appel i det, der blev budt på. Her skal blot peges på enkelte eksempler: juletræsfesten, som traditionelt fandt sted hver 3. juledag, og som tiltrak medlemmer og tilrejsende gæster i stort tal. Endnu dengang var det muligt af få herrerne til at trække i smoking og damerne i lange kjoler. Cowboybukserne havde heller ikke afløst drengenes matrostøj og pigernes nystrøgne balkjoler. Der var stil over juletræsfesterne.

Stil var der også over nytårsfesterne – i hvert fald først på aftenen, mens festklædte gæster dinede i de udsmykkede lokaler. Men manganen for mand har nok gruet for midnatstimen, hvor han i scenens rampelys skulle skaffe sig ørenlyd for at byde det ny år velkommen. På det tidspunkt kunne det hænde, at gæsterne var »overpynkede« og stilen let vaklende!

Vintersæsonerne bød på en broget buket af underholdning. Et tilfældigt udpluk fortæller om andespil, torskegilde, rejseforedrag af Hakon Mielche, Peter Freuchen og Krarup Nielsen,

koncerter med Svend Asmussen og »De 3 fra Radioen«, teateraftener og borgermøder om dagsaktuelle emner mv.

Faktisk foregik der så meget, at et ønske fra bestyrelsen om at skaffe penge i kassen ved at omdanne teatret til biograf stødte på så kraftig lokal modstand, at planen måtte opgives. Medlemmerne ville ikke undvære deres teatersal – og biograf havde man jo andetsteds i byen...

Nye og gamle traditioner

Endnu i 1940'erne eksisterede foreningens spille- og læsestue, der havde bestået siden de allerførste år. Her blev der raslet, spillet kort, læst blade og udvekslet bynyt over en øl eller grog.

For dette klientel – og for dem, der brugte foreningen på andre måder – var det et hårdt slag, at Industribygningen blev beslaglagt af den tyske værnemagt i krigens sidste fase. Ejendommen fyldtes med flygtninge, og det kom til at vare længe, før de forsvandt igen. En symbolsk erstatning på 46.000 kr. dækkede kun i ringe omfang udbedringen af skaderne.

Efter at teaterbygningen var blevet solgt i 1948, viste det sig for øvrigt, at spille- og læsestuens tilstedeværelse blev betragtet af mange medlemmer som så hævdevunden, at bestyrelsen måtte forlægge den til Czarens Hus. Der var simpelt hen medlemmer, der ikke kunne leve uden... Bestyrelsen lejede et lokale for 2.000 kr. om året i 5 år, men da lejemålet udløb i 1954, blev

Fra et julebal i 1978. Midt i billedet den senere formand, muremester Jørn Erichsen.

det ikke fornyet. De gamle var døde, og de unge havde fået andre interesser. Tiden var blevet en anden –!

Svendeprøvefesterne

En gammel tradition, der havde været afbrudt i en årrække, genopstod den 1. maj 1950, da foreningen indbød til en svendeprøvefest for de lærlinge, som netop havde bestået deres svendeprøve. Det foregik med fuld musik af komponisten Vagn Holmboe, der havde skrevet en kantate til tekst af lektor Alex Garff og sunget af sangkoret Brage.

I de næste over 30 år afholdtes den-

ne svendeprøvefest 2 gange hvert år, forår og efterår, som et populært punktum for et afsnit af lærlingenes håndværkerliv. Når traditionen ikke har kunnet videreføres i 80'erne, skyldes det en omlægning af lærlingeuddannelsen, som har betydet, at der ikke længere er faste terminer for prøverne.

Penge på kistebunden

100 års-dagen i 1952 for oprettelsen af den gamle håndværkerforening markeredes ikke, som ved tidligere jubilæer, med kniv og gaffel, men med et stor-slået radiotransmitteret håndværker-optog gennem gaderne, og dagen blev i

Fra juleballet i 1978.

Længst til venstre den daværende formand for foreningen (1977-79), ingeniør Henning Lessél.

øvrigt brugt til at markere, at der nu igen var penge på foreningens kistebund. Lidt af den formue på 260.000 kr., som var opstået ved salget af Industribygningen fik nemlig lov at springe på 100 års-dagen, hvor Borgerstiftelsen fik et gavebrev på 20.000 kr. som hjælp til en hårdt tiltrængt modernisering af ejendommen i Tværgade. Desuden indstiftedes et særligt jubilæumslegat på 30.000 kr. til rejser og uddannelse for unge håndværkere. Det fik mange unge glæde af i de efterfølgende år!

Men legater har det med at svinde ind i takt med inflationen. 30.000 kr. var mange penge dengang, men ikke ca. 20 år senere, da legatet blev ophævet. Et parallelt eksempel er et legat på 500 kr., som byens borgmester, H.

P. Jensen, i 1934 lod Industri- og Håndværkerforeningen administrere. Det fik navnet »H. P.'s legat«, og givens bestemmelse var, at renteafkastet af de 500 kr. hvert år skulle uddeles til »flittige elever på Teknisk Skole«. Legatet eksisterede helt frem til 1985 med en højtidelig fundats, der forpligtede bestyrelsen til at føre et regnskab over renteafkastet »efter de for Nykøbing F. kommune gældende regler«. Til sidst kunne renteafkastet end ikke betale det papir, regnskabet blev skrevet på. Men tanken bagved var jo smuk...

Større slagkraft

Efter salget af Industribygningen fik foreningen ikke alene bedre økonomi, men også større slagkraft til løsning af andre opgaver. Det blev muligt at yde en håndsækning, når påtrængende nationale indsamlingsprojekter til flygtninge, u-lande mv. påkaldte støtte, men frem for alt engagerede man sig i lokale opgaver, som kunne være med til at gøre Nykøbing til en bedre by at bo i, eller som kunne fremme erhvervslevet.

Travbanen, som i 1960'erne stod som eksempel på en aktivitet, der skulle kunne trække flere mennesker til Nykøbing, fik 15.000 kr. og Nykøbing F. Hallen 10.000 kr. Et lignende beløb fik Teaterforeningen, der i 1966 fremstod som den organisation, der havde viljen og evnen til at videreføre byens traditionsrige teaterliv. Ejegod Mølle blev restaureret med midler fra bl.a.

Industri- og Håndværkerforeningen, der også bidrog med et rundt 5-cifret beløb til den garantikapital for skiftende revydirektører, som viste sig nødvendig for at fortsætte revyerne, efter at Volmer Sørensen-æraen var afsluttet i 1978. Årlige bidrag tilflød Teknisk Skole, senere Industri- og Håndværkerskolen, med midler der hovedsageligt hidrørte fra det overskud, der hvert år udbetaltes gennem foreningens andel i Varelatteriet, men et betydeligt beløb modtog skolen også, da den i 1957 stod foran store udvidelser, og foreningen derfor kvitterede et pantebrev, som man havde i skolebygningen. Mange andre opgaver kunne nævnes.

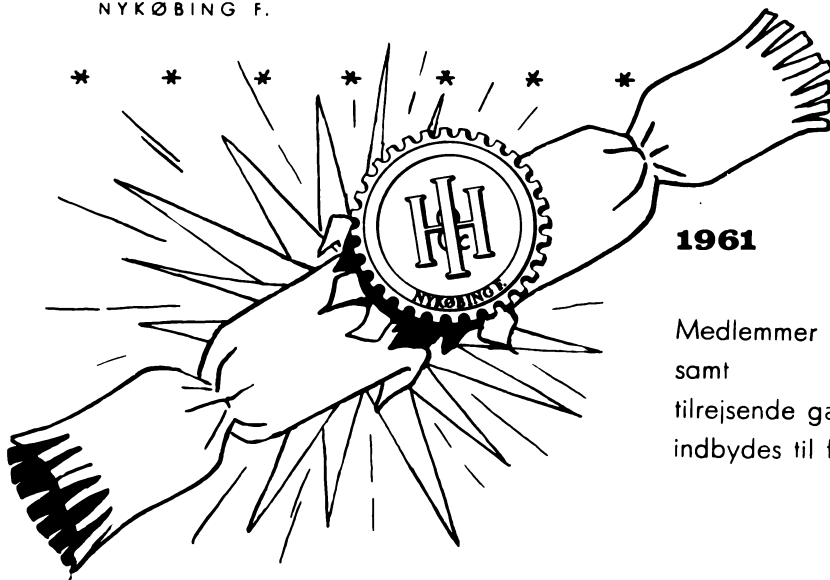
Fremtidsperspektiver

Hvor det var muligt, gav foreningen sit besyv med i den dagsaktuelle eller

Mange nykøbingensere vil nikke genkendende til denne traditionelle forside af indbydelsen til jule- og nytårsfesterne.

Industri- og Håndværkerforeningen

NYKØBING F.

1961

Medlemmer med børn
samt
tilrejsende gæster
indbydes til fest

langsigtede debat om lokale anliggender. Som medlem af Håndværksrådet lykkedes det ofte at tilføre byen et frisk pust udefra, f.eks. i form af foredrag og kurser om faglige emner – eller man var med til at præge meningsdannelsen og beslutningsprocessen ved at være repræsenteret i erhvervsråd, egnsudviklingsudvalg, nævn og kommissioner.

Alligevel var Industri- og Håndværkerforeningens position i lokalsamfundet blevet mindre fast forankret, efter at dens ejendom på Torvet var blevet solgt, og skolen var blevet selvejende. En væsentlig del af det historiske eksistensgrundlag var forsvundet. Også tiden var blevet en anden. Foreningen

var ikke længere i så høj grad som før det sted, hvor lokalbefolkningen mødtes. De elektroniske medier havde overtaget en stor del af folks fritid, og dette måtte naturligvis give anledning til refleksioner. »Vi skal blande os noget mere«, hed det på en generalforsamling i 1973. »Vi skal være mere erhvervsaktive...«

Disse bemærkninger satte noget i gang og førte til et debatoplæg, som passende bør afrunde historien om Industri- og Håndværkerforeningen – et oplæg, der gav anledning til en analyse af foreningens situation i nutiden – og dermed en vurdering af de perspektiver, der tegner sig i fremtiden.

Selvransagelse

»Film og juletræ er meget godt, men foreningen har mange andre og større muligheder for at gøre sig gældende i lokalsamfundet.« Sådan lød ordene på generalforsamlingen i 1973. Måske var bedømmelsen ikke helt rimelig. For foreningen havde faktisk »blandet sig« og været erhvervsaktiv, når det var muligt, om ikke i samme omfang som i gamle dage. Dengang var mulighederne da også større. Det var før, det offentlige begyndte at »blende sig«. Men formanden, bygningsinspektør Børge Nielsen tog handsken op og nedsatte et udvalg med det kommissorium at finde ud af, hvad der kunne gøres.

Udvalget omfattede bl.a. brygger Knut Synnestvedt, civilingeniør Thomas Nielsen, installatør M. Valdorff og redaktør Palle Ibenfeldt. De barslede med en betænkning, som gav et bud på, hvordan foreningen kunne bringe sig selv i fokus som repræsentant for »det producerende erhvervsliv« og dermed bidrage til at standse den stagnation, der prægede både foreningen og landsdelens erhvervsliv.

Situationen i 1973

Debatindlægget konstaterede, at Industri- og Håndværkerforeningen med sine 712 medlemmer stadig var en af

byens store foreninger, men at antallet faldt med ca. 50 om året. De faste årlige medlemsaktiviteter omfattede sædvanligvis 6 rejsefilmaftener, 1 andespil, 1 generalforsamling, 2 virksomhedsbesøg og 1 juletræsfest, og udtil var foreningen repræsenteret med 3 medlemmer i Industri- og Håndværkerskolens bestyrelse, 1 medlem i Nykøbing F. hallens repræsentantskab og 2 medlemmer i Teaterudvalget. Desuden havde foreningen en »aktie« i Varelotteriet. Der eksisterede ingen faste kontakter til andre lokale erhvervsforeninger, og efter mange menneskers opfattelse var I & H i dag blot en selskabelig »gammeldandsforening«. Så mange var ordene!

Med disse sikkert bevidst provokerende bemærkninger om den aktuelle situation var banen kridtet op og bolden lagt parat til at blive spillet ud. Hvad kunne der gøres?

Arbejdsgrupper

Ud over de traditionelle aktiviteter foreslog udvalget, at foreningen skulle gå ind i et aktivt arbejde ved at etablere en række arbejdsgrupper, som f.eks. kunne omfatte følgende emner:

A) Erhvervsudvikling – med opgaver inden for igangsætning af studieprojekter – kortlægning af arbejds-

kraftreserver, behov for servicefaciliteter etc. Endvidere indsamling af oplysninger om produktionsfaktorer som forsyningsmuligheder, trafikforhold, lønniveauer mv. til brug for interesse-rede udenbys virksomheder. Herunder også at virke som »velkomst-serviceorgan« for tilflyttende virksomheder ved at yde oplysnings-assistance etc.

B) Kommuneforhold – hvor gruppen skulle optage kontakt med myndighederne om sådanne spørgsmål som byplanlægning, trafikforhold etc. og forhandle om forsyningsbetingelser til erhvervsvirksomheder, altså elafgift, vand- og kloakbidrag, fjernvarmeafgifter mv.

C) Kontakt til virksomheder – i betydningen »erhvervslivets forbrugerkontor«, hvortil virksomheder kunne henvende sig om bistand på samme måde som byens forbrugerkontor fungerer.

D) Kursus og erhvervstræning – f.eks. studiekredse omkring lovgivning, regnskab, personaleforhold etc. og bistand til folkeskoler ved fordeling af erhvervspraktikanter samt virksomhedsbesøg og erhvervsorientering for skoleelever.

E) Kontakt til offentligheden ved udtalelser på offentlige møder og gennem kontakt til pressen, og

F) Kontakt med andre erhvervsforeninger med henblik på koordinering af arbejder og opgaver.

Endelig konkluderede udvalget, at »en forstærket medlemshvervning måtte være den primære forudsætning for at kunne udtale sig med vægt og optræde med autoritet«. Kun et stort

medlemstal kunne give de kontingent-indtægter, som behøvedes for at udføre et effektivt arbejde og tilrettelægge værdifulde arrangementer, hed det i debatoplægget.

Hvordan gik det?

De meget ambitiøse planer måtte ses som et forsøg på at bringe foreningen ud af et dødvande gennem en mere erhvervsaktiv, udadventt linje – og vel især at gøre en indsats for at tilføre erhvervslivet en ny dynamik i et egnsudviklingsområde, som netop i disse første år under oliekrisen var ekstra hårdt ramt.

Men opgaven var tung. Som formanden, brygger Knut Synnestvedt, sagde i sin beretning på generalforsamlingen i 1975, efter at den ny linje var påbegyndt: »Ledigheden her i området ligger højere end landsgennemsnittet, og mange gode virksomheder har måttet lukke. Der er dog visse tegn til, at bunden er nået. Hvis dette kan medføre, at den pessimisme, der har præget erhvervslivet de sidste år, kan afløses af en tro på fremtiden, vil alene dette bidrage til en hurtigere afvikling af krisen.«

Krisen fortsatte

Tiden skulle dog vise, at bunden langt fra var nået i 1975. Krisen fortsatte, og det gjorde faldet i medlemstallet også! Alligevel lykkedes det i de første år efter strukturændringen at placere for-

eningen stærkere i offentlighedens bevidsthed. Erhvervsudvalget fik gennemført en serie kontaktmøder mellem lokale erhvervsledere og repræsentanter for byrådet. I samarbejde med Erhvervskontoret fik man gennemført en konjunkturundersøgelse, som myndigheder og erhvervsliv gjorde god brug af, og udvalget var stærkt medvirkende til, at et Teknologisk Informationscenter blev placeret i Nykøbing.

Undervisningsudvalget lagde ud med modulkurser for ledere i erhvervslivet og samarbejdede med Industri- og Håndværkerskolen om etablering af erhvervsfaglige grunduddannelser. Udvalget var også aktivt i den offentlige debat om et uddannelsescenter for de 16-19 årige. I samarbejde med Håndværksrådet holdtes møder om ledelsesproblemer, om de dengang dugfriske perspektivplaner mv., og på mangfoldige områder – i Nykøbings erhvervsudvalg, i bestyrelsen for Ungdomskollegiet og på andre poster, hvor foreningen lod sig repræsentere, gjorde man en indsats for at sætte præg på udviklingen. Formanden udtrykte det på denne måde: »Vi er kommet et godt stykke vej, men vi har ikke nået alt det, vi gerne ville. Mange opgaver trænger sig stadig på...«

Fremtiden

Siden det udspil i begyndelsen af 70'erne, der skulle ændre strukturen fra, hvad reformatorerne dengang kaldte en »selskabelig gammelmandsforening« uden indflydelse i erhvervs-

mæssige sammenhænge til en aktiv, dynamisk organisation for »det producerende erhvervsliv«, er der gået en årrække, hvor tankerne har fået lov at bundfælde sig, og hvor de praktiske muligheder for at gennemføre reformerne har været afprøvet.

Den pågældende periode er så tæt inde på nutiden, at begivenhederne endnu ikke har nået at blive historie, men en kendsgerning er det da, at omgivelsernes opfattelse af foreningens betydning kom klart til udtryk ved 125 års-jubilæet i 1977, hvor megen opmærksomhed og kontante pengegaver tilflød I & H fra pengeinstitutter, erhvervsvirksomheder mv. – formentlig som en bekræftelse på, at den er med til at præge byens og egnens udvikling, således som det kommer til udtryk omkring spørgsmål som lokal-tv, hybridnet, erhvervsundersøgelse, kurser, initiativråd mv. i sammenhæng med kulturelle opgavers løsning, f.eks. bygningsbevaring mv. – alt sammen gennemført sideløbende med et bredt udbud af underholdende arrangementer – og tilsammen eksempler på, at I & H også i vore dage er en udfarende kraft i offentlighedens bevidsthed.

Initiativ og fornyelse

Måske indfriedes ikke de forventninger, som mændene bag debatoplægget af 1973 stillede. I så fald er der flere forklaringer. Dels har samfundet netop i disse år været gennem en dybtgående krise, som ikke mindst har ramt Lolland-Falster, og dels har den generelle

udvikling ændret fritidsmønsteret på en måde, som ikke har styrket foreningslivet. Trods adskillige hvervekampagner har det således ikke været muligt at øge Industri- og Håndværkerforeningens medlemstal, uanset at det ikke skorter på aktiviteter.

På mange måder er tiden altså løbet fra I & H. Men som en tværfaglig erhvervsorganisation har den trods alt i de senere år lået stærkere fodfæste. Som det sted hvor familierne mødes til en underholdende eller festlig aften er

den stadig attraktiv for mange, og i erhvervsdebatten har foreningen en stemme, der bliver hørt.

Derfor er der god grund til at tro, at så længe skiftende bestyrelser ser initiativ og fornyelse som grundelementer i deres arbejde, vil foreningen overleve. Meget vand er løbet i stranden siden 1852, men de foreningsjubilæer, som har kunnet holdes siden dengang, udgør en række, som der er al mulig udsigt til, vil kunne fortsætte.

Foto af bestyrelsen for Industri- og Håndværkerforeningen den 29. august 1986.

Fra venstre mod højre. I øverste række: dir. Claus Aarslew-Jensen, dir. Peter Christiansen, brygger Knut Synnøvedt, distriktsoldchef J. Lind Johansen, tømrermester Casper Andersen, civiløkonom Aksel Ellehammer, foreningens sekretær.

Siddende fra venstre: dir. Svend Dreist, næstformand, murermester Jørn Erichsen, formand, kontorassistent Inge Dinesen, inspektør Torben Reith.

Aktuel status

Naturligvis er Industri- og Håndværkerforeningens virke i 1980'erne endnu ikke historie. Dertil er perioden for tæt inde på nutiden. Men til beretningen om den gamle forening hører alligevel en skildring af, hvor foreningen står i udgivelsesåret for denne bog. En aktuel status må se sådan ud:

Medlemstal og bestyrelse

Med et medlemstal på henved 600, heraf adskillige firmaer, har foreningen fortsat en solid forankring i lokalsamfundet og en bred berøringsflade til de problemer, der rører sig i byen og landsdelen.

Bestyrelsen består i 1986 af murermester Jørn Erichsen (formand), direktør Svend Dreist (næstformand), tømrermester Casper Andersen, direktør Peter Christiansen, kontorassistent Inge Dinesen, distriktstoldchef J. Lind Johansen, inspektør Torben Reith, brygger Knut Synnestvedt og direktør Claus Aarslew-Jensen. Bestyrelsens sekretær er civiløkonom Aksel Ellehammer.

Kasse, regnskab og lotteri

Det daglige arbejde er uddelegeret i en række udvalg såsom *Kasse- og Regn-*

skabsudvalget, der bærer ansvaret for økonomien bag den daglige drift og forvaltningen af den efterhånden betydelige formue, som salget af Industribygningen og af den dertil knyttede teaterklausul i forne tider og gennem en fornuftig kapitalpleje har vokset sig frem til.

Endvidere *Lotteriudvalget*, der lige siden foreningens første år i midten af 1800-tallet har haft den funktion at forestå anvendelsen af de midler, som tilflyder foreningen fra Varelotteriet. Udvalget afgiver indstilling til bestyrelsen om udbetalinger og rapporterer til overbygningen for Varelotteriet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm.

Aktiviteter, PR og medlemstilgang

Aktivitetsudvalget er den udfarende kraft i henseende til møder, foredrag, konferencer, fester mv. og ansvarlig for disses gennemførelse. I *Udvalget for PR og Medlemstilgang* foregår den samfundskontakt, som via medierne skaber opmærksomhed omkring foreningens aktiviteter og dermed grobund for fortsat medlemstilgang. Sidstnævnte er højt prioriteret, fordi forudsætningen for at kunne tale med autoritet er et stort medlemstal blandt en bred kreds af befolkningen.

Erhvervskontaktudvalget

har opmærksomheden særligt henledt på sådanne opgaver, som følger af, at det producerende erhvervsliv er en del af foreningens interesseområde. Hjælp og rådgivning til iværksættere, dvs. personer der vil starte selv eller til virksomheder, der vil udvide, er funktioner som har betydning for landsdelens udvikling. Udvalget var f.eks. med til at udvirke ansættelsen af en servicebetonet erhvervssekretær i kommunen. Udvalget er også initiativtager til erhvervsmøder, når aktuelle emner dukker op, eller konferencer, seminarer osv. I en årrække har tilsvarende initiativer været dyrket i *Fællesrådet mellem Turistforeningen, Handelsstandsforeningen og Industri- og Håndværkerforeningen*.

Industri- og Håndværkerskolen

I Industri- og Håndværkerskolens bestyrelse er foreningen repræsenteret med to medlemmer, hvoraf den ene er bestyrelsens formand, ligesom foreningen er med i det udvalg, som forestår opførelsen i tilknytning til skolen af et skolehjem med 50 2-personers værelser for 100 elever.

Teaterudvalget

er det forum, som blev oprettet, da foreningen solgte sine rettigheder til lokaler i Teaterhotellet, og udvalgets opgave er at overvåge at byens teater benyttes og bevares i overensstemmel-

se med forudsætningerne. I udvalget sidder desuden repræsentanter for Nykøbing F. byråd, og udvalgsformanden er i øjeblikket et medlem af I & H's bestyrelse.

Andre udvalg

Foreningen er desuden repræsenteret i *Dansk Arbejdes Kontaktudvalg* vedr. praktikpladser for ungdommen, i *Udvalget vedr. lokal-tv i Nykøbing F.* (et arbejde, som næppe for tiden kan realiseres, men som foreløbig har ført til, at foreningen med en aktiepost støtter oprettelsen af »Radio Sydhavsøerne« til fremme af den radiofoniske nyheds- og underholdningskommunikation på Lolland-Falster og Møn), i *Fonden for Vandtårnets Bevarelse*, den selvejende institution *Nykøbing F. Vandrerhjem* (som er på vej til at komme op at stå), i *Nykøbing F. Initiativråd* mv.

Frisk blod i bestyrelsen

Det forhold at det gennem en vedtægtsmæssig bestemmelse i 1973 er blevet knæsat, at ingen kan være medlem af bestyrelsen i mere end 9 år, har betydet, at ingen gror fast i deres funktion, og at frisk blod til stadighed sikrer den nødvendige fornyelse i ideer og tankevirksomhed. Derfor har foreningen fortsat fingeren på lokalsamfundets puls og er med til at præge udviklingen i en landsdel, som på mange måder har brug for nyt initiativ, fordi den erhvervsmæssige og befolknings-

mæssige stagnation har ramt hårdere på Lolland-Falster end i andre dele af Danmark.

Denne igangsættende funktion har foreningen og dens bestyrelse fået mulighed for, dels ved at påvirke beslutningsprocessen i de bestemmende organer og dels ved af egen kraft at yde finansiel støtte til opgaver, som er af udviklingsmæssig betydning for by og land.

Ringen er sluttet

Sådan har det ikke altid været. Læsere af nærværende skildring vil vide, at økonomien i perioder har sat snævre grænser for udfoldelsesmulighederne, men det fremgår også, at salget af Industribygningen og senere af Teaterservituten skaffede efterfølgende bestyrelser bevægelsesfrihed til at glemme problemerne omkring mursten og prioritetsydelse for i stedet at bruge kræfterne på almennyttige, erhvervsudviklende, uddannelsesmæssige og underholdende opgaver.

På denne baggrund vil det være naturligt at slutte historien med det, som det hele begyndte med, nemlig et læserbrev i 1851 i Stiftstidende, hvor en indsender opfordrede til at danne en håndværkerforening, som ville kunne bidrage til »enighed og selvstændighed«, og som ville kunne »virke belærende og opmuntrende«.

Det var dette læserbrev, som året efter – i 1852 – førte til et møde på Rådhuset, hvor foreningen blev dannet med det formål »at finde adspredelse og nyttig underholdning, ved oplysende og belærende foredrag og ved forekommende lejligheder at diskutere såvel over sager, der berørte standen i særdeleshed som også over kommunale anliggender«.

Sådan hed det dengang, og den samme målsætning lever Industri- og Håndværkerforeningen for Nykøbing F. og Omegn fortsat op til næsten halvandet hundrede år efter, at ordene blev skrevet. Ringen er sluttet. Der er sammenhæng mellem fortid, nutid og fremtid...!

Håndværkerforeningen 1852-71

Formænd:

Bogbindermester Johs. Madsen			1852-52*)
Glarimester, lieutenant Knud Knudsen	1852-55	1857-58	1860-71
Redaktør Chr. Jørgensen		1855-57	1858-60

Bestyrelsesmedlemmer:

Bogbindermester Johs. Madsen		1852-52*)	1853-54
Garvermester Fr. Møller	1852-53	1854-55	1959-60
Kobbersmedem. Chr. Fr. Ferd. Haagensen	1852-53	1854-55	1856-58
			1859-60
Skomagermester Jens Henriksen Lund Jensen			1852-52*)
Snedkermester Carl August Schneider			1852-52*)
Murermester Fr. Hørup			1852-53
Glarimester, lieutenant Knud Knudsen			1852-71
Snedkermester Johan Fr. Ohlenbostel	1852-53	1855-56	1870-70*)
Skomagermester Peter Rasmussen Jensen		1852-54	1855-59
Smedemester Peder Chr. Østergaard		1953-54	1860-62
Tømrmester Fr. Matzen			1853-54
Redaktør Chr. Jørgensen		1853-59	1867-69
Murermester Hans Aarslew-Jensen		1854-55	1866-70
Sadelmagermester Peter Hansen		1854-58	1860-60*)
Guldsmedemester Henrik Peter Kreiberg		1858-60	1865-71
Hattemagermester Mathias Vilhelm Høyer			1858-60
Snedkermester Niels Peder Philipsen		1858-58*)	1860-62
Møller Julius Cæsar Frisenette			1858-58*)
Møller Jens Nikolaj Jappe			1858-59
Møllermester, justitsråd Ludvig Ferd. Frisenette			1859-60
Bogbindermester Johan Frederik Nielsen			1860-71
Bagermester Christoffer Christoffersen			1860-66
Bødkermester Jens Christian Jensen		1862-65	1870-71
Jernstøber Peter Hansen			1862-66
Sejlmagermester Frederik Nielsen Halmøe			1866-67
Fhv. farver og klædefabrikant Markus Adolf Jürgensen			1869-70
Sadelmagermester Knud Rosendahl			1870-71
Drejermester Jacob Henrik Løvstrøm			1871-71*)

*) Juni-december.

Industriforeningen 1863-71

Formænd:

Borgmester, justitsråd Carl Ludvig Ferdinand Pontoppidan	1863-66
Adjunkt, overlærer Carl Theodor Lütken	1866-69
Kobbersmedemester Chr. Frederik Ferdinand Haagensen	1869-71

Bestyrelsesmedlemmer:

Adjunkt Carl Theodor Lütken	1863-69
Kobbersmedemester Chr. Fr. Ferd. Haagensen	1863-71
Borgmester, justitsråd Carl Ludvig Ferd. Pontoppidan	1863-67
Snedkermester Hans Jacob Johan Gjerding	1863-67
Guldsmedemester Henrik Peter Kreiberg	1863-71
Amtsvej- og vandløbsinsp., cand polyt. Joachim Otto Chr. Lütken	1863-70
Malermester Karl Kristian Emil Hvalsø	1863-64
Kancelliråd, hospitalsforstander Hans Henrik Grønbek	1863-70
Sadelmagermester Peter Hansen	1863-68 1869-71
Møller, justitsråd Ludvig Ferd. Frisenette	1863-66
Lærer Jacob Møller Thorup	1864-66 1867-69
Uhrmager Peter Adam Jensen	1866-70
Institutbestyrer, cand. phil. Chr. Theodor Edvard Bruun	1866-68
Snedkermester Carl Walfred Palm	1867-71
Kaptajn, tømrermester Otto Michael Glahn	1867-71
Fuldmægtig, exam. jur. Lorenz Johannes Mathias Wilhjelms Ancher	1868-71
Købmand Carl Wilhelm Kronmann	1869-71
Adjunkt Magnus Holst Claussen	1870-70*)
Redaktør Chr. Jørgensen	1870-71
Cand. jur. Reinhold Christian Grønbek	1870-71
Adjunkt Michael Wittrup	1870-71

*) Juni-december.

Industri- og Håndværkerforeningen 1871-1985

Formænd:

Kobbersmedemester Chr. Fr. Ferd. Haagensen		1871-75	1891-92
Drejmester Jacob Henrik Løvstrøm	1875-77	1878-79	1890-91
Bogbindermester Johan Frederik Nielsen			1877-78
Farver, klædefabrikant Barthold Fr. Henrik Jørgensen			1879-79*)
Vævermester Christian Frederik Matthiesen			1879-80
Redaktør Hans Jørgen Jakobsen			1880-90
Snedkermester Carl Larsen			1899-00
Fabrikant Vilhelm Ludvig Jespersen			1892-99
Fabrikant Karl Beck Bruun			1900-13
Vinhandler Chr. Sidenius			1913-14
Fabrikant H. P. Petersen			1914-24
Bogtrykker H. V. Rasmussen			1924-34
Murermester Chr. Hansen			1934-38
Købmand J. F. Kryger			1938-40
Sagfører Viktor Larsen	1940-42	1943-51	1967-68
Bankdirektør H. A. Reimer			1942-43
Fabriksbestyrer V. Bjerre			1951-66
Bygningsinspektør Børge Nielsen			1968-75
Brygger Knut Synnestvedt			1975-76
Murermester Aage Strange Hansen			1976-77
Ingeniør Henning Lessél			1977-79
Civilingeniør B. Thomas Nielsen			1979-80
Direktør B. Mayner Petersen			1980-84
Murermester Jørn Erichsen			1984-

*) juni-december

Industri- og Håndværkerforeningen 1871-1985

Bestyrelsesmedlemmer:

Adjunkt Michael Wittrup		1871-72	1876-79
Kobbersmedemester Chr. Fr. Ferd. Haagensen	1871-75	1879-80	1891-92
Glarimester, lieutenant K. Knudsen			1871-73
Snedkermester Carl Walfred Palm		1871-73	1879-90
Guldsmedemester Henrik Peter Kreiberg			1874-78
Drejermester Jacob Henr. Løvstrøm	1871-74	1875-77	1878-79
Købmand Ole Ludvig Høyem			1889-91
Bogbindermester Johan Frederik Nielsen		1871-78	1871-73
Farver, klædefabrikant Magnus Kruse Møller		1871-78	1879-91
Barbermester Siegfred William Hyllested		1871-73	1879-80
Kapellan Hans Ludvig Schellerup Parelius Koch			1871-77
Bødkermester Jens Chr. Jensen			1872-73
Garvermester Hans Hartvig Møller		1873-73	1873-73
Lærer Eggert Christopher Froberg		1873-77	1891-92
Jernstøber Niels Sørensen Bruun			1873-76
Redaktør Chr. Jørgensen			1873-77
Skomagermester Lars Nielsen			1873-76
Overretssagfører Peter Gregers Chr. Jensen			1873-75
Købmand Johan Heinrick Didrik Christof Wilh. Vølcksen		1875-77	1875-77
Skomagermester Hans Schou		1876-79	1887-89
Smedemester Carl Christian Mathisen		1877-79	1890-92
Tømrmester Tycho Osvald Clausen		1877-79	1902-04
Herredsfuldægtig, kancelliråd Niels Erik Leifer			1877-79
Farver, klædefabrik. Barthold Frederik Henrik Jørgensen		1877-82	1877-82
Købmand Carl Christian Sophus Østergaard		1878-79	1888-94
Telegrafbestyrer, lieutenant Sofus Ludvig Schönheyder			1878-79
Vævermester Chr. Frederik Mathiesen			1879-79
Arkitekt Henrik Christopher Glahn			1879-88
Sagfører Hans Richard Kriebel			1879-89
Snedkermester Hans Jakob Johan Gjerding			1879-85
Redaktør Hans Jørgen Jørgensen			1879-85
Tømrmester Ole Chr. Larsen			1880-90
Viceinspektør, lærer Peter Petersen			1880-88
Landinspektør, skovkasserer Hans Wilhelm Larsen			1882-90
Købmand Carl Johan Sigismund Jørgensen			1885-87
Barber Niels Nielsen			1885-87
Snedkermester Carl Larsen			1887-89
Adjunkt Mads Thomsen			1888-03
Fabrikant Vilhelm Ludvig Jespersen			1889-91
			1889-99

Snedkermester Jørgen Lemvigh Fog			1890-13
Bogbindermester Chr. Valdemar Mørup	1890-92		1894-02
Malermester Fr. Carl Chr. Hansen	1892-02		1904-09
Købmand Ludvig Carl Chr. Hansen			1892-92*)
Købmand Johan Chr. Ewald Frisenette			1892-92*)
Købmand Julius Henrik Steen			1892-94
Skræddermester Hans Chr. Olafsen			1892-95
Buntmager Alfred Thorvald Brandrup	1892-95		1899-02
Købmand Ove Peter Høstmark Risom			1892-94
Bankbogholder Henry Høyer			1894-96
Redaktør Aage Thimm Jordan	1894-05		1909-10
Gartner Chr. Minor Jørgensen			1895-99
Tømrermester Carl August Frederik Schultz			1895-03
Kommiss Lars Peter Møller			1896-97
Agent Fr. Georg Andersen			1897-99
Fabrikant Karl Beck Bruun			1899-13
Murermester Heimann Lublin			1899-01
Snedkermester H. Gjerding			1903-13
Vinhandler Chr. Sidenius	1904-09		1913-14
Skomagermester Juan Andersen			1902-03
Forvalter K. Grum Schwensen			1904-05
Købmand H. Henrichsen			1904-07
Tømrermester Laur. Larsen			1906-09
Bankbestyrer Jørgensen			1905-06
Købmand P. Kjær			1906-07
Tandlæge Chr. Damsgaard			1907-08
Fabrikant H. Nobel	1908-13	1940-42	1943-57
Malermester Valerius Dyrhauge			1910-13
Murermester S. Sørensen			1910-13
Bankbogholder G. C. Burcharth			1910-11
Tømrermester J. O. Olsen			1910-13
Gartner F. Andersen			1911-13
Købmand O. Risom			1912-13
Bestyrer D. Them			1913-23
Fabrikant H. P. Petersen			1913-24
Sadelmagermester Mariager			1913-15
Skomagermester P. J. Møller			1913-15
Købmand H. B. Høst			1913-15
Bestyrer Bützov			1913-13*)
Malermester Ch. Jensen			1914-23
Bestyrer Aas-Koch			1916-17
Overbanemester Rasmussen			1917-23
Bogtrykker H. V. Rasmussen			1916-34

Grosserer Axel Hansen	1914-15	1924-33
Murermester Chr. Hansen		1913-38
Bogbindermester Poul Hartmann		1924-33
Mejeriejer Rasmus Kristoffersen		1924-33
Overretssagfører Tauber		1923-29
Arkitekt Carl Andersen	1908-09	1916-34
Guldsmed Gøttsche		1924-38
Gartner Johan Christoffersen		1913-27
Malermester L. Lorentsen		1927-38
Sagfører Viktor Larsen	1929-33	1940-42
Installatør I. B. B. Obelitz		1934-40
Købmand J. F. Kryger		1934-40
Bankkasserer Chr. Quaade Faber		1933-35
Ingeniør K. W. Hendriksen		1933-35
Billedhugger Spjellerup Jensen		1933-40
Arkitekt Albert Petersen		1933-43
Tømremester C. F. Nielsen		1935-43
Konsul H. Kæstel	1935-40	1947-69
Snedkermester Johs. Andersen		1938-40
Grosserer Ove B. Høst		1938-40
Møbelhandler Leo Henriksen		1938-40
Direktør H. Damgaard		1940-42
Snedkermester Oscar Mørch		1940-59
Glarimester Robert Henriksen		1940-42
Maskinhandler Johs. Mertz		1940-49
Bankdirektør H. A. Reimer		1940-43
Direktør Bloch Nielsen		1942-46
Møllebygger H. Madsen		1942-68
Fabriksbestyrer V. Bjerre		1942-66
Malermester C. Meyer		1943-55
Installatør A. Melgaard		1944-63
Fabrikant Aage Clausen		1949-71
Malermester K. Sell		1955-59
Direktør O. Dræbel		1957-68
Murermester Karl Hansen		1959-68
Smedemester Carl Møller		1960-70
Malermester A. Lauritzen		1963-66
Bygningsinspektør Børge Nielsen		1967-75
Grosserer J. J. Vilbrad		1967-71
Brygger Knut Synnestvedt	1968-76	1980-
Redaktør Palle M. Ibenfeldt		1968-76
Direktør A. Schiller		1969-78
Murermester Aage Strange Hansen		1969-77

Tømrmester Carl E. Ejlersen	1969-75
Installatør M. Waldorff	1970-76
Direktør E. Damberg	1971-73
Direktør S. Boesen	1971-80
Civilingeniør B. Thomas Nielsen	1973-80
Inspektør Max Christensen	1975-84
Tømrmester J. F. Mortensen	1975-84
Ingeniør Henning Lessél	1976-79
Redaktionssekretær Bo Bischoff	1976-76 (19.5-23.11.)
Direktør Ole Nygaard	1976-85
Direktør P. Mayner Petersen	1977-84
Autoforhandler Erik Breitenstein	1976-79
Murermester Jørn Erichsen	1978-
Byrådsmedlem Inge Dinesen	1979-
Direktør Peter Christiansen	1979-
Branddirektør Svend Dreist	1980-
Inspektør Torben Reith	1984-
Distriktstoldchef J. Lind Johansen	1984-
Direktør Claus Aarslew-Jensen	1985-
Tømrmester Casper Andersen	1984-

*) Juni-december.

Kildehenvisninger

Foreningens forhandlingsprotokoller og arkivalier.

Vilhelm Boëtius: Industri- og Haandværkerforeningen i Nykøbing paa Falster 1852 - 1863 - 1871 - 1902 (Chr. Pontoppidans Bogtrykkeri, 1902).

Adam Jensen: Industri- og Haandværkerforeningen i Nykøbing F. 1902-1927 (Central-Trykkeriet, Nykøbing F., 1927).

Palle Mørch: Tant og Teater i Nykøbing F. (Eget forlag, 1980).

Georg Nørregaard: Nykøbing paa Falster gennem Tiderne, 2. del: Demokratiets Vækst. (Udgiver: Nykøbing F. kommune, 1982).

Lolland-Falsters Stiftstidende.

Lolland-Falsters Folketidende.

Tak til Museet Falsters Minder og Nykøbing F. Frimærkehandel v/ Niels Jensen, Jernbanegade 28, Nykøbing F., der velvilligst har udlånt en stor del af billedmaterialet.

smussen.

Sorensen.